LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS

Ramunė VASKELAITĖ

MAKROEKONOMIKOS TERMINIJA: SINONIMIJOS PRIEŽASTYS

Mokslo studija

Vilnius
2022

Mokslo studija apsvarstyta Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro 2022 m. lapkričio 8 d. posėdyje (protokolo Nr. 3T-2) ir patvirtinta išleisti Lietuvių kalbos instituto Mokslo tarybos 2022 m. gruodžio 30 d. posėdyje (protokolo Nr. MT-7).

Recenzentai:
prof. dr. Albinas Drukteinis (Klaipėdos universitetas, humanitariniai mokslai)
doc. dr. Agnė Bielinskienė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai)
dr. Virgilijus Rutkauskas (Lietuvos socialinių mokslų centras, socialiniai mokslai)

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos integralios bibliotekų informacinės
sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*.

ISBN 978-609-411-332-1
doi.org/10.35321/e-pub.46.makroekonomikos-terminija

© Ramunė Vaskelaitė, 2022
© Silva Jankauskaitė, dizainerė, 2022
© Lietuvių kalbos institutas, 2022

TURINYS

Pratarmė ... 4

1. ĮVADAS ... 5
1.1. Makroekonomikos terminijos ištirtumas ir tyrimų aktualumas ... 5
1.2. Sinonimija kaip terminijos tyrimo įrankis ... 11
1.3. Tiriamasis šaltinis ... 16
1.4. Metodologija ir jos ypatumai ... 19
1.5. Darbo tikslas, uždaviniai, struktūra ... 22

2. BENDRIEJI SINONIMIJOS DUOMENYS. SINONIMŲ TIPAI IR OPOZICIJOS ... 24

3. SINONIMAI PAGAL KILMĘ: KALBŲ ĮTAKA IR KALBOS (TERMINIJOS) TVARKYBA ... 31
3.1. Kalbų įtakos ir kalbos (terminijos) tvarkybos veiksnių sąsajos ... 31
3.2. Įvairiakilmė makroekonomikos terminų sinonimija ... 36
3.2.1. Retos sinonimijos atvejai ir nesinoniminė vartosena ... 37
3.2.2. Dažnos sinonimijos atvejai ... 43
3.2.3. Pavieniai termino vartojimo atvejai ... 58
3.3. Kalbos (terminijos) tvarkyba kaip sinonimijos veiksnys ... 60
3.4. Kalbų įtakos aspektai ir įtakos šaltinis ... 64

4. ASPEKTINIAI SINONIMAI: NOMINACIJOS SVYRAVIMAI IR MOTYVUOTI SKIRTUMAI ... 76
4.1. Termino nenusistovėjimas ... 76
4.2. Aspektiniai sinonimai ... 80

5. BENDRAŠAKNIAI SINONIMAI: ŽODŽIŲ DARYBOS IŠGALĖS IR KITOS PRIEŽASTYS ... 90
5.1. Bendrašaknių sinonimų samprata ... 90
5.2. Su žodžių darybos galimybėmis susijusi sinonimija ... 93
5.3. Su dėmenų skaičiumi susijusi sinonimija ... 97

6. STILIAUS VEIKSNYS: FUNKCINIS IR INDIVIDUALUSIS STILIAI ... 101
6.1. Veiksnio traktuotė stilistikos ir terminologijos darbuose ... 101
6.2. Veiksnio raiška makroekonomikos vadovėliuose ... 106

IŠVADOS ... 113

Šaltiniai ... 117
Literatūra ... 118
Summary ... 134

Pratarmė

Su makroekonomikos terminija susiduriama kasdien: *infliacija*, *nedarbas*, *perkamoji galia*, *valiutos kursas*, *užsienio skola*, *ekonominis augimas* ir t. t. Ji vartojama apžvalgose, verslo žurnaluose, laikraščiuose, tinklaraščiuose, plėtojama mokslo straipsniuose, disertacijose, o ypač – dėstant makroekonomikos kursą būsimiems ekonomistams lietuviškuose šios srities vadovėliuose. Tačiau, nors ši terminija vartojama ir plėtojama, ji maža tenagrinėjama.

Ši studija – mėginimas žvilgterėti į jau geroką skaičių dešimtmečių gyvuojančią terminiją. Žvelgiama terminologams rūpimu sinonimijos aspektu. Tai rodiklis, naudojamas įvairių sričių terminijos nusistovėjimui ar nenusistovėjimui vertinti, bet kartu terminų sinonimija gali atskleisti įvairiausių kitų terminijos aspektų. Iš terminų sinonimų šiame darbe mėginama nustatyti pagrindines makroekonomikos terminų sinonimijos, arba terminijos nevienodumų, priežastis. Tam naudojama dešimt lietuviškų aukštosioms mokykloms skirtų vadovėlių, apimančių makroekonomikos terminijos gyvavimo dvidešimtmetį. Dėmesys sutelkiamas į terminų nevienodumų priežastis, tačiau išsamusis lietuviškosios terminijos plėtojimo šaltinis – vadovėliai – turėtų ne tik išryškinti priežastis, bet ir pateikti platų šios vartojamos ir plėtojamos, bet mažai tenagrinėjamos terminijos vaizdą.

Studijos autorė už vertinimus ir patarimus labai dėkinga studiją svarsčiusiam Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro kolektyvui: vadovei dr. Astai Mitkevičienei, mokslo daktarėms Albinai Auksoriūtei, Palmirai Zemlevičiūtei, Aušrai Rimkutei-Ganusauskienei, Linai Rutkienei ir mokslo daktarui Alvydui Umbrasui. Nuoširdus ačiū atidžiu ir pastabiu žvilgsniu studiją skaičiusiems recenzentams – jos vertintojams humanitarinių mokslų atstovams doc. dr. Agnei Bielinskienei ir prof. dr. Albinui Drukteiniui, taip pat socialinių mokslų daktarui Virgilijui Rutkauskui, vertinusiam šios studijos (makro)ekonominius aspektus. Už atidų žvilgsnį į tekstą nuoširdus ačiū jo redaktorei Irutei Raišutienei, už puikų dizainą – Silvai Jankauskaitei.

Autorė

1. ĮVADAS

1.1. MAKROEKONOMIKOS TERMINIJOS IŠTIRTUMAS IR TYRIMŲ AKTUALUMAS

Makroekonomika – universitetuose dėstomo ekonomikos teorijos kurso dalis ir viena iš ekonomikos mokslo šakų, taigi, ji – ir terminijos gyvavimo terpė. Kaip dėstomasis dalykas makroekonomika palyginti nesena: ją ir mikroekonomiką universitetų vadovėliuose pradėta skirti maždaug prieš 70 metų[1]. Palyginti nesena ji ir kaip mokslas – pradėjo formuotis XX a.

Šio mokslo atsiradimas aiškinamas trimis pagrindinėmis priežastimis: pirmoji – XX a. pirmojoje pusėje sparti statistikos mokslo plėtra, paskatinta Pirmojo pasaulinio karo (valstybėms reikėjo kokybiškos statistinės informacijos planuojant ir įgyvendinant su kariniais ketinimais susijusius savo veiksmus, tad buvo sukaupta apibendrinamųjų duomenų, kurie tapo makroekonominių tyrimų duomenų baze), antroji – fakto, kad ekonominio aktyvumo svyravimai yra cikliškas reiškinys, nustatymas, o kaip svarbiausia priežastis minima 1929–1933 m. pasaulį ištikusi didžioji ekonominė krizė, paprastai įvardijama kaip Didžioji depresija (pvz.: Snowdon, Vane 2005: 9; Skominas 2006: 13–14; Snieška ir kt. 2008: 51–55; Murphy 2009). Šis įvykis, kurio politinė seka buvo kelių demokratinių valstybių žlugimas ir Antrasis pasaulinis karas, atskleidė, kad rinkos galių ekonomikai grįžti į pusiausvyros būseną neužtenka – reikia valstybės įsikišimo, o kartu skatino aiškintis reiškinio priežastis. Tai buvo paskata susiformuoti makroekonomikos mokslui.

Šiuolaikinės makroekonomikos atsiradimas siejamas su Johnu M. Keynesu, kurio *Bendrojoje užimtumo, palūkanų ir pinigų teorijoje* (1936) ūkį pamėginta nagrinėti kaip vientisą sistemą ir taip sukurti makroekonominės analizės pagrindai. Pagrindinis šios teorijos teiginys – rinkai nebūdingas savaiminio susireguliavimo mechanizmas, valstybės turi vykdyti ekonomikos stabilizavimo politiką. *Bendroji teorija* skatino svarstymus bei alternatyvius požiūrius, ir taip radosi įvairių požiūrio taškų, teorijų, hipotezių,

1 Taip teigiant čia remiamasi 2012 m. išleistu vadovėliu *Makroekonomika*, kuriame nurodyta, kad universitetuose dėstoma ekonomikos teorija į mikroekonomiką ir makroekonomiką skirstoma apie 60 metų (Čiegis 2012: 19).

krypčių bei mokyklų, kurių aptarimas – neatsiejama daugelio tiek užsienio šalyse, tiek Lietuvoje leidžiamų makroekonomikos vadovėlių ar kitokių makroekonomikos esmę perteikiančių knygų (pvz.: Ivlinas 1991; Paliulytė 2005; Ekonomika 2006; Blanchard 2007; Abel ir kt. 2008; Richards ir kt. 2016; Vroey 2016; Gavelis ir kt. 2017; Mitcell ir kt. 2019; Mankiw 2020; Stonecash ir kt. 2020) dalis. Tiksliau, makroekonomikos objektas yra šalies ūkis kaip visuma, jo dėsningumai ir problemos, bet šio objekto aptarimas grindžiamas skirtingų požiūrio taškų, teorijų, dėsnių ir hipotezių sinteze.

Vadovėliuose makroekonomikos objektas paprastai apibrėžiamas gretinant jį su mikroekonomikos objektu: mikroekonomika nagrinėjanti rinkos mechanizmą, atskirų ūkio vienetų elgseną, o makroekonomika – visą šalies ekonomiką, arba ekonomiką kaip visumą (pvz.: Drilingas ir kt. 1997: 7; Lukoševičius, Stankevičius 2003: 7; Pagirskienė 2008: 7). Tuo aiškinamas ir terminas: dėmuo *macro-*, kilęs iš graikų kalbos ir reiškiantis „didelis“, rodo, kad makroekonomika nagrinėja ekonomikos visumą, arba sumą (pvz., Snieška ir kt. 2008: 23), plg. *micro-* „mažas“. Pats objektas, t. y. šalies ūkis, lietuviškuose šaltiniuose irgi vis dažniau pavadinamas *makroekonomika*, taigi terminas turi ir dar vieną reikšmę[2].

Nors ekonomistų makroekonomika apibūdinama kaip dar gana jaunas ir kaip reikiant nesutvirtėjęs mokslas (Čiegis 2012: 22), terminologiniu požiūriu apie šimtmetį gyvuojanti sritis nelaikytina jauna. Įvairių kitų sričių terminijos tyrimai rodo, kad terminijos branduolys nusistovi ir per trumpesnę nei šimtmetis atkarpą. Bet kalbamosios srities terminija šimtmečiu nė neapribotina, nes ekonomikos teorija, kurios sudedamoji dalis yra makroekonomika, – senesnė. Jos pradžia siejama su XVII a., kai pirmąkart buvo pavartotas terminas *politinė ekonomija* (Lukoševičius, Stankevičius 2003: 16–17; Snieška ir kt. 2008: 46), kuriuo įvardijama ekonomikos teorijos pirmtakė. Vėliau, XVIII a., išleistas Adamo Smitho *Tautų turtų prigimties ir priežasčių tyrinėjimas* padėjo pagrindą klasikinei politinei ekonomijai, o jos pagrindu taip pat plėtojosi daugybė krypčių ir mokyklų, tarp jų ir marksistinė. Taigi, ekonominių teorijų kurta ir iki XX a. pradžios, t. y. iki randantis makroekonomikai. Vadinasi, ir makroekonomikos terminijos raidos pradžia neapribotina tik XX a. pirmaisiais dešimtmečiais.

2 Pavyzdžiui, tokią reikšmę rodo *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* pateikiama apibrėžtis: „**makroekonòmika** (makro + ekonomika), šalies ūkis (nacionalinė ekonomika) bendrojo visuomeninio produkto reprodukcijos (atgaminimo) ir ekonominio augimo požiūriu“ (VLEe 2001–2020). Tokia apibrėžtis formuluojama ir naujausiame *Tarptautinių žodžių žodyne* (TŽŽ 2013).

O dar senesnė pati ekonomika: atsakymo, kaip išspręsti pagrindinę ekonominę problemą, kuri nusakoma kaip pasirinkimo, ką gaminti, kaip gaminti ir kam gaminti, problema, ieškoma nuo senovės civilizacijos laikų (Skarbalius 2000: 10–19), todėl ir ekonomikos teorijos vadovėliai pradedami ne nuo politinės ekonomijos radimosi laikotarpio apžvalgos, o nuo tautosakos, Biblijos, Talmudo, Korano minėjimo, toliau ekonominės minties ženklų ieškoma įstatymų rinkiniuose, poetiniuose veikaluose, ūkio tvarkymo nuostatuose, o ypač svarbiomis ekonominės minties raidai laikomos Aristotelio, Ksenofonto, Platono ir kitų Senovės Graikijos mąstytojų pažiūros, taigi jau ir jie įvardijami kaip ekonomikos teorijos pradininkai (pvz.: Skarbalius 2000: 11; Lukoševičius, Stankevičius 2003: 9–12).

Lietuvoje, kaip teigiama, originalios ekonomikos teorijos nebuvo sukurta – buvo perimamos kitų šalių teorijos (Lukoševičius, Stankevičius 2003: 19)[3]. Prieškariu pagrindiniu ekonomikos mokslo centru tapo Kaune įkurtas Lietuvos universitetas, kurio profesūrai šio mokslo studijas teko pradėti nuo nulio: nebuvo ekonominės literatūros lietuvių kalba, vadovėlių, mokslinės ekonomikos terminijos, ne visi profesoriai mokėjo lietuvių kalbą (Martišius 2000: 7–8). Ypač daug ekonomikos teorijai davęs Petras Šalčius, šiame ką tik įsteigtame universitete pradėjęs dėstyti politinę ekonomiją, neturėdamas lietuviško šios srities vadovėlio, kelerius metus naudojosi Mychailo Tugan-Baranovskio parengtu *Osnovy političeskoj ekonomiji* – jį išsivertė iš rusų kalbos, taip pat švedų ekonomisto Karlo Gustavo Casselio vadovėliu, kurį taip pat išvertė į lietuvių kalbą (Lukoševičius 1991), o pats parengė *Ekonomikos pagrindus* (1933), vadovėlinio tipo darbus *Ekonominės doktrinos* (1935), *Visuomenės ūkio teorijos* (1927). Taigi, kaip teigiama, Lietuvos tarpukario ekonomistų karta, augusi ir baigusi ūkio studijas nepriklausomoje Lietuvoje ir Vakarų šalyse, jau gyvai domėjosi XX a. ekonomine moksline teorine mintimi (Martišius 2000: 9–10), o kartu, pagaliau susidarius aplinkybėms kurtis mokslui lietuvių kalba, kūrė lietuviškąją ekonomikos terminiją (Laumenskaitė 2000: 63).

Tačiau prieškarinę terminijos raidą sutrikdė sovietmetis, pirmiausia – dėl kalbos statuso pokyčio. Kaip tautų savitarpio bendravimo priemonę diegiant rusų kalbą,

3 Vilniaus universiteto rektoriaus Jeronimo Stroinovskio iniciatyva 1803 m. buvo įsteigta Politinės ekonomijos katedra, bene pirmoji pasaulyje tokiu pavadinimu (Laumenskaitė 1999: 47; VLEe 2001–2020).

lietuvių kalba stumta tiek iš valstybės valdymo sričių, tiek iš visuomeninio gyvenimo, kultūros, o mokslas buvo ta sritis, kurioje tokia kalbos politika – nuo vienakalbystės prie dvikalbystės ir pamažu į numatomąją vienakalbystę – reiškėsi pirmiausia: mokslo darbai imti skelbti rusų kalba (Keinys 2012 [1994]: 24–27)[4]. Be to, mokslo darbai buvo stipriai cenzūruojami (Stankevičienė 2003, 2005). Bet ekonomikos terminijos raida sutrikdyta ne tik dėl kalbos politikos, kylančios iš numatomojo tautų susiliejimo principo. Tuo laikotarpiu buvo diegiamas planinis ūkio valdymo modelis ir nauja ideologija, taigi, kaip matyti ir iš 1966 m. išleisto *Rusiškai lietuviško ekonomikos terminų žodyno*, iki tol kurtos ekonomikos terminijos sluoksnį ėmė atmiešti tokie ideologinio aparato ženklai kaip *valstybinė socialistinė nuosavybė*, *buožinis išnaudojimas*, *kapitalistų klasės parazitizmas*, *buržuazinė nuosavybė*, *rajono plano komisija*, *darbininkų aprūpinimas* ir pan. (RLETŽ 1966). Aukštosiose ir specialiosiose vidurinėse mokyklose buvo dėstoma Markso ekonomine teorija pagrįsta marksistinė-lenininė politinė ekonomija, tam daugiausia naudojant rusų kalba parašytus vadovėlius ar jų vertimus (Lukoševičius, Stankevičius 2003: 21). Pasak Stanislovo Martišiaus, po 1940-ųjų „Lietuvos ekonomistams viską reikėjo pradėti daryti kitaip ir iš naujo, prasidėjo sunkios dienos intelektualams, mylintiems mokslinę tiesą ir akademinę laisvę“, likusiems Tėvynėje ekonomistams teko laviruoti tarp laisvės ir represijų, tiesos ir melagingos propagandos, ekonomikos mokslų daktaro disertacijos nebuvo galima ginti, jeigu joje nebuvo Stalino darbų kalbos klausimais nuorodų (Martišius 2000: 10–11). Tiesa, ekonomikos mokslas plėtotas ne tik Vilniaus universitete, bet ir Ekonomikos institute, Liaudies ūkio planavimo ir ekonomikos institute, Lietuvos žemės ūkio ekonomikos institute, o tarp tyrimų krypčių, be kita ko, buvo ir matematiniai ekonomikos metodai, automatizuotos valdymo sistemos (Martišius 2000: 12–13; VLEe 2001–2020). Vis dėlto, pasak ekonominės minties raidos tyrėjų, sovietiniais metais Lietuvos ekonomistai daugiau ir išsamiau nagrinėjo taikomąsias ūkio problemas, o nagrinėti teorinius ekonominius klausimus to meto politinės aplinkybės buvo nepalankios (Martišius 2000: 16).

Iš ką tik minėto *Rusiškai lietuviško ekonomikos terminų žodyno* būtų galima spręsti, kad su sovietmečiu besiradusi ekonomikos terminijos pervarta nebuvo absoliuti – naujas sąvokas siekta išreikšti ne tik naujais, bet ir iki tol vartotais terminais. Štai ir

4 Antai ir 1988 m. Terminologijos taryba konstatavo faktą, kad kai kurių sričių mokslo veikalai lietuvių kalba beveik iš viso nerašomi (Gaivenis 2014 [1990]: 177).

žodyno pratarmėje rašoma: „Sparčiai vystantis respublikos liaudies ūkiui ir stiprėjant ekonominiams ryšiams su kitomis respublikomis, keičiasi senųjų ekonominių sąvokų turinys, susidaro naujos sąvokos. Jos išreiškiamos jau vartotais arba naujais terminais“ (RLETŽ 1966: 6). Taigi, kalbamajame žodyne galima rasti ir nemažai prieškario ekonomistų vartotų terminų – tiek lietuviškų, tiek svetimkilmių, tiek mišrios sudėties, pvz.: *darbas*, *nedarbas*, *kaštai*, *kapitalas*, *bankas*, *diskontas*, *infliacija*, *defliacija*, *importas*, *balansas*, *likvidumas*, *kainų indeksas* ir kt. (plg. Šalčius 1991 ir RLETŽ 1966)[5]. Bet, sovietmečiui pasibaigus, ekonomikos terminija vėl patyrė pervartą. Pasukus rinkos ekonomikos link ir atsivėrus plačioms prieigos prie kitakalbės literatūros galimybėms, entuziastingai imtasi versti į rinkos ekonomiką orientuotus leidinius ir vadovėlius (pvz.: Ivlinas 1991; Wonnacott, Wonnacott 1994; Kerem, Randveer 1998; Varianas 1999), ekonomikos terminų žodynus (pvz.: Auštrevičius ir kt. 1991; Pass ir kt. 1994, 1997; Buračas, Svecevičius 1994; Buračas 1997a; Bagdanavičius ir kt. 1999), jų verčiama ar rengiama iki šiol (pvz.: Pearce 2006; Blanchard 2007; Vainienė 2008), o kalba, iš kurios versta ir verčiama, paprastai būna anglų, taigi kalbotyros leidiniuose netrukus imtas kreipti dėmesys į tos kalbos svetimybes ekonomikos terminijoje, plintančias ir platesnio pobūdžio vartosenoje (pvz.: Gaivenytė 1993; Rudaitienė 1993: 17; Girčienė 1996; Kvašytė 1996; Tadauskienė 2001, 2003). Žinoma, politinių, ekonominių ir įvairių kitų aplinkybių pasikeitimas XX a. pabaigoje naujų žodžių srautą nukreipė ne tik į ekonomikos terminiją, taip suaktualindamas tiek norminamojo, tiek teorinio pobūdžio svarstymus apie leksikos skolinius ir skolinimąsi, tačiau ekonomika iš publikacijų ryškėtų kaip išskirtinė svetimybių plitimo požiūriu sritis.

Joje fiksuojama daug ne tik angliškos kilmės žodžių, bet ir per anglų kalbą patenkančių klasikinių kalbų (lotynų ir graikų) šaknį turinčių žodžių, kurių reikšmės formavosi anglų kalboje (pvz.: Tadauskienė 2001, 2002, 2003; Kvašytė 2004). Kadangi pastaruosius dėl tos šaknies ne taip paprasta atskirti nuo tikrųjų tarptautinių žodžių, jie yra ypač linkę plisti, o plisdami – keisti lietuvių kalboje nusistovėjusių tarptautinių žodžių reikšmes (žr.: Rudaitienė 2000, 2006, 2007, 2008, 2011, 2014; Vladarskienė 2013, 2019, 2021; Gedzevičienė 2014). Ne visada ryškinant jų ir tikrųjų tarptautinių žodžių skirtumą, atskleidžiamas apskritai didelis ekonomikos terminijos polinkis į

5 Kiti terminai šiandien sunkiai beatpažįstami, pvz.: *žmogaus reikmenės* (poreikiai), *išdavos* (išlaidos), *prekyvietė* (rinka), *moderniškas verslovininkas*, *pusiausvyros kliudymai* (Šalčius 1991).

skolinius (Tadauskienė 2005, 2006a, b, 2007). Kita vertus, šioje terminijoje fiksuojama ir sinonimija bei variantiškumas, o tai leistų spėti, kad svetimžodžiams ieškoma savos kalbos atitikmenų (Stankevičienė, Švenčonienė 2010; Babickienė 2012; Vladarskienė 2015; Stankevičienė 2016). Tiesa, į ekonomikos terminų sinonimiją ar variantiškumą orientuoti tyrimai daugiausia grindžiami terminų žodynų medžiaga (Stankevičienė, Švenčionienė 2010; Vladarskienė 2015; Stankevičienė 2016).

Koks skolintų ir lietuviškos kilmės terminų santykis realiojoje ekonomikos terminų vartosenoje, kuris skolinių tipas vyrauja (tarptautiniai žodžiai ar skoliniai iš anglų kalbos), kuriuo laikotarpiu nelietuviškos kilmės terminai į ekonomikos terminiją pateko, atskleistų išsamūs šios srities terminijos tyrimai. Tačiau lietuviškoji ekonomikos terminija tiriama mažai. Darbų, kuriais būtų susitelkiama vien į makroekonomikos terminiją, iš viso nėra, išskyrus vieną ja grindžiamą publikaciją apie įvardžiuotinių formų vartojimo polinkius (Vaskelaitė 2019). Ekonomikos plačiąja prasme terminija panagrinėjama, bet daugiau dėmesio skiriama pavieniams terminams (pvz.: Pranulis 1998; Žvinklys, Vabalas 2006; Vaskelaitė 2013; Umbrasas 2014) ar jų grupėms (Murmulaitytė 2013; Tamulionienė 2013; Gaivenis 2014 [1993]; 2014 [1994]; Stunžinas 2018), taip pat teikiama patarimų dėl vieno ar kito ekonomikos termino vartojimo (pvz.: Gaivenis 1992; Gaivenytė 1993; Kniūkšta 2001 [1998]; Klimavičius 2005a, b), įvertinamas vienas kitas ekonomikos terminų žodynas (Buračas 1997b; Klimavičius 2006; Rimkutė-Ganusauskienė 2019). O iš mokslinio pobūdžio publikacijų, kuriomis aprėpiama didesnė duomenų imtis, būtų galima spręsti, kad bene labiausiai jose rūpi angliškų ir lietuviškų ekonomikos terminų grupių semantiniai sutapimai ar skirtumai (Cvilikaitė 2007; Šestakova, Stankevičienė 2017; Šestakova ir kt. 2019; Zavistanavičienė ir kt. 2019), šis klausimas nagrinėjamas ir iš vertimo mokslo bei praktikos pozicijų (pvz.: Marina, Suchanova 2001; Tadauskienė 2004). Rasuolės Vladarskienės (2012) publikacija atkreiptas dėmesys į ekonomikos terminijai ypač būdingus metaforinius terminus.

Šia mokslo studija, kurioje susitelkiama į makroekonomikos terminus, tikimasi prisidėti prie palyginti negausių ekonomikos terminijos tyrimų ir jų spragą naikinti. Nors tiek ekonomikos, tiek makroekonomikos terminiją, kaip aiškėja, aktualu tirti įvairiausiais požiūriais, aprėpti jų visų viename darbe nėra jokių galimybių, taigi susitelkiama į vieną aspektą – terminų sinonimiją, o tiksliau – į makroekonomikos terminų sinonimijos priežastis.

1.2. SINONIMIJA KAIP TERMINIJOS TYRIMO ĮRANKIS

Terminų sinonimija, kitaip nei lietuviškoji makroekonomikos terminija, nagrinėjama dažnai – tiek lietuvių, tiek užsienio tyrėjų, o pastaruoju metu, regis, keičiasi ir jos vertinimas.

Iš empirinio pobūdžio darbų matyti, kad sinonimija gali būti tiek tiesioginis tyrimo objektas, tiek ir vienas iš terminijos tyrimo aspektų. Renkantis ją kaip tyrimo objektą, paprastai orientuojamasi į tam tikrą terminų vartojimo sritį, pavyzdžiui, mediciną (pvz.: Polackova 2001; Doncu ir kt. 2018), teisę (pvz., Chromá 2011), turizmą (pvz., Niculescu-Ciocan 2019), krizių valdymą (pvz., Dvořák, Dawson 2001), taip pat ir į ekonomiką (pvz.: Irgi 1989; Mureşan 2000; Erdemli 2009), ir nagrinėjami toje srityje sinonimiškai vartojami terminai. Tokia analize gali būti aprėpiami ne tik vienos kurios, bet ir dviejų ar kelių kalbų duomenys (pvz.: Klégr 2004; Kolaříková 2008, 2012; Milić 2009), ir tam galimybes sudaro daugiakalbės terminų bazės ar tekstynai. Užsienio tyrėjų darbuose sinonimijos analizę apima ir sociolingvistikos paskatinti gausūs variantiškumo tyrimai[6]. Kaip variantiškumo tipas skiriami įvardijamieji, arba denominaciniai, variantai (angl. *denominative variants*), apie kuriuos ir tiesiogiai pasakoma, kad tai iš esmės sinonimai (Daille 2017: 61). Variantiškumo klausimas aktyviai svarstomas ir iš vertimo mokslo ar praktikos pozicijų, tiesiogiai ar netiesiogiai atskleidžiant ir kai kurias jo priežastis (pvz.: Kerremans 2010, 2017; Peruzzo 2010; Fernández-Silva, Kerremans 2011; Kujawska-Lis 2018; León-Araúz ir kt. 2020). Taip pat nagrinėjamos sinonimų ar variantų pateikimo terminografijos šaltiniuose problemos (pvz., Cabezas-García, León-Araúz 2020), o pasaulyje vis spartesniais tempais mėginamos diegti dirbtinio intelekto technologijos lemia vis daugiau publikacijų, kuriose sprendžiamos sinonimų atrankos ar jų atpažinimo algoritmų kūrimo problemos (pvz.: Hamon, Nazarenko 2001; Bøhn, Nørvåg 2010; Henriksson ir kt. 2014).

Tiesioginiu tyrimo objektu sinonimiją renkasi ir lietuvių terminologai. Štai Robertas Stunžinas (2005) ištyrė statybos terminų sinonimus, o surinkęs sinonimus iš gyvosios kalbos duomenis teikiančių šaltinių aptarė liaudies kalbai būdingą gyvenamojo namo ir jo pagrindinių dalių pavadinimų sinonimiją (Stunžinas 2010). Palmira Zemlevičiūtė (2001) tyrė sinoniminius *Medicinos enciklopedijos* terminus, Diana Šilobritaitė (2007) – matematikos, Albina Auksoriūtė (1997) ir Vilija Celiešienė (2011) – kompiuterijos, Asta

6 Apie variantiškumo tyrimų sąsajas su sociolingvistika plačiau rašoma Ritos Miliūnaitės (2009) monografijoje, taip pat Žanetos Čėsnienės (2015) straipsnyje.

Mitkevičienė (2015b) – literatūrologijos, Aušra Rimkutė (2007) – religijos terminų sinonimus. Yra publikacijų, kuriomis orientuotasi į chemijos ir politechnikos (Klimavičius 1975), kalbotyros (Andriuškaitė 2000; Kazlauskaitė 2000a), botanikos (Labanauskienė 2014), architektūros (Kitkauskienė 2005), astrologijos (Vaskelaitė 2021) terminų sinonimiją, analizę grindžiant žodynų ar rišlaus pobūdžio tekstų medžiaga. Ekonomikos terminų sinonimus kaip tiesioginį tyrimo objektą rinkosi Rasuolė Vladarskienė (2015), Virginija Stankevičienė (2016) ir Dana Švenčionienė (Stankevičienė, Švenčionienė 2010). Dviem lietuvių autorių darbais orientuotasi į sinonimijos polinkių skirtingose kalbose lyginimą: Sigita Stankevičienė (2012) straipsnyje lygino lietuvių ir vokiečių kalbų elektrostatikos srities terminų sinonimus, o daktaro disertacijoje pateikė dar išsamesnį gretinamąjį elektrostatikos terminų sinonimijos tyrimą (Stankevičienė 2013).

Išvardytus tyrimus papildytų gausus pluoštas lietuvių autorių darbų, kuriuose, terminus nagrinėjant įvairiais terminologijoje įprastais aspektais, jie kartu aptariami ir sinonimijos aspektu. Pavyzdžiui, Alvydas Umbrasas, atskirame straipsnyje nagrinėjęs bendrašaknius teisės terminų sinonimus ir variantus (Umbrasas 2004), sinonimijos aspektą pasitelkia ir nagrinėdamas teisės terminus kitais aspektais, tokiais kaip terminų sudėtis, reikšmė, kilmė (Umbrasas 2002, 2010). Sinonimijos aspektą paprastai įtraukia ir Palmira Zemlevičiūtė (2003, 2004, 2011, 2018b), nagrinėdama medicinos terminiją. Daug dėmesio terminų sinonimijai skiriama ir empirinio pobūdžio Astos Mitkevičienės (2005, 2014, 2018) darbuose apie literatūros mokslo terminiją. Plačiau ar siauriau sinonimijos aspektu matematikos terminai aptarti Dianos Šilobritaitės (2008, 2009) publikacijose. O autorių kolektyvo parengtoje monografijoje apie kompiuterijos ir informatikos terminus Albinos Auksoriūtės (2018) pateiktą sinonimijos tyrimą galima laikyti tiek vienu iš monografijoje taikomų kompiuterijos ir informatikos terminijos aptarimo aspektų, tiek ir atskiru tiriamuoju objektu.

Nors kai kuriuose darbuose teformuluojamas tikslas ištirti atitinkamos srities terminų sinonimiją ar išnagrinėti terminus sinonimijos aspektu, vis dėlto tiek vieno, tiek kito pobūdžio darbai rodo, kad sinonimijos nagrinėjimas nėra savitikslis. Paprastai yra vertinamas sinonimų paplitimas, o iš paplitimo sprendžiama apie tiriamosios srities terminijos nusistovėjimą ar nenusistovėjimą. Tai rodo, kad sinonimija yra tam tikras terminijos būklės vertinimo matas, vadinasi, itin svarbus terminijos tyrimo įrankis.

Tokiu matu ją leidžia laikyti empiriniu pagrindu pastebėtas dėsningumas, kad sinonimų gausiai vartojama pradiniais terminijos formavimosi etapais, o einant laikui

jų mažėja. Vis dėlto gana gausiai sinonimų randama ir jau ilgą vartojimo tradiciją turinčių sričių terminijoje. Pavyzdžiui, Laimutė Kitkauskienė (2005) atskleidžia sinonimų būdingumą architektūros, Jurgita Mikelionienė (2004) – filosofijos terminijai, o fizikos ir kalbotyros terminų tyrimai netgi rodo, kad einant laikui sinonimų ne mažėja, o daugėja (Gaivenytė 2000; Kazlauskaitė 2000a), nors tiek fizika, tiek kalbotyra – jau senas terminų vartojimo tradicijas turinčios sritys. Kad sinoniminė raiška būdinga ir ilgą tradiciją turinčių mokslų terminijai, patvirtina ir elektrostatikos terminų tyrimas sinonimijos aspektu, atliktas S. Stankevičienės (2013) disertacijoje. Apie sinonimų paplitimą įvairiose srityse byloja ir kitų kalbų – graikų (pvz., Loupaki 2018), čekų (pvz.: Cocca ir kt. 2016; Klégr, Bozděchová 2019), serbų (pvz., Milić 2009), albanų (pvz., Pllana, Pllana 2014) terminijos tyrimai, o ypač terminų sinonimų gausą ryškina plačiai aprėpiančio variantiškumo tyrimai. Kad terminijoje sinoniminė raiška paplitusi, padėjo atskleisti atsiradę tekstynai ir jų atvertos tyrimų galimybės[7].

Tekstynai kartu su išsišakojusių kalbotyros ir ne kalbotyros mokslo sričių (sociolingvistikos, kognityvizmo, sociokognityvizmo, komunikacijos teorijos) sudarytomis galimybėmis tiriamajam reiškiniui taikyti skirtingą perspektyvą, regis, keičia ir teorinį sinonimijos vertinimą. Eugeno Wüsterio mokymu grįsta terminologinė Vienos mokykla, terminų sinonimiją vertinusi neigiamai, kaip trukdantį užtikrinti efektyvią komunikaciją reiškinį, ir numačiusi griežtąjį principą „vienai sąvokai – vienas pavadinimas“, naują požiūrį į terminijos įvairavimą dėstančiuose darbuose įvardijama kaip tradicinė ir gerokai kritikuojama[8]. Dar 1999 m. išleistoje knygoje *Terminologija: teorija, metodai, taikymas* (angl. *Terminology: Theory, Methods, and Applications*) Maria Teresa Cabré Castellví rašė, kad realybė šios teorijos nepatvirtina (Cabré Castellví 1999: 109), o pati Vienos mokykla aiškinama kaip radusis iš technikų ir mokslininkų poreikio standartizuoti savų sričių terminus, kritikuojama dėl šio standartizavimo siekio (Cabré Castellví 1999; Temmerman 2000), dėl principų dogmatiškumo (Sageder 2010)[9]. Kognityvinės pakraipos tyrimai skatina mintį, kad kiekviena sąvoka gali būti

7 Tekstynus kaip poslinkius terminologijoje lėmusį veiksnį, taip pat kitus veiksnius aptaria Rita Temmerman ir Koenas Kerremansas (2000).

8 Apie E. Wüsterio teoriją žr. Kazimiero Gaivenio (2002: 110–112) apžvalgą.

9 Į šį pokytį atkreipusi dėmesį S. Stankevičienė cituoja vokiečių tyrėją C. Fraas: griežtasis reikalavimas, kad viena sąvoka turėtų tik vieną pavadinimą, kaip ir kiti griežti reikalavimai (pvz., termino vienareikšmiškumo), radosi dėl to, kad terminologijos darbas dirbtas daugiausia ne lingvistų, o rezultatai taikyti praktinėms reikmėms (Stankevičienė 2013: 43).

suvokiama iš skirtingų požiūrio taškų ir net toje pačioje kalbinėje bendruomenėje gali būti skirtingai įvardijama (Cabré Castellví 2003; Fernández-Silva ir kt. 2009). Nors Vienos mokyklos griežtasis principas „vienai sąvokai – vienas pavadinimas“ formuluotas remiantis tuo, kad sinonimija sunkina komunikaciją, priešingai, teigiama, kad įvairovė komunikacijos procesuose labai svarbi (Cabré Castellví 1999: 85), ir net empirinio pobūdžio tyrimuose formuluojama teiginių, kad sinonimija padedanti pasiekti aiškumo (Doncu ir kt. 2018).

Lietuvių terminologijoje irgi randasi naują požiūrį į sinonimiją rodančių teorinio pobūdžio darbų. A. Mitkevičienė, jau anksčiau skyrusi dėmesio probleminiams sinonimijos sąvokos, sampratos, klasifikacijos aspektams (Mitkevičienė 2015a), pastaruoju metu kreipia dėmesį į motyvaciniu požymiu besiskiriančius sinonimus (Mitkevičienė 2020), taip pat sinonimus, galimus aiškinti funkcinio stiliaus ypatumais (Mitkevičienė 2021). Straipsnyje *Ar terminų sinonimija yra trūkumas?* ji permąsto klausimą, ar iš tikrųjų terminų sinonimija vis dar laikytina terminijos yda. Šiaip lietuvių terminologijoje dažnesni empirinio pobūdžio sinonimijos tyrimai, o teoriniai svarstymai – retesni. Pastarųjų yra pateikę Jonas Klimavičius (1975), Stasys Keinys (1980, 2005 [1974]), teorinį sinonimų ir variantų ribos klausimą svarsto Angelė Kaulakienė, kurios ilgamečiai fizikos terminijos tyrinėjimai apibendrinti monografijoje *Lietuvių fizikos terminijos raida*. Šie autoriai irgi pastebi, kad sinonimija paplitusi ne tik pradinių etapų terminijoje (Keinys 1980; Kaulakienė 1994b: 51), antai teigiama, kad „sinonimijos draudimai terminologijoje iš tikrųjų tėra gana formalios deklaracijos“ (Keinys 1980: 102).

Faktinis terminų sinonimijos paplitimas prieštarautų teiginiams, kad sinonimija yra tik pradinių terminijos formavimosi etapų požymis, ir kartu rodytų, kad sinonimijos priežasčių turėtų būti ir kitų, ne tik terminijos formavimasis, nenusistovėjimas. Jų ir įvardijama, kaip antai mokslo raida ar svetimų kalbų įtaka, bet, kaip jau šios studijos autorės atkreiptas dėmesys, sinonimijos priežastys lietuvių terminologijos darbuose labiau tik įvardijamos ar išvardijamos, o ne nagrinėjamos (Vaskelaitė 2021: 195–201). Tačiau jų nelinkstama nagrinėti ir užsienio autorių darbuose, net jei plačiai aprėpiantis variantiškumas juose ir daug svarstomas. Terminų sinonimus įtraukiančio variantiškumo tyrimus plėtojanti Judit Freixa irgi atkreipė dėmesį į tai, kad priežastys nenagrinėjamos, ir tai aiškino ilgą laiką vyravusiu griežtuoju principu „vienai sąvokai – vienas terminas“: jei sinonimija buvo laikoma išimtimi, tai ir jos priežasčių nebuvo reikalo nagrinėti (Freixa 2006: 51). O būtent priežasčių nagrinėjimas padėtų

suvokti iš pažiūros gana prieštaringą reiškinį – kad sinonimija, būdinga pradiniams terminijos formavimosi etapams, paplitusi ir ilgą tradiciją turinčių sričių terminijoje. Todėl šioje studijoje dėmesys ir sutelkiamas į sinonimijos priežastis, taip tikintis prisidėti prie teoriniu požiūriu aktualaus klausimo svarstymo. Pats darbas bus empirinio pobūdžio – jame bus nagrinėjamos makroekonomikos terminijoje besireiškiančios sinonimijos priežastys.

Teorinis požiūris į terminų sinonimiją, kaip aiškėja, nevienodas, bet ir sinonimo samprata nevisiškai vienoda – tai matyti iš lietuvių terminologijoje jau pateiktų tos sampratos apžvalgų (Zemlevičiūtė 2001: 38–39; Mitkevičienė 2015a: 40–41). Vis dėlto lietuvių terminologijoje ji, regis, daugmaž benusistovinti – terminų sinonimais laikomi vienos sąvokos skirtingi pavadinimai, arba tą pačią sąvoką įvardijantys skirtingi terminai, pvz.: *memuarai* ir *atsiminimai*, *failas* ir *rinkmena*, *terminalas* ir *galinis įrenginys*, *kopijavimo aparatas* ir *kopijuoklis*, *plokščioji arka* ir *lėkštasis skliautas* (pvz.: Stunžinas 2005: 8; Mitkevičienė 2015b: 2; 2018: 221; Auksoriūtė 2018: 248). Terminų sinonimija atitinkamai laikoma santykiu tarp terminų, žyminčių tą pačią sąvoką (pvz.: Celiešienė 2011: 25; Mickienė, Briaukienė 2016: 17). Kai kur nurodoma papildomų terminų sinonimijos sąlygų: terminologijoje sinonimai neapibūdina skirtingų sąvokos ypatybių (pvz., Stunžinas 2005: 8); sąvoka skirtingais terminais turi būti žymima vienoje kalboje (Celiešienė 2011: 25; Auksoriūtė 2018: 248).

Kiek keblesnė sinonimijos ir variantiškumo riba. Variantiškumą tiek terminologijoje, tiek kitose kalbotyros mokslo šakose įprasta sieti su raiškos lygmeniu, o sociolingvistinė, kognityvinė ir kitos kalbos tyrimų perspektyvos, įvairiuose kalbos lygmenyse besireiškiantį įvairavimą laikančios vienu pagrindinių dėmesio objektų, plėtoja kitą variantiškumo sampratą, apimančią ne tik terminų raiškos, bet ir pačių terminų įvairavimą – jų sinonimiją (pvz.: Freixa 2006; Fernández-Silva ir kt. 2009; Fernández-Silva 2016, 2019; León-Araúz ir kt. 2020). Plačioji variantiškumo samprata imama taikyti ir lietuvių kalbotyros darbuose (pvz.: Čėsnienė 2015; Didjurgienė, Grigonienė 2019), taip pat ir viename kitame terminologijos darbe (Stunžinas 2017, 2018) arba tarp sinonimų ir variantų nebrėžiama griežta riba (Stankevičienė 2016), juolab kad jos brėžimas jau anksčiau kėlė keblumų (žr. Umbrasas 2004). Tam tikrose kalbotyros mokslo šakose, kaip antai bendrinės kalbos tyrimuose, plati variantiškumo samprata jau senokai taikoma (pvz.: Miliūnaitė 1995, 2003, 2009).

Bet dažniau lietuvių terminologijoje sinonimai ir variantai vieni nuo kitų skiriami: sinonimais, kaip jau minėta, laikomi skirtingi tos pačios sąvokos pavadinimai, taigi skirtingi terminai, o variantais – to paties termino skirtingi pavidalai, taigi skirtinga termino raiška, pvz.: *humoras* ir *jumoras*, *epas* ir *eposas*, *idilė* ir *idilija* (pvz.: Mitkevičienė 2004; Zemlevičiūtė 2012)[10]. Vis dėlto, paisant tokio kriterijaus, kebloka vertinti tuos atvejus, kai terminus sieja bendra šaknis, pvz.: *ilgis* ir *ilgumas*, *aukštis* ir *aukštumas*, nes šiais atvejais esama pavidalo bendrumo. Tokius atvejus vertinant, yra svyruota tarp sinonimų ir variantų, bet pastaruoju metu juos linkstama priskirti prie sinonimų ir vadinti bendrašakniais sinonimais. Dėl to jie įtraukiami ir į šį darbą, t. y. jame bus nagrinėjamos ir bendrašaknės sinonimijos priežastys. Nors kai kuriuose lietuvių terminologijos darbuose jau irgi pasitaiko mėginimų nebrėžti ribos tarp sinonimų ir variantų, šiame darbe bus laikomasi ilgesnę tradiciją turinčio požiūrio ją brėžti. Kaip paaiškės iš bendrašaknių sinonimų sampratos aptarimo, sąlyčio taškų tarp abejopo terminologinio įvairavimo – sinonimijos ir variantiškumo – esama, todėl gali būti ir priežasčių bendrumo, bet išnagrinėti viename darbe ne tik gausios makroekonomikos terminijoje sinonimijos, bet ir variantiškumo priežastis būtų per plati užduotis. Todėl jame nagrinėjamos tik terminų sinonimijos priežastys.

1.3. TIRIAMASIS ŠALTINIS

Kaip tiriamasis šaltinis šiame darbe pasirenkami makroekonomikos vadovėliai aukštosioms mokykloms – viena pagrindinių lietuviškosios makroekonomikos terminijos vartojimo ir plėtojimo terpių. Žinoma, lietuviškoji makroekonomikos terminija vartojama ar plėtojama ir kitur: mokslo darbuose, ekonomikos apžvalgose, dokumentuose, institucijų internetiniuose puslapiuose, tinklaraščiuose. Taigi, analizei būtų galima pasirinkti ir tuos šaltinius. Tačiau vadovėliai pateikia nuosekliausią pagrindinių makroekonomikos sąvokų ir terminų joms pavadinti inventorių. O kadangi juose dėstomos iš esmės tos pačios temos, tai pagrindinės aptariamosios sąvokos sutampa, ir tai sudaro palankias sinonimų nustatymo galimybes. Sąvokos vadovėliuose apibrėžiamos arba

10 Plg. žodžio varianto apibrėžimą stilistikos vadovėlyje: „**Žodžio variantai** yra to paties žodžio kitas pavidalas: fonetinis (*aketė – eketė*, *kuždėti – kuštėti*), akcentinis (*ašaróti – ãšaroti*, *kregždė – krêgždė*), darybinis (*storpilvis – storapilvis*, *pakampė – pakampis*)“ (Župerka 2012: 29).

išsamiai aiškinamos, o tai juolab padeda išvengti sinonimų nustatymo sunkumų, kurių galėtų kilti kitokio pobūdžio tekstuose[11].

Lietuviškosios ekonomikos terminijos įvairavimo tyrimai, kaip jau atkreiptas dėmesys, paprastai grindžiami ekonomikos terminų žodynais, o šiuo darbu susitelkiama į tekstinę, realiąją terminų vartoseną. Žinoma, realiosios makroekonomikos terminų vartosenos irgi galima būtų ieškoti ir kitur, pavyzdžiui, interneto svetainėse ar tinklaraščiuose, bet kalbos funkcionavimas internete neretai yra lydimas tam tikrų ypatumų (korektūros, rašybos ir įvairių kalbos lygmenų klaidų ar apskritai raštingumo problemos; žr.: Miliūnaitė 2008, 2010, 2018), kurie savo ruožtu gali turėti įtakos ten vartojamai terminijai. Šiuo darbu orientuojamasi į reguliuojamą, bet ne į stichišką vartoseną. Reguliuojamąja vartosena čia laikomi ne tik kalbos specialistų redaguojami, bet ir dalykinės srities žinovų svarstomi, recenzuojami tekstai. Makroekonomikos vadovėliai būna apsvarstyti fakultetų tarybose ar katedrose, recenzuoti tos srities specialistų. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (toliau – VLKK) 2015 m. parengtame *Aukštųjų mokyklų vadovėlių kalbos taisyklingumo vertinimo tvarkos apraše* (AMVA 2015) numatyta, kad kalbos taisyklingumo požiūriu vadovėlius vertina ši komisija, bet numatyta ir tai, kad juos vertinti aukštosios mokyklos ar leidyklos teikia savo nuožiūra, taigi analizei pasirinkti vadovėliai žymos apie tokį vertinimą neturi, bet keturi vadovėliai (Dav, Sn, Jak ir Jak_6, žr. 1 lent.) turi žymą, kad yra rekomenduoti Aukštųjų mokyklų (bendrųjų) vadovėlių leidybos komisijos. Kalbos redaktorių yra redaguoti visi analizei pasirinkti vadovėliai.

Lietuviškų makroekonomikos vadovėlių leidžiama daug, ir aprėpti visus būtų keblu net ir monografinio pobūdžio darbe. Taigi, pasirenkama 10 leidinių. Kita vertus, vien atskirais makroekonomikos vadovėliais apsiriboti netikslinga, nes makroekonomikos kursas gali būti išdėstomas ir bendrame ekonomikos teorijos vadovėlyje, jame pateikiant atskiras makroekonomikos ir mikroekonomikos dalis. Todėl į analizei pasirenkamų vadovėlių skaičių įtraukiama ir keletas ekonomikos teorijos vadovėlių. Taigi, toliau terminas *makroekonomikos vadovėliai* ar trumpoji jo forma *vadovėliai* bus vartojamas kiek sąlygiškai – apims ir ekonomikos teorijos vadovėlių makroekonomikos dalis.

11 Į sinonimų nustatymo sunkumus, pavyzdžiui, atkreiptas dėmesys nagrinėjant medicinos terminus, vartojamus skirtinguose straipsniuose (Zemlevičiūtė 2018b).

1 lentelė. **Analizei naudojami vadovėliai**

Santrumpa	Leidimo metai	Pavadinimas	Leidimo vieta ir leidykla
Dril	1997	B. Drilingas, J. Čiburienė, V. Snieška. *Makroekonomikos pagrindai*	Kaunas: Technologija
Jak	2000	A. Jakutis, V. Petraškevičius, A. Stepanovas, L. Šečkutė, S. Zaicev. *Ekonomikos teorijos pagrindai*	Kaunas: Smaltijos leidykla
Dav	2003	G. Davulis. *Ekonomikos teorija*, antroji pataisyta ir papildyta laida	Vilnius: Lietuvos teisės universitetas
Ek	2006	*Ekonomika*	Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas
Sk	2006	V. Skominas, sudarytojas. *Makroekonomika*	Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
Jak_6	2007	A. Jakutis, V. Petraškevičius, A. Stepanovas, L. Šečkutė, S. Zaicev. *Ekonomikos teorija*, šeštasis pataisytas ir papildytas leidimas	Vilnius: Eugrimas
Sn	2008	V. Snieška, V. Baumilienė, D. Bernatonytė, J. Čiburienė, A. Juozapavičienė ir kt. *Makroekonomika*, trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas	Kaunas: Technologija
Čieg	2012	R. Čiegis. *Makroekonomika*	Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
Andr	2016	D. Andriušaitienė, R. Drejeris, A. Jakutis, V. Petraškevičius, A. Stepanovas. *Ekonomikos teorija*	Vilnius: VGTU leidykla „Technika“
Gav	2017	V. Gavelis, P. Gylys, V. Mačiekus, N. Minkevičienė, R. Paliulytė, E. Ulvidienė, L. Urbšienė. *Makroekonomika* (elektroninė knyga)	Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla

Kaip ir daugumai aukštųjų mokyklų vadovėlių, makroekonomikos kursą perteikiantiems vadovėliams vieniems labiau, kitiems mažiau būdingos pakartotinės laidos. Lyginti jas nėra šio darbo tikslas, todėl ir visų pakartotinių laidų nesiekiama aprėpti, teįtraukiami du vadovėliai (Jak ir Jak_6, žr. 1 lent.), kurių tekstas iš esmės sutampa, bet matyti terminų vartojimo pokyčių. Renkantis šaltinius, siekta aprėpti skirtingų aukštųjų mokyklų ar leidyklų leidžiamus vadovėlius. Kadangi darbo tikslas nėra tirti

makroekonomikos terminijos raidą, imami vadovėliai, išleisti šiuo šimtmečiu, ir vienas chronologiniu požiūriu labai artimas leidinys – 1997 m. išėjęs vadovėlis (Dril). Naujausias iš čia įtraukiamų vadovėlių (Gav) yra išėjęs 2017 m., taigi iš viso apimamas 20 metų laikotarpis. Visi analizuosimi šaltiniai yra spausdinto pavidalo (makroekonomikos vadovėliai daugiausia leidžiami spausdintiniai), tik minėtas naujausias vadovėlis yra išleistas elektroniniu pavidalu, todėl skaitytas elektroninėje skaityklėje.

Teikiant terminų ar jų sinonimų pavyzdžius, vadovėliai bus žymimi santrumpomis (jos matyti iš 1 lent.), o šalia bus nurodomas puslapis, kuriame konkretus terminas ar jo sinonimas pavartotas.

1.4. METODOLOGIJA IR JOS YPATUMAI

Kadangi terminų sinonimijos priežastys netiriamos, tai ir nusistovėjusių metodų joms tirti nėra. Tačiau priežastys minimos arba vardijamos, o tai šios mokslo studijos autorei leido jau anksčiau sudaryti lietuvių terminologijos darbuose nurodomų sinonimijos priežasčių rinkinį (Vaskelaitė 2021: 195–201). Užsienio tyrėjų paminimų įvardijamojo variantiškumo priežasčių tipologinį aprašą yra pateikusi J. Freixa (2006). Šie rinkiniai ir juose apibendrintos priežastys bus pateikiamojo makroekonomikos terminų sinonimijos priežasčių tyrimo atskaitos taškas.

O kaip įrankis, padedantis nustatyti, kurios priežastys būdingos makroekonomikos terminijai, bus pasitelkiama nagrinėjant terminų sinonimus taikoma tipizavimo schema, numatanti tam tikrus sinonimų tipus ar opozicijas, tokias kaip įvairiakilmių ir savakilmių sinonimų opozicija, bendrašakniai sinonimai ir pan. Ši schema paprastai taikoma patiems sinonimams, o ne jų priežastims tirti, tačiau sinonimijos tipų sąsajos su atitinkamais terminijos aspektais yra puikus įrankis sinonimijos priežastims tirti. Jį laikant pagrindiniu, darbe bus pasitelkiami ir papildomi įrankiai, kurių vieną siūlo tiriamoji medžiaga, t. y. tas jos ypatumas, kad daugumoje vadovėlių šalia lietuviškų terminų pateikiami ir angliški. Tai sudaro galimybes palyginti lietuvių ir anglų kalbų terminų sinonimiją. Kaip papildomas įrankis bus pasitelkiama ir sinonimų žymėjimo analizė. Tačiau pirmoji užduotis, kylanti dar prieš nagrinėjant sinonimijos priežastis, – iš vadovėlių atrinkti sinoniminius terminus. Nors šaltinio pobūdis sinonimų atrankos sunkumų padeda išvengti, kyla kai kurių sunkumų, susijusių su makroekonomikos terminų atranka, ir juos čia reikia aptarti.

Makroekonomikos vadovėliuose pavartojama ne tik makroekonomikos, bet ir kitų ekonomikos mokslo šakų terminų, taip pat bendrųjų mokslo sąvokų. Nuspręsti, kuris terminas atstovauja makroekonomikai, labai padeda jau minėtas temų bendrumas: kadangi vadovėliuose nagrinėjamos tos pačios temos, paprastai apibrėžiamos arba aiškinamos ir tos pačios sąvokos, o aiškinant ar apibrėžiant sąvoką terminai daugumoje vadovėlių dar ir išskiriami grafiškai, pvz.:

Fiksuoto (nustatytojo) kurso režimas (fixed exchange rate regime) – valiutos kurso reguliavimo metodas valiutų sistemoje, kai valiutos kursą reguliuoja valstybė Sn 468.

Žinoma, atrinkti makroekonomikos terminus pagal grafinio žymėjimo kriterijų būtų netikslu, nes net ir tuose vadovėliuose, kuriuose grafinis žymėjimo būdas taikomas, taip išryškinamas ne kiekvienas apibrėžiamasis ar aiškinamasis terminas. Taigi, kur kas tiksliau taikyti apibrėžties formulavimo kriterijų ir makroekonomikos terminais laikyti makroekonomikos vadovėliuose apibrėžiamus terminus. Ne visos vadovėliuose formuluojamos apibrėžtys yra klasikinio tipo, kitos panašesnės į enciklopedines ar sąvokos aiškinimą, tačiau apibrėžties formulavimas ar sąvokos aiškinimas yra požymis, kad ją žymintis terminas turėtų būti makroekonomikos terminas. Todėl atrenkant makroekonomikos terminus ir vadovaujamasi apibrėžties kriterijumi.

Tiesa, pasitaiko atvejų, kai apibrėžtis suformuluojama tik keliuose vadovėliuose. Jei terminas vartojamas ne tik juose, jis į makroekonomikos terminų rinkinį įtraukiamas. Štai termino *centrinis bankas* Sn 345 apibrėžtis suformuluojama tik viename vadovėlyje, nors juo žymima sąvoka išsamiai aptariama visuose dešimt vadovėlių, nes visuose juose pateikiamas skyrius apie bankus ir centrinę bankininkystę, centriniai bankai aptariami kaip pinigų politikos vykdytojai, minimos kitos jų funkcijos. Makroekonomikos vadovėliai nevienodo išsamumo, todėl ir pasitaiko atvejų, kai apibrėžtis suformuluojama vos viename vadovėlyje, nors terminas vartojamas daugumoje jų. Pasirinkus apibrėžties formulavimo kriterijų, šie terminai įtraukiami į makroekonomikos terminų rinkinį. Keblesni atvejai, kai terminas apibrėžiamas vos keliuose vadovėliuose, o kituose nevartojamas. Tokie terminai vertinant sinonimiją bus aptariami atskirai.

Taip tarsi aiškėtų, kad makroekonomikos terminais bus laikomi kone visi makroekonomikos vadovėliuose vartojami terminai. Tačiau kai kurių vadovėlių įvadiniuose skyriuose suformuluojamos ir tokių terminų kaip *hipotezė*, *teorija*, *indukcija*, *dedukcija*,

tiesės nuolydis Sn 16–25 apibrėžtys. Šiuos visiems mokslams bendrus terminus atsieti nuo makroekonomikos terminų nesunku, ir jie į makroekonomikos terminų rinkinį nebus įtraukiami. Kebliau brėžti ribą tarp makroekonomikos ir mikroekonomikos terminų. Makroekonomikos ir mikroekonomikos kursai dėstomi atskirai, bet vadovėlių autoriai pabrėžia, kad pačių objektų priešinti nereikėtų: ūkyje kaip visumoje vykstantys procesai susidaro dėl atskirų ūkinių vienetų sąveikos (Čiegis 2012: 23), makroekonomika yra mikrolygiu vykstančių ekonominių procesų apibendrinimas (Davulis 2003: 8). Todėl dėstant makroekonomikos kursą pavartojama ir kai kurių mikroekonomikos terminų, o pavieniuose vadovėliuose vienas kitas mikroekonomikos terminas ir apibrėžiamas. Tačiau tai retokos išimtys. Šiaip mikroekonomikos terminai (pvz.: *ilgasis laikotarpis*, *tobuloji rinka*, *efektyvumas*, *kaina*, *monopolija*, *mažėjančio ribinio naudingumo dėsnis*) makroekonomikos vadovėliuose tik pavartojami, o apibrėžtys formuluojamos mikroekonomikos vadovėliuose. Iškilus neaiškumų, terminas tikrinamas analizei naudojamų ekonomikos teorijos vadovėlių mikroekonomikos dalyje.

Apskritai makroekonomikos terminų atranką nesunkią daro jau minėtas temų bendrumas. Visuose makroekonomikos vadovėliuose nagrinėjamos tokios temos: bendrasis nacionalinis produktas ir jo skaičiavimas; valstybės pajamos ir išlaidos; bendroji pusiausvyra; infliacija; nedarbas; pinigai ir bankai; ekonominiai svyravimai; ekonomikos augimas; valiutos kursas ir valiutos kursų sistemos. Daugumoje vadovėlių pateikiamas ir atskiras skyrius apie atvirąją ekonomiką, tarptautinę prekybą. Kadangi tik keturiuose vadovėliuose (Andr, Ek, Jak, Jak_6) kursas išplečiamas globalizmo ir ekologines problemas aprėpiančiais skyriais, o kituose vadovėliuose tokių skyrių nėra, šiuose dviejuose skyriuose apibrėžiami terminai į makroekonomikos terminų rinkinį neįtraukiami, juolab kad jų santykis su makroekonomikos terminija svarstytinas (pvz.: *demografinė politika*, *gyventojų perteklius*, *megapolis*, *urbanizacija*, *aglomeracija*, *konurbacija*). Taip aiškėja, kad, nors šiuo darbu orientuojamasi į makroekonomikos vadovėlius, jame analizuosimi terminai laikytini ne tik makroekonomikos vadovėlių, bet ir makroekonomikos mokslo terminais.

Kai kuriuos vadovėliuose vartojamus ar net apibrėžiamus terminus būtų galima priskirti ir kitoms ekonomikos mokslo šakoms, kaip antai tarptautines kredito formas įvardijančius terminus, kurie minimi išsamiau aptariant tarptautinę pinigų sistemą, pvz.: *firminis kreditas* Jak_6 294, *eksporto kreditas* Jak_6 295 ir kt. Tokiais atvejais irgi vadovaujamasi apibrėžties kriterijumi: jei apibrėžtis suformuluota, juolab ne viename

vadovėlyje, terminas į makroekonomikos terminų rinkinį įtraukiamas, nors jis galėtų būti vertinamas ir kaip finansų ar kredito terminas. Nubrėžti labai tikslią ribą tarp makroekonomikos ir kitų ekonomikos šakų terminų šiuo darbu nesiekiama, nes tai ne terminografinio pobūdžio darbas, o ir terminų žodynuose tarp artimų mokslo šakų ar pošakių terminų labai griežtų ribų nebrėžiama. Dar pridurtina, kad dėstant ekonomikos teorijos kursą pateikiami tik ekonomikos teorijos pagrindai, o temos labiau gali būti išplėtojamos kituose kursuose. Bet pagrindinių makroekonomikos terminų inventorių čia aptarsimi terminai turėtų perteikti, o jį išplėsti galėtų kiti, naujausius pokyčius makroekonomikos moksle fiksuojantys šaltiniai.

1.5. DARBO TIKSLAS, UŽDAVINIAI, STRUKTŪRA

Jau iš to, kas pasakyta, aiškėja, kad šio darbo tikslas – išnagrinėti terminų sinonimijos makroekonomikos vadovėliuose pagrindines priežastis. Priežasčių analizė negalima be pačių sinonimų nagrinėjimo, todėl sinonimų analizė bus sinonimijos priežasčių nagrinėjimo pagrindas. Nustatyti sinonimijos ryšius, atrinkti sinoniminius terminus, juos sugrupuoti ir išanalizuoti laikoma šio darbo uždaviniais. Lietuvių terminologijos darbuose įvardijamų terminų sinonimijos priežasčių rinkinys autorės jau sudarytas anksčiau, o šiame darbe jis bus papildomas užsienio tyrėjų minimomis priežastimis, apibendrintomis J. Freixos sudarytame tipologiniame apraše. Taip pat bus remiamasi į šiuos du rinkinius neįtrauktais šaltiniais – tiek teorinio, tiek empirinio pobūdžio darbais, nevengiant nė kitoms kalbotyros mokslo šakoms atstovaujančių darbų, galinčių padėti atskleisti terminų sinonimijos priežastis. Taigi, dar vienas šiame darbe keliamas uždavinys – teorinio ir empirinio pobūdžio darbų analizė.

Darbo naujumo, originalumo ir aktualumo aspektai išryškėjo jau iš ankstesnių Įvado poskyrių. Pirma, šiame darbe imamasi tirti lietuvių terminologijoje atskirai netirtą, bet tyrimų poreikį keliančią makroekonomikos terminiją. Antra, imamasi tirti veik netiriamą, o atskirai lietuvių terminologijoje ir apskritai netirtą terminų sinonimijos aspektą – jos priežastis. Kaip galima spręsti iš lietuvių terminologijos darbų, sinonimijos nagrinėjimas gali atskleisti bendrą rūpimosios srities terminijos būklę, o sinonimijos priežasčių nagrinėjimas, tam pritaikius įvairius terminijos aspektus atskleidžiančią sinonimų tipizacijos schemą, – ne tik makroekonomikos terminijos būklę, bet ir jos skerspjūvį įvairiais aspektais. Sinonimų tipizacijos schemos taikymas

sinonimijos priežastims tirti – irgi šio darbo naujumo aspektas. Palyginti su atliekamais lietuviškosios ekonomikos terminijos sinonimų tyrimais, kaip naujumo aspektas ryškėtų ir tai, kad čia susitelkiama ne į terminų žodynų medžiagą, o į makroekonomikos srities tekstuose besireiškiančią sinonimiją, taigi į realiąją terminų vartoseną.

Studiją, be numeruojamojo Įvado, sudarys dar penki skyriai. Iš pradžių, antrajame jos skyriuje, bus apžvelgiami bendrieji tiriamosios srities terminijos sinonimijos rodikliai ir plačiau pristatomi tolesnės analizės įrankiai – minėtieji lietuvių ir užsienio terminologijoje įvardijamas terminų sinonimijos priežastis apibendrinantys aprašai ir sinonimų klasifikacijos numatomi sinonimų tipai. Aptarus priežasčių ir tipų sąsajas, tolesniuose skyriuose (3–6 sk.) bus nagrinėjamos makroekonomikos terminijoje besireiškiančios terminų sinonimijos priežastys, juose orientuojantis į atitinkamą sinonimijos tipą ir pasitelkiant teorinių bei empirinų darbų analizę, taip pat kitų sinonimijos priežasčių tyrimo įrankių.

Remiantis įvairiakilmės ir savakilmės sinonimijos tipais, taip pat papildomais įrankiais pirmiausia bus aiškinamasi, kiek makroekonomikos terminų sinonimiją lemia kitų kalbų įtaka ir kalbos norminimas, terminijos tvarkyba (3 sk.). Toliau, remiantis nominacijos įvairavimo aiškinimu ir jį rodančiais makroekonomikos vadovėlių terminijos duomenimis, bus nagrinėjama, kiek vadovėliuose besireiškiantis nominacijos įvairavimas gali būti siejamas su termino nenusistovėjimu, o kiek – su galimybėmis sąvoką pavadinti skirtingai, iškeliant skirtingus požymius (4 sk.). Skyriuje apie bendrašaknius sinonimus, plačiau aptarus bendrašaknio sinonimo sampratą ir jos formavimąsi, bus aiškinamasi, ar šis sinonimijos tipas makroekonomikos terminijai būdingas ir kokias sinonimijos priežastis jis rodo (5 sk.). O galiausiai bus aiškinamasi, ar makroekonomikos vadovėliuose besireiškiančios sinonimijos priežastimi galima laikyti funkcinį ir individualųjį stilių (6 sk.). Tyrimo rezultatai, kaip įprasta mokslo darbuose, bus apibendrinami Išvadų skyriuje.

2. BENDRIEJI SINONIMIJOS DUOMENYS. SINONIMŲ TIPAI IR OPOZICIJOS

Kaip jau užsiminta Įvade, lietuvių terminologijoje sinonimija pirmiausia siejama su terminijos formavimusi, jos nenusistovėjimu. Iš Kazimiero Gaivenio pateikiamos įtakos lietuvių terminologijai turėjusių teorijų apžvalgos matyti, kad su pradiniais terminijos formavimosi etapais ji sieta Valerijos Petrovnos Danilenkos plėtotoje terminologijos teorijoje: joje aiškinta, kad sinonimija būdinga pradiniams terminijos posistemių formavimosi etapams, kai optimalus terminas mokslinei sąvokai pavadinti dar nepasirinktas, todėl vienu metu mokslo kalboje ir egzistuoja keli to pavadinimo variantai (Gaivenis 2002: 125). Ši teorija, kaip būtų galima spręsti iš V. P. Danilenkos pavardės minėjimo lietuvių terminologų darbuose (pvz.: Kaulakienė 1994b; Gaivenis 2002, 2014), galėjo atsispindėti ir lietuvių terminologijoje, bet įtakos lietuvių terminologijai turėjusių teorijų apžvalgos rodytų ir įvairių kitų galimų įtakų (pvz., Gaivenis 2002: 110–136).

Šiaip ar taip, ne tik teorinio lygmens svarstymai, bet ir daug empirinio pobūdžio darbų rodo, kad pradiniais terminijos formavimosi etapais, kol dar sąvokos ar jų požymiai neaiškūs, sinonimų vartojama daug. Tai nustatyta tiriant besiformuojančią lietuviškąją fizikos (Kaulakienė 1994a, b, 1997, 2003, 2004, 2006b, 2009a, b), literatūros mokslo (Mitkevičienė 2005, 2014, 2015b, 2018), medicinos (Zemlevičiūtė 2003, 2004, 2009, 2016, 2018b) terminiją, bet šį faktą patvirtina ir kiti terminijos formavimosi šaltiniai, pavyzdžiui, pirmieji matematikos žodynėliai ar uždavinynai (Šilobritaitė 2008, 2009) ar 1918–1940 m. Lietuvos kodeksai, kuriuose vartota teisės terminija (Umbrasas 2004). Juolab sinonimų randama dar senesnio laikotarpio šaltiniuose (pvz., Labanauskienė 2014), *liaudies terminijos* terminu apibendrinamoje terminijoje (Stunžinas 2010). Remiantis tokiais duomenimis, sinonimija terminologijos darbuose ir konstatuojama kaip besiformuojančios, nenusistovėjusios terminijos požymis.

Ir priešingai, ne vienas paskesnis chronologiniu požiūriu šaltinis rodo sumažėjusį sinonimų kiekį. Štai R. Stunžinas (2005), nagrinėdamas sinoniminius terminus trijuose XX a. paskutinio dešimtmečio statybos terminų žodynuose, naujausiame iš jų sinonimų eilučių randa gerokai mažiau nei dviejuose anksčiau išleistuose žodynuose. R. Vladarskienės (2015) atliktas tyrimas, grindžiamas ekonomikos terminų

žodynais, ryškina, kad vienažodžių terminų grupėje iš kurį laiką pagrečiui vartojamų nelietuviškos ir lietuviškos kilmės terminų ilgainiui linkę įsigalėti pastarieji, taigi sinonimų mažėja. Turbūt tokie mažėjimo faktai lemia, kad iš lietuvių terminologijos darbų sinonimija ryškėja ne tik kaip pradinių terminijos etapų požymis, bet ir kaip terminijos būklės vertinimo matas: iš sinonimų gausos sprendžiama, kad vienos ar kitos srities terminija dar tik besiformuojanti, nenusistovėjusi (pvz.: Kaulakienė 2000, 2006a; Zemlevičiūtė 2003; Kaulakienė, Rimkutė 2008), o iš mažesnio ar sumažėjusio sinonimų kiekio – kad ji bent iš dalies nusistovėjusi (pvz., Kaulakienė 2007) ar, kaip kompiuterijos ir informatikos terminija, priartėjusi prie brandos tarpsnio (Auksoriūtė 2018). Senesnė kompiuterijos terminija, 2000 m. Lietuvoje gyvavusi dar tik ketvirtį amžiaus, 2000 m. išspausdintame straipsnyje, pasiremiant ir kitų šalių kompiuterijos terminijos duomenimis, rodančiais, kad, pavyzdžiui, kroatų kompiuterijos terminijoje kompiuteriui pavadinti vartojama 11 atitikmenų, spausdintuvui – 10, aparatinei įrangai, aparatūrai – 13, programinei įrangai – 10 ir t. t., dar sieta su pradiniu etapu: „Tad galima teigti, kad pradinio lietuviškos kompiuterijos terminijos etapo sinonimija ir variantiškumas yra natūralus jos raidos vyksmas“ (Kaulakienė 2000: 27).

Kaip rodikliai, kuriais remiantis konstatuojamas terminijos nusistovėjimas ar nenusistovėjimas, ryškėtų du pagrindiniai: sinonimų eilučių skaičius ir jų ilgis. Būtent iš procentine išraiška skaičiuojamų sinonimų eilučių sprendžiama apie sinonimijos sumažėjimą statybos terminų žodynuose (Stunžinas 2005), literatūrologijos terminiją linkstama vertinti kaip priskirtiną pradiniam terminijos raidos tarpsniui nustačius, kad jos vienažodžių terminų sinonimų eilutės sudaro apie 40 procentų (Mitkevičienė 2015b: 18). Kitur dėmesys labiau kreipiamas į eilutės ilgį – skiriamos dvinarės, trinarės, daugianarės sinonimų eilutės (pvz., Mitkevičienė 2005). Tiesa, atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad tarp skirtingų tekstų sinonimijos ryšį nėra paprasta apčiuopti (Zemlevičiūtė 2018b: 94), o tai gali būti priežastis, kad ne visuose darbuose, grindžiamuose tekstuose vartojamų sinonimų analize, sinonimų eilučių skaičius minimas, kitur jis nurodomas tik apytikris. Analizuojamasis šaltinis, t. y. 10 makroekonomikos vadovėlių, sinonimų nustatymo sunkumų padeda išvengti, bet tiek sinonimų eilučių skaičiumi, tiek jų ilgiu kaip patikimais terminijos nenusistovėjimo rodikliais skatina suabejoti.

Iš viso šiuose vadovėliuose susidaro 355 sinonimų eilutės. Sinonimų neturi 522 apibrėžiami ar aiškinami terminai, ir tai būtų galima vertinti kaip gana didelę nusistovėjusių terminų dalį. Vis dėlto iš nesinonimiškai vartojamų terminų 394 apibrėžiami

ar aiškinami tik viename ar dviejuose vadovėliuose, o iš pavienių termino vartojimo atvejų apie jo nesinonimiškumo polinkį spręsti sudėtinga. Dar 52 iš sinonimų neturinčių terminų turi vienokių ar kitokių variantų, o variantiškumą daugelyje terminologijos darbų irgi linkstama vertinti kaip terminijos nenusistovėjimo požymį (pvz.: Kaulakienė 1994a, b, 1997). Iš nesinonimiškai vartojamų terminų atmetus tuos variantų turinčius terminus ir pavienius termino vartojimo atvejus, jau tektų konstatuoti, kad sinonimų vadovėliuose neturi 76 terminai, taigi ir išvadas apie terminijos nusistovėjimą, palyginus šį skaičių su sinonimų eilučių skaičiumi, jau tektų daryti kitokias – kad makroekonomikos vadovėliuose vartojama terminija ypač nenusistovėjusi.

2 lentelė. **Bendrieji terminų sinonimiškumo duomenys**

Duomenys	
Sinonimų eilutės, iš jų:	355
sudaromos pavienių termino vartojimo atvejų	95
Sinonimų neturintys terminai:	522
vartojami visuose ar daugumoje vadovėlių	76
pavieniai termino vartojimo atvejai	394
turintys variantų	52

Netikslią informaciją apie terminijos nusistovėjimą pateiktų ir sinonimų eilučių ilgis. Kai kurios iš sinonimų eilučių susidaro dėl sinonimo pateikimo vos viename vadovėlyje, nors kituose terminas vartojamas vienodai, sinonimų nepateikiama. Pavyzdžiui, terminas *neigiama infliacija* Čieg 300 kaip termino *defliacija* sinonimas pateikiamas vos viename vadovėlyje. Tik dviejuose vadovėliuose teikiamas ir termino *realusis BNP* sinonimas *pastovios pinigų vertės BNP* Čieg 63, Ek 162, o visuose kituose vadovėliuose vartojama tik *realusis BNP* ir terminas galėtų būti vertinamas kaip nusistovėjęs. Tokios dėl pavienio sinonimo pavartojimo susidarančios dvinarės sinonimų eilutės didina bendrą sinonimų eilučių skaičių, o daugianarių sinonimų eilučių skaičių plečia pavieniuose vadovėliuose pavartojami saviti sinonimai. Štai viena iš nedarbo rūšių visuose vadovėliuose įvardijama kaip *ciklinis nedarbas*, ir todėl šį terminą būtų galima vertinti kaip visiškai nusistovėjusį, tačiau dviejuose vadovėliuose formuluojant apibrėžtį pateikiamas ir sinonimas *konjunktūrinis nedarbas* Čieg 119, Ek 187, o viename iš jų priduriama, kad ciklinis nedarbas kartais dar vadinamas *trūkstamos*

(*nepakankamos*) *paklausos nedarbu* Čieg 119, ir taip susidaro keturnarė sinonimų eilutė: *ciklinis nedarbas – konjunktūrinis nedarbas – trūkstamos paklausos nedarbas – nepakankamos paklausos nedarbas*. Dar dviejuose vadovėliuose kaip šis alternatyvus pavadinimas paminimas *paklausos deficito sukeltas nedarbas* Sk 149, *nedarbas, sąlygojamas paklausos trūkumo* Ek 187, ir taip dešimties vadovėlių pagrindu susidaro šešianarė sinonimų eilutė, o iš jos jau tektų daryti išvadą, kad šią nedarbo rūšį įvardijantis terminas itin svyruojantis, nors vienodas terminas – *ciklinis nedarbas* – vartojamas visuose dešimt skirtingu metu išleistų vadovėlių, kai kuriuose tepaminint alternatyvius sąvokos pavadinimus. Visa tai rodo, kad sinonimijos atvejus reikia vertinti atskirai.

Beje, pasirinktas šaltinis – 10 vadovėlių – teiginio, kad laikui einant sinonimija mažėja, irgi nepatvirtintų. Pačiame naujausiame vadovėlyje – 2017 m. išėjusioje Vilniaus universiteto *Makroekonomikoje* (Gav) – sinonimiškai ir nesinonimiškai vartojamų terminų santykis, palyginti, pavyzdžiui, su 2008 m. Kauno technologijos universiteto *Makroekonomikos* leidimu (Sn), išties mažesnis: jame apibrėžiama ar aiškinama 360 terminų ir susidaro 71 sinonimų eilutė. 2016 m. Vilniaus Gedimino technikos universiteto leidyklos išleistoje *Ekonomikos teorijoje* (Andr) apibrėžiami ar aiškinami 302 terminai, sinonimų turi 78. Bet nepalyginamai mažiau sinonimų eilučių yra 1997 m. išleistuose B. Drilingo, J. Čiburienės ir V. Snieškos *Makroekonomikos pagrinduose* (Dril), nors šis leidinys – seniausias iš čia analizuojamų šaltinių. Iš viso šiame vadovėlyje aiškinami ar apibrėžiami 162 terminai, bet sinonimų turi tik 23 iš aiškinamųjų ar apibrėžiamųjų. Žinoma, tokios imties terminijos raidai sinonimijos požiūriu vertinti nepakanka, vadovėlių reikėtų imti ir daugiau, ir senesnių, tačiau šiame darbe tikslas vertinti makroekonomikos terminijos raidą nekeliamas. Taigi, nė paneigti sinonimijos kaip terminijos raidos vertinimo mato neketinama, tik sprendžiama, kad jei makroekonomikos vadovėliuose besireiškiančios sinonimijos priežastis ir yra terminijos nenusistovėjimas, tai būtų galima nustatyti tik išanalizavus konkrečius atvejus.

Be labiausiai ryškinamos sinonimijos ir terminijos nenusistovėjimo sąsajos, lietuvių terminologijos darbuose paminima ir kitų sinonimijos priežasčių. Atskirai jos nenagrinėjamos, bet rašant apie terminų sinonimus pavardijamos, viena kita priežastis nurodoma ir išnagrinėjus konkrečios srities terminų sinonimus. Tai leido šios studijos autorei lietuvių terminologijos darbuose įvardijamas priežastis apibendrinti (Vaskelaitė 2021: 195–201; žr. 3 lent.). Terminų sinonimijos priežasčių, kaip nurodo J. Freixa (2006), nelinkstama nagrinėti ir užsienio autorių darbuose, bet jų irgi

minima, o minimąsias tyrėja apibendrino straipsnyje *Įvardijamojo variantiškumo priežastys terminologijoje* (angl. *Causes of Denominative Variation in Terminology*). Iš jos pateikto tipologinio aprašo ryškėja penkios užsienio terminologijos darbuose minimų priežasčių grupės (žr. 3 lent.).

3 lentelė. **Terminologijos darbuose įvardijamos sinonimijos priežastys**

Lietuvių terminologijos darbai	Užsienio terminologijos darbai
Terminijos nenusistovėjimas	
Mokslo ar mokslo kalbos raida	
Terminų tvarkyba, norminimas	
Su termino funkcionavimu tekste susijusios priežastys	
Kalbų kontaktai ar vienos kalbos įtaka	Kalbų sąveika
Priežastys, susijusios su terminų kūrimu ir vartojimu	Kognityvinės priežastys (motyvacijos, konceptualizavimo skirtumai ir kt.)
Funkcinio stiliaus ar žanro įtaka	Diskursinės priežastys (naudojamos stiliaus priemonės, ekspresyvumo, originalumo siekis, siekis išvengti kartojimosi ir kt.)
Adresato veiksnys	Funkcinės priežastys (skirtingi komunikaciniai registrai)
	Dialektinės priežastys (geografiniai, socialiniai skirtumai ir kt.)

Šaltiniai: R. Vaskelaitė (2021: 195–201); J. Freixa (2006).

Palyginus apibendrintas priežastis, aiškėja, kad tarp lietuvių ir užsienio autorių darbuose minimų sinonimijos priežasčių esama sutapties. Tačiau šiame darbe bus vertinamos tiek sutampančios, tiek ir nesutampančios priežastys, išskyrus J. Freixos tipologiniame apraše nurodytą dialektinių priežasčių grupę, nes Lietuvoje aukštųjų mokyklų vadovėliai rengiami bendrine kalba, taigi juose tarminiai ar regioniniai kalbos vartojimo skirtumai negali atsispindėti, o be to, lietuvių kalbotyroje nusistovėjusi tradicija tokius skirtumus nagrinėti dialektologijos, sociolingvistikos darbuose. Tiesa, J. Freixos pateiktame apraše apibendrinamos ne sinonimijos, o vieno iš terminologinio varijavimo tipų – įvardijamojo variantiškumo priežastys. Bet šis tipas apima

leksinius terminų skirtumus, ir būtent ši aplinkybė leidžia J. Freixos apibendrintas priežastis lyginti su lietuvių terminologijos darbuose minimomis terminų sinonimijos priežastimis. Vis dėlto bent jau čia pateikiamo tyrimo autorė, viename iš ankstesnių darbų apžvelgdama lietuvių terminologų darbuose paminimas sinonimijos priežastis, siekė išskirti tik pagrindines. Taigi, remtis vien šiais dviem aprašais netikslinga, ir nagrinėjant makroekonomikos terminijos sinonimijos priežastis jie bus tik atskaitos taškas. Teorinė priežasčių analizė bus grindžiama ir kitais darbais, neapsiribojant vien tik terminologijos sritimi.

O kaip įrankis, padedantis nustatyti, kiek viena ar kita priežastis lemia makroekonomikos vadovėliuose vartojamų terminų sinonimiją, kaip jau minėta aptariant šiame darbe taikomą metodologiją (1.4 sk.), bus pasitelkiami lietuvių terminologijoje taikomos sinonimų klasifikacijos numatomi sinonimų tipai. Terminų kilmės pagrindu sinonimai skirstomi į įvairiakilmius terminų sinonimus (sinonimų eilutę sudaro lietuviškos ir nelietuviškos kilmės terminas) ir vienakilmius terminų sinonimus (du lietuviškos kilmės terminai arba du skolinti terminai), o aptariant sinonimus šis kilmės aspektas paprastai derinamas su terminų sudėties aspektu, numatančiu vienažodžius ir keliažodžius terminus (pvz.: Zemlevičiūtė 2004, 2018b; Šilobritaitė 2009; Celiešienė 2011). Taip skiriamos įvairiakilmių vienažodžių sinonimų eilutės (pvz.: *adapteris* ir *siejiklis*; *adsorbcija* ir *įgertis*), įvairiakilmių sudėtinių sinonimų eilutės (pvz.: *kalendoriaus programa* ir *laiko planuoklė*; *fiksuotasis svoris* ir *nustatytasis svoris*), atitinkamai vienakilmių vienažodžių (pvz.: *briauna* ir *kraštas*; *aidas* ir *atgarsis*) ir vienakilmių keliažodžių (pvz.: *atgalinis vožtuvas* ir *atbulinis vožtuvas*; *aušinimo patalpa* ir *vėsinimo patalpa*) sinonimų eilutės, taip pat mišriųjų sinonimų eilutės, kurias sudaro nevienodos kilmės ar (ir) nevienodos sandaros terminai (pvz.: *ekstranetas* ir *atvirasis vidinis tinklas*; *atgalinis smūgis* ir *atatranka*). Vis dėlto kilmės ir sudėties aspektų derinimas visų sinonimijos atvejų neapima, taigi terminologijos srities darbuose kyla ir kitų sinonimijos tipų ar opozicijų skyrimo poreikis. Štai A. Mitkevičienė kreipia dėmesį į sinonimus, kuriais sąvoka įvardijama pagal skirtingą požymį, juos minėdama kaip aspektinius sinonimus (Mitkevičienė 2018: 229; 2020: 9). Jau senokai terminologijoje atskiras dėmesys skiriamas darybiniams sinonimams (Keinys 2005 [1966]), bet palyginti neseniai iškelta mintis, kad sinoniminius terminus būtų patogu skirstyti šaknies bendrumo pagrindu (Umbrasas 2004), ir jau kuris laikas jie šiuo pagrindu išties skirstomi (pvz., Mitkevičienė 2015b), taip susidaro bendrašaknių ir nebendrašaknių

sinonimų opozicija. Visiškai neseniai lietuvių terminologijos darbuose imti minėti funkciniai stilistiniai sinonimai (Mitkevičienė 2020: 10).

Sinonimų skirstymo kriterijus mėginusi apibendrinti A. Mitkevičienė juos buvo linkusi sieti su terminų norminimo principais, pavyzdžiui, įvairiakilmių sinonimų tipą – su grynumo principu (Mitkevičienė 2020: 10), tačiau šie kriterijai gali būti siejami ir su terminologijos darbuose įvardijamomis sinonimijos priežastimis. Antai įvairiakilmiai sinonimai, apimantys skolinio ir lietuviškos kilmės termino sinonimijos santykį, vienaip ar kitaip yra susiję su skolinimu, taigi jie sietini su tokia terminologijos darbuose paminima sinonimijos priežastimi kaip kalbų kontaktai, bet kartu gali rodyti ir svetimžodžio keitimo lietuvišku atitikmeniu siekį – kalbos ar terminijos norminimo veiksnį. Aspektinių sinonimų grupė, rodanti sąvokos įvardijimą pagal skirtingus požymius, leidžia aiškintis, kiek įvardijimo įvairavimas gali būti požymių neaiškumo lemiamas svyravimas, kiek – skirtingų požymių iškėlimu grindžiamas skirtumas. Su žodžių daryba susijusi bendrašaknė sinonimija rodytų tokią sinonimijos priežastį kaip kalbos turima darybos priemonių įvairovė, arba žodžių darybos išgalės. Tokios sąsajos ir skatina rinktis sinonimų tipus bei opozicijas kaip sinonimijos priežasčių nagrinėjimo įrankį. Taigi, makroekonomikos vadovėlių sinoniminių terminų duomenys ir bus vertinami pagal šiuos tipus ar opozicijas, pasitelkiant ir kitų, analizuojamos medžiagos siūlomų ar tiriant terminų sinonimiją taikomų analizės įrankių.

3. SINONIMAI PAGAL KILMĘ: KALBŲ ĮTAKA IR KALBOS (TERMINIJOS) TVARKYBA

3.1. KALBŲ ĮTAKOS IR KALBOS (TERMINIJOS) TVARKYBOS VEIKSNIŲ SĄSAJOS

Kitų kalbų įtaka nėra tiesioginis terminologijos objektas, bet vienas iš terminijos klodų yra skoliniai, o skolinimasis yra vienas iš terminijos šaltinių, taigi, tirdama skolintinius terminus ar jų santykį su savos kilmės terminais, skolinimosi procesus atspindi ir terminologija. Žinoma, pirmiausia juos atspindi terminų tyrimas pagal kilmės šaltinius, bet parodo ir terminų sinonimijos tyrimai, grindžiami įvairiakilmės ir vienakilmės sinonimijos opozicija, kurios vienas narys, būtent įvairiakilmiai sinonimai, apima sinonimijos santykį tarp skolinto ir savos kilmės termino, kitas, t. y. vienakilmiai sinonimai, – tarpusavyje konkuruojančius skolinius ar lietuviškus terminus. Kai kuriuose darbuose taikoma ne įvairiakilmių ir vienakilmių, o svetimakilmių ir savakilmių terminų opozicija (pvz., Zemlevičiūtė 2018b), taip pat gali būti nagrinėjama ir viena kuri grupė, pavyzdžiui, tik įvairiakilmiai sinonimai (pvz.: Šilobritaitė 2008; Celiešienė 2011).

Kadangi terminų sinonimijos tyrimai paprastai būna orientuoti į pačius sinonimus, o ne į sinonimijos priežastis, tai ir išvada, kad terminų sinonimiją lemia kitos kalbos, ištyrus terminus pagal šias opozicijas, ne visada formuluojama. Tačiau jau ankstesniame autorės darbe pateiktas lietuvių terminologijoje paminimų priežasčių apibendrinimas atskleidė, kad tokia sinonimijos priežastis įvardijama (Vaskelaitė 2021: 196). Štai A. Kaulakienės straipsnyje, prieš susitelkiant į terminijos nenusistovėjimą kaip pagrindinį sinonimiją lemiantį veiksnį, minima ir kitų sinonimijos priežasčių, o tarp jų – kalbinės interferencijos padariniai (Kaulakienė 1994b: 53). Interferencijos raiška dalykinėje kalboje aptariama R. Kvašytės (1996) straipsnyje. J. Freixos sudarytas įvardijamojo variantiškumo priežasčių tipologinis aprašas apima įvairių kalbų tyrimus, todėl jame, skiriant kalbų sąveikos priežasčių grupę (angl. *interlinguistic causes*), daugiausia minimi kalbų kontaktai (geografiniai, kultūriniai), beje, nurodant, kad jie yra viena dažniausiai įvairių tyrėjų įvardijamų sinonimijos priežasčių (Freixa 2006: 62). Tačiau lietuvių kalbos duomenų pagrindu dažniau tenka minėti ne abipusius kalbų kontaktus, o kalbų įtaką. Štai anglų kalbos svetimybės, skirtingu laiku patekusios į lietuvių kalbą, kaip terminų sinonimijos priežastis minimos ir viename iš naujausių

lietuviškos terminijos sinonimijos tyrimų (Stankevičienė 2016: 66–67). Dažnas Europos ir ne Europos kalbų terminų sinonimijos tyrimas taip pat rodo ne abipusę kalbų sąveiką, o vienpusę įtaką, didesnės kalbos daromą mažesnei kalbai. Pavyzdžiui, anglų kalbos įtaka atskleidžiama tiriant čekų (Cocca ir kt. 2016), serbų (Milić 2009) sporto terminus, albanų ekonomikos terminiją (Pllana, Pllana 2014) ir kt.

Terminologijos srities darbuose kalbų įtakos veiksnį daugiausia rodo vienos ar kitos kalbos žodžių šaknis turinčių terminų skaičius, taip pat iš jos perimti darybos formantai. Tiek skolinius, tiek skolintus darybos formantus pirmiausia išryškina terminijos nagrinėjimas pagal kilmę, paprastai grindžiamas terminų skirstymu į lietuviškos ir nelietuviškos kilmės terminus, minint ir mišrią kilmės požiūriu hibridinių terminų grupę (pvz.: Rimkutė 2007; Zemlevičiūtė 2009). Atliekant tokius tyrimus, taip pat ir tiriant terminų sinonimiją nelietuviškos kilmės terminai, kaip ir leksikologijoje ar bendrinės kalbos tyrimuose, skirstomi į tarptautinius žodžius (pvz.: *abstinentas*, *adaptacija*, *celiuliozė*) ir kitus skolinius (pvz.: *brokeris*, *dileris*, *menedžeris*), o iš pastarųjų gali būti išskiriama senų, lietuvių kalboje jau nuo seno prigijusių ir prie jos sistemos visiškai prisitaikiusių skolinių grupė, pavadinama tikraisiais skoliniais (pvz.: *bažnyčia*, *karalius*, *aliejus*), taip pat ir nevartotinų skolinių grupė, pavadinama svetimybėmis ar barbarizmais (pvz.: *apiera*, *spaviednyčia*, *barteris*, *holdingas*, *overdraftas*) (pvz.: Zemlevičiūtė 2004; 2009: 178–181; Kvašytė 2004; Rimkutė 2005, 2007). Skoliniai gali būti aptariami ir konkrečiau – pagal kilmės kalbas, skirstant juos į slavizmus, anglizmus, italizmus ir kt. (pvz.: Zemlevičiūtė 2011: 94–97; 2018b: 178–181). Tačiau tokia detali skolinių analizė į terminų sinonimiją orientuotuose darbuose nedažnai atliekama, ji retoka net ir nagrinėjant terminus pagal kilmės šaltinį. Retai terminologijos darbuose nagrinėjama ir kalbos tarpininkės, per kurią skolinys yra patekęs, įtaka, išsamesnį skolinimosi procesų nagrinėjimą, matyt, paliekant leksikologijai, bendrinės kalbos vartosenos tyrimams, kalbos istorijai, etimologijai[12] ar kitoms kalbos mokslo šakoms.

Kitos kalbotyros mokslo šakos ir išties skolinimosi procesus, taigi ir svetimų kalbų įtakos veiksnį, atskleidžia išsamiau, o kartu atskleidžia, kad norminamosiose kalbose kitų kalbų įtaka neatsiejama nuo kito veiksnio – kalbos norminimo. Kad bendrinė

12 O etimologija, kaip atkreipia dėmesį J. Klimavičius (2004), gali išryškinti, kad skolinys yra skirtingų reikšmių įvairialaikio skolinimosi rezultatas – „senas naujasis skolinys“, kaip antai *auditorius* ar *moderatorius*. Kalbos tarpininkės vaidmuo vertintas R. Kvašytės (2004), A. Rimkutės (2005, 2007) darbuose.

lietuvių kalba, įskaitant ir jos leksiką, yra norminama, rodo vien jau oficialiojo pobūdžio dokumentai, pavyzdžiui, 1997 m. VLKK patvirtintas protokolinis nutarimas *Lietuvių bendrinės kalbos tvarkybos principai, kodifikacijos kriterijai ir jų taikymas*, iš kurio matyti, kad vienas iš bendrinės kalbos norminimo principų yra kalbos grynumo kriterijus: „Su kalbos sistemiškumu iš dalies susijęs grynumo kriterijus, nes svetimybių perkrauta kalba praranda dalį sistemiškumo, darosi nevienalytė, vis mažiau bepanaudoja savo vidines, ypač darybos, išgales, netenka tautinio prestižo. Skolinys vartotinas tada, kai nėra arba neįmanoma pasidaryti jam atitikmens ar pakaito“ (LBKP 1997). Kaip aiškėtų iš šio nutarimo, grynumo kriterijus – vienas pirmųjų: „Kalbos reiškinių kodifikavimą galima įsivaizduoti maždaug taip. Pirmiausia visuomeninio tikslingumo principą atitinkantys faktai įvertinami taisyklingumo požiūriu, po to – grynumo, distinktyvumo, ekonomijos ir lankstaus pastovumo kriterijais“ (LBKP 1997). Grynumo kriterijumi grindžiama 2000 m. patvirtinta *Svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis tvarka*, įvairūs kiti galioję ir galiojantys bendrinės kalbos norminimo dokumentai, kaip antai *Neteiktinų svetimybių ir jų darinių* ir *Nevartotinų naujųjų svetimybių* sąrašai (VLKK 2022), *Svetimžodžių atitikmenų sąrašas* (SAS 2022), *Rekomendacijų dėl svetimžodžių vartojimo teikimo principai* (ST 2010). Grynumo kriterijaus taikymą rodo ir norminamojo ar rekomendacinio pobūdžio leidiniai, kuriuose skoliniams siūlomi lietuviški atitikmenys, kaip antai leksikos skolinius apimantys *Kalbos patarimai* (KP 2013), taip pat ir mokslinio pobūdžio straipsniai ar monografijos, kur svarstomi lietuvių bendrinės kalbos norminimo kriterijai ir principai (pvz.: Mikulėnienė 2004; Miliūnaitė 2003, 2004, 2006). Vis dėlto, nors kai kurie autoriai oficialiuosius dokumentus, kalbos norminimo institucijas linkę ryškinti kaip svarbiausią kalbos tvarkybos veiksnį (Vaicekauskienė 2007), kalbos tyrimai atskleidžia, kad svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis pastangos dedamos nebūtinai kalbos priežiūros institucijų – to siekia pačios kalbinės bendruomenės (pvz.: Girčienė 2012; Miliūnaitė 2018). Tai rodo ir *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas* (LKND 2022), kuriame fiksuojami nuo XX a. pabaigos radęsi naujažodžiai, kuriami ir fiksuojami kalbos vartotojų[13]. O juolab neinstitucinis veiksnys svarbus terminų tvarkyboje. Pasak K. Gaivenio, savo srities mokslo sąvokų sisteminimu ir klasifikavimu rūpinasi patys terminų kūrėjai, nes jie gali ne tik tiksliau už kalbininkus „suvokti įvardijimo

13 Plačiau apie šio duomenyno sudarymo principus rašoma *Pasaulio lietuvyje* spausdinamame straipsnyje *Kur slypi lietuvių kalbos gyvybinės galios* (Miliūnaitė 2022).

ir pervardijimo reikmes, bet ir iškelti tuos skiriamuosius sąvokų požymius, kuriais turi remtis terminų motyvacija“ (Gaivenis 2014 [1979]: 114). Žinoma, terminus tvarkant svarbus ir institucinis veiksnys. Tai rodo tiek Lietuvos Respublikos terminų bankas, kuriam atitinkamų sričių specialistų pateikti terminai vertinami VLKK (prieš tai svarstomi Terminologijos pakomisės), tiek ir VLKK atliekamas terminų žodynų, standartų projektų vertinimas ar teikiamos rekomendacijos, kuriose skelbiami įvairių sričių lietuviški terminai[14].

Bendrinės kalbos norminimo, leksikologijos darbuose labiau atskleidžiami ne tik skolinimosi ar kalbos norminimo procesai, bet ir šių veiksnių tarpusavio sąveika, taip pat ir jų sąsajos su sinonimija. Leksikologijoje kalbų įtaka įvardijama kaip vienas pagrindinių sinonimijos veiksnių, o kartu nurodoma: „Bene daugiausia sinonimų randasi norminamuoju kalbos gyvavimo laikotarpiu, ypač kuriant ir norminant terminiją“ (Jakaitienė 2010: 124). Vartosenos tyrimais grindžiamame darbe apie 1991–2001 m. Lietuvoje vartotus skolinių atitikmenis skoliniai suskirstomi į tris grupes: 1) įvardijantys naujas realijas ir todėl neturintys atitikmenų; 2) dėl dalinės transnominacijos (jos priežastys – sociokultūriniai ir ekonominiai kontaktuojančias kalbas vartojančių kalbinių bendruomenių skirtumai ir skirtinga įvairių kalbų tikrovės kategorizacija) atsiradę sinoniminiai skoliniai, kuriems esama atitikmenų, tačiau pastarųjų vartoseną varžo tam tikri lietuviško ir skolinto žodžio „vidiniai“ skirtumai; 3) dėl transnominacijos atsiradę dublikatiniai skoliniai, kurie yra lietuviškų ir tarptautinių žodžių sinonimai dar iki patekdami į lietuvių kalbą (Girčienė 2005a: 47). Taip atskleidžiama, kad sinonimų gali rastis tiek dėl skolinio patekimo į kalbą (jis kurį laiką vartojamas su savu žodžiu), arba skolinimosi, tiek dėl atitikmens skoliniui pakeisti paieškų – siekio atsverti kitos kalbos įtaką[15]. Pastarasis veiksnys, kaip galima spręsti iš kito darbo, ypač stiprus: „<...> kurį laiką galima aptikti keletą vieno ir to paties skolinio atitikmenų. Tai natūralu – juk žodžio, tinkamo pakeisti skolinį, ieško visa kalbinė bendruomenė: įvairiausių tekstų kūrėjai, vertėjai, redaktoriai, interneto naršytojai, kalbinių konkursų dalyviai, terminus kuria atitinkamų

14 Apie institucinio lygmens terminų norminamąjį, tvarkomąjį darbą plačiau rašoma VLKK svetainės skilties *Aktualiausios temos* paskiltėje *Terminija*: https://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos.

15 Kaip atkreipia dėmesį ir Jurgita Girčienė (2005a), žodžiai ar žodžių junginiai, siūlomi vartoti vietoj skolinio, vadinamai įvairiai: *atitikmenimis*, *pakaitais*, *pakaitalais*. Autorė renkasi terminą *atitikmenys*, o *pakaitais* tame darbe vadina tik tuos žodžius ar jų junginius, kurie iš vartosenos visai išstūmė skolinį. Čia tokia diferenciacija nebus taikoma ir tiek siūlomi, tiek jau išstūmę skolinį pakaitai bus vadinami atitikmenimis.

sričių specialistai. Vidutiniškai vienam skoliniui pasiūloma apie keturis atitikmenis, bet yra turinčių dešimt ir daugiau atitikmenų“ (Girčienė 2012: 34).

Tačiau ir terminologijos darbuose sutinkama, kad terminai normintini per variantus (Gaivenis 2014 [1996]: 226; Gaivenis, Kaulakienė 2014), ir taip netiesiogiai terminų norminimas pripažįstamas kaip galimas sinonimijos veiksnys. O kai kuriuose terminologijos darbuose, kaip šios mokslo studijos autorės jau atkreiptas dėmesys apibendrinant lietuvių terminologijoje minimas sinonimijos priežastis, terminų tvarkyba kaip sinonimijos priežastis įvardijama ir tiesiogiai (Vaskelaitė 2021: 197). Antai ją mini A. Rimkutė-Ganusauskienė, nagrinėdama XVI a. ir XIX a. pabaigos – XX a. pradžios katekizmų terminiją: tvarkant kalbų įtaką patyrusią šios srities terminiją, gausiau buvo vartojama ir sinonimų (Rimkutė 2007: 143). Teiginys, formuluojamas tiriant architektūros terminų sinonimiją, irgi rodytų terminų tvarkybos įtaką: sinonimų gausėja dėl to, jog kuriami tarptautinių terminų lietuviški atitikmenys (Kitkauskienė 2005: 218). Kaip besirandanti iš siekio gryninti kalbą, šalinti svetimybes, vartoti lietuviškus terminus sinonimija minima ir tiriant XIX a. pabaigos medicinos terminiją (Zemlevičiūtė 2003: 103; 2009: 153). Apie 1918–1940 m. literatūrologijos terminijoje besireiškusios sinonimijos tipą, kai vienas tarptautinės šaknies terminas turi kelis lietuviškus atitikmenis, pasakoma, kad taip siekta terminijos lietuviškumo (Mitkevičienė 2015b: 9), o tai irgi rodo terminų tvarkybos veiksnį. Tačiau kaip sinonimijos priežastis terminų tvarkyba terminologijos darbuose labiau imta minėti tik pastaraisiais metais. Ne vienas terminologijos darbas, priešingai, rodo, kad terminus tvarkant, norminant sinonimijos mažėja. Štai jos mažėjimas konstatuotas apžvelgus dviejų lietuviškų informatikos ir kompiuterių įrangos žodynėlių terminiją: antrajame žodynėlyje sinonimų radus mažiau, tai paaiškinta norminimu (Šilobritaitė 2010). Norminamasis aspektas kaip sinonimiją mažinantis veiksnys iškeliamas ir kitų kalbų terminijoje: serbų sporto terminijos sinonimų apžvalga baigiama išvada, kad sinonimiją padėtų sumažinti kalbos norminimas (Milić 2009), o albanų ekonomikos terminijoje besireiškianti sinonimija aiškinama tuo, kad trūksta norminimo (Pllana, Pllana 2014). Išeitų, kad, tvarkant terminus, sinonimija gali ir mažėti, ir didėti. Į tai viename iš empirinio pobūdžio darbų dėmesį atkreipia A. Mitkevičienė: sinonimija „yra ir terminų tvarkybos priežastis (ieškoma tinkamiausio termino), ir rezultatas (kurį laiką, dažniausiai skirtinguose šaltiniuose, vartojami keli terminai tai pačiai sąvokai įvardyti)“ (Mitkevičienė 2015b: 19). Kitame straipsnyje ši mintis jau išplėtojama labiau, o kartu keliamas klausimas, ar terminų sinonimija yra trūkumas (Mitkevičienė 2020).

Taigi, kalbų įtaką ir terminijos tvarkybą kaip sinonimijos priežastis atskleidžia ir terminologijos darbai, nors juose skolinimosi procesai nuodugniai ir nenagrinėjami. Terminų sinonimija į įvairiakilmę ir savakilmę skirstoma terminų kilmės pagrindu, todėl kitų kalbų įtakos veiksnį labiausiai padėtų atskleisti ši opozicija, o pirmiausia – įvairiakilmės sinonimijos tipas. Kadangi vienas įvairiakilmės sinonimijos santykiu siejamų terminų yra nelietuviškos kilmės terminas, šio tipo sinonimai rodo, kiek tiriamos srities terminų sinonimiją lemia kitų kalbų įtaka. Tačiau kitas įvairiakilmės sinonimijos santykiu siejamų terminų yra lietuviškos kilmės terminas, taigi įvairiakilmė sinonimija kartu gali parodyti, kiek nagrinėjamai terminijai būdinga nelietuviškos kilmės terminus keisti lietuviškais atitikmenimis – paisyti bendrinės kalbos ir terminijos norminamajame darbe aktualaus grynumo principo. Todėl, siekiant nustatyti, kiek šios dvi tarpusavyje susijusios sinonimijos priežastys būdingos makroekonomikos terminijai, pirmiausia ir pasitelkiamas šis sinonimų analizės įrankis – įvairiakilmės sinonimijos tipas.

3.2. ĮVAIRIAKILMĖ MAKROEKONOMIKOS TERMINŲ SINONIMIJA

Įvairiakilmės sinonimijos tipui, kuriam šiame darbe priskiriami nelietuvišką šaknį turinčio termino ar jo dėmens, apibendrintai vadinsimų skoliniais[16], ir lietuviškos šaknies termino ar jo dėmens sinoniminės vartosenos atvejai, atstovauja 103 sinonimų eilutės (iš 355). Kadangi visas jas sudaro bent jau vienas skolinys, iš tokio sinonimų eilučių skaičiaus būtų nesunku padaryti išvadą, kad kitų kalbų įtakos veiksnys yra

16 Nelietuviškos kilmės terminai terminologijos darbuose vadinami įvairiai: *nelietuviškos kilmės terminai*, *nelietuviškos šaknies terminai*, *svetimakilmiai terminai*, *nelietuviški terminai*, *skolintiniai terminai*, *skolinti terminai*, *skoliniai*. Šie terminai vartojami ir sinonimiškai, bet kai kurie gali turėti reikšmės skirtumų. Štai terminu *skoliniai* gali būti įvardijami ne tik kitoje kalboje kilę, bet ir per kitą kalbą atėję terminai. Kita vertus, svetimžodžių tyrimuose terminu *skolinys* gali būti nurodomas tik galutinis skolinimosi proceso rezultatas, o skolinimosi procesui įvardyti vartojamas terminas *svetimžodis*. Vis dėlto vertinti skolinimosi proceso baigtį paprastai nėra terminologijos darbų uždavinys, o apibendrinamojo termino poreikis juose kyla, todėl dažnai vartojamas terminas *skoliniai*. Kaip atkreipia dėmesį P. Zemlevičiūtė, šis terminas laikomas abstrakčiausiu, neutraliausiu, nešališkiausiu, objektyviausiai apibūdinančiu iš kitų kalbų atėjusius leksikos vienetus terminu (Zemlevičiūtė 2018a: 152). Jis patogus ir tuo, kad leidžia apimti tiek nelietuviškos kilmės terminus, tiek ir jų dėmenis, todėl kaip apibendrinamasis terminas jis pasirenkamas ir šiame darbe. Kitų susijusių terminų vartojimas lemiamas konteksto.

svari makroekonomikos terminų sinonimijos priežastis. Vis dėlto įvairiakilmės sinonimijos atvejai nevienodi. Vienų terminų sinonimas pateikiamas vos viename kitame vadovėlyje, kitų – daugumoje vadovėlių. Todėl įvairiakilmės sinonimijos atvejai čia bus aptariami atskirai, juos suskirsčius į retos sinonimijos atvejus ir dažnos sinonimijos atvejus. Įvado 4 poskyryje užsiminta, kad ir paties termino vartosena vadovėliuose nevienoda – tam tikras terminas gali būti pavartojamas vos keliuose vadovėliuose. Iš pavienių vartojimo atvejų spręsti apie termino sinonimijos polinkį keblu, todėl jie bus vertinami atskirai. Taip suskirstyti įvairiakilmės sinonimijos duomenys pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė. **Įvairiakilmės sinonimijos duomenys**

Įvairiakilmė sinonimija	Sinonimų eilučių skaičius
Dažnos sinonimijos atvejai	44
Retos sinonimijos atvejai	16
Pavieniai termino vartojimo atvejai	38
Iš viso	**98**

3.2.1. Retos sinonimijos atvejai ir nesinoniminė vartosena

Tokių atvejų, kai pats terminas plačiai vartojamas, bet jo sinonimas pateikiamas vos viename kitame vadovėlyje, ir dėl to susidaro įvairiakilmių sinonimų eilutė, nėra daug – 16. Visi jie, išskyrus terminų *visuminė paklausa* ir *visuminė pasiūla* vartojimą, rodytų, kad vadovėliuose paplitęs skolinys, jo atitikmuo vartojamas vos viename kitame vadovėlyje. Visi šie plačiai vartojami terminai, sinonimą turintys vos viename ar dviejuose vadovėliuose, matyti iš 5 lentelės. Jie bus aptariami atskirai, pateikiant ir trumpą nesinoniminės terminų vartosenos apžvalgą.

Nominalusis BNP (BVP). Pagrindiniais ekonomikos būklę parodančiais rodikliais laikomi bendrasis nacionalinis produktas (BNP) ar bendrasis vidaus produktas (BVP) visuose vadovėliuose skirstomi į dvi rūšis, ir šias rūšis nurodantys pavadinimai *nominalusis bendrasis nacionalinis produktas* ir *realusis bendrasis nacionalinis produktas*, *nominalusis bendrasis vidaus produktas* ir *realusis bendrasis vidaus produktas*, kurie vadovėliuose paprastai rašomi sutrumpinti, įvairuoja tik įvardžiuotinės formos vartojimo požiūriu (plg.: *nominalus BNP*, *realus BNP*), tačiau viename vadovėlyje pateikiamas ne

tik terminas *nominalusis BNP*, bet ir lietuviškos kilmės sinonimas: *nominalusis* (*arba piniginis*) *BNP* Jak 148. Nė viename kitame vadovėlyje toks sinonimas neteikiamas, jis nevartojamas nė sinonimą pateikusiame vadovėlyje. Taigi, pirmenybė vadovėliuose teikiama lotyniškos šaknies skoliniui. Makroekonomikoje ir daug kitų dydžių skirstomi į nominaliuosius ir realiuosius, taigi vartojama ir daugiau su šiais nelietuviškos kilmės būdvardžiais sudarytų terminų (pvz.: *nominalioji pinigų paklausa* ir *realioji pinigų paklausa*; *nominalioji palūkanų norma* ir *realioji palūkanų norma*; *nominalusis valiutos kursas* ir *realusis valiutos kursas*), ir jie taip pat rodo įvardžiuotinės formos vartojimo svyravimų, tačiau nė iš tų terminų vartojimo siekis nelietuviškos kilmės būdvardinį dėmenį keisti lietuvišku žodžiu neryškėja.

5 lentelė. **Retos įvairiakilmės sinonimijos atvejai***

Pagrindinis terminas	Sinonimas (-ai)
nominalusis bendrasis nacionalinis produktas (BNP)	piniginis bendrasis nacionalinis produktas (BNP)
adaptuotųjų lūkesčių teorija	prisitaikančiųjų lūkesčių teorija
fiksuotas valiutos kursas	nustatytas valiutos kursas
fiksuoto valiutos kurso sistema (režimas)	nustatytojo valiutos kurso režimas
fiskalinė politika	iždo politika
diskretinė fiskalinė politika	tikslinė fiskalinė politika
nediskretinė fiskalinė politika	netikslinė fiskalinė politika
devalvacija	valiutos atpigimas, valiutos nuvertinimas
akceleratoriaus poveikis	greitinamasis poveikis
perkamosios galios pariteto kursas	perkamosios galios lygybės kursas
pinigų agregatai	pinigų junginiai, pinigų elementai
pinigų agregatas M1	pinigų junginys M1
pinigų agregatas M2	pinigų junginys M2
pinigų agregatas M3	pinigų junginys M3
visuminė paklausa	agreguota paklausa, bendroji paklausa
visuminė pasiūla	agreguota pasiūla, bendroji pasiūla

*Bendrašakniai sinonimai ir variantai neįtraukiami.

Adaptuotųjų lūkesčių teorija. Vos dviejuose vadovėliuose mėginama lietuvinti terminą, kuriuo įvardijama viena iš dviejų su infliacijos lūkesčiais susijusių teorijų. Vienos jų, vadinamos *racionaliųjų lūkesčių teorija*, būdvardinio dėmens keisti lietuvišku atitikmeniu nemėginama nė viename šaltinyje, o teorija, kai būsimas infliacijos lygis prognozuojamas remiantis praėjusio laikotarpio lygiu, dviejuose vadovėliuose pavadinama ne tik *adaptuotųjų* ar *adaptuotų lūkesčių teorija*, bet ir *prisitaikančiųjų lūkesčių teorija* Sn 437, Gav 238, nors toliau tekstuose vartojamas tik skolinys, pvz.:

> Ši infliacijos priežastis aiškinama remiantis **adaptuotųjų (prisitaikančiųjų)** (angl. *adaptive expectations*) ir racionaliųjų (angl. *rational expectations*) lūkesčių teorijomis. Remiantis **adaptuotųjų lūkesčių teorija**, ūkio subjektai prognozuoja infliaciją pagal praėjusio laikotarpio infliacijos lygį. Jei einamuoju laikotarpiu infliacijos lygis yra nulis, tai pagal **adaptuotųjų lūkesčių teoriją** jos neturėtų būti ir ateityje Gav 238.

Patys lūkesčiai šiuose dviejuose vadovėliuose, kaip ir kituose, vadinami *adaptyviaisiais lūkesčiais* Gav 238 ar *adaptiniais lūkesčiais* Gav 15, *adaptuotais lūkesčiais* Sn 437, taigi lietuviško būdvardinio atitikmens paieška – retas skolinio keitimo lietuvišku atitikmeniu atvejis.

Fiksuotas valiutos kursas, fiksuoto valiutos kurso sistema. Tokie pat reti ir mėginimai vartoti terminų *fiksuotasis valiutos kursas*, *fiksuotojo valiutos kurso sistema* (*režimas*) lietuvišką dalyvinį dėmenį. Jiems irgi būdingas nevienodas įvardžiuotinės formos vartojimas, pastarajam terminui – dar ir pagrindinio dėmens sinonimija, tačiau dalyvinį dėmenį keisti lietuvišku atitikmeniu pamėginta tik pačiame seniausiame iš čia aptariamų vadovėlių – 1997 m. laidos *Makroekonomikos pagrinduose* (Dril), dar toks sinonimas pateiktas 2008 m. laidos *Makroekonomikoje* (Sn). Tiesa, nė šiuose vadovėliuose lietuvišką dėmenį turintys terminų sinonimai nevartojami, tepateikiami apibrėžiant terminus, pvz.:

> **Fiksuoto (nustatytojo) kurso režimas** (fixed exchange rate regime) – valiutos kurso reguliavimo metodas valiutų sistemoje, kai valiutos kursą reguliuoja valstybė Sn 468.

Fiskalinė politika. (Ne)diskretinė fiskalinė politika. Tik seniausiame iš čia aptariamų vadovėlių lietuviškos kilmės žodžiu mėginta nurodyti ir ekonominio reguliavimo politikos rūšį: nors šalia teikiamas angliškas terminas *fiscal policy*, apibrėžiant

sąvoką šiame vadovėlyje pateikiamas terminas *iždo politika* Dril 79, jis vartojamas ir tekste. Vis dėlto mėginimas šį sudėtinį terminą lietuvinti tuo vienu vadovėliu ir apsiriboja, nors kitą ekonominės politikos rūšį įvardijančio termino būdvardinį dėmenį *monetarinė* lietuvišku atitikmeniu vadovėliuose mėginama keisti (tai dažnos sinonimijos atvejis, todėl bus aptariamas vėliau). Taigi, vyrauja terminas *fiskalinė politika*. Tik dviejuose iš vadovėlių pavartojamas ir vieną iš fiskalinės politikos rūšių nurodančio būdvardinio dėmens lietuviškas atitikmuo. Ši rūšis įvardijama kaip *diskretinė fiskalinė politika* Čieg 162, Dav 256, Ek 203, Sn 172 ar *diskreti fiskalinė politika* Jak 194, bet dviejuose vadovėliuose parenkamas lietuviškas būdvardinis dėmuo – *tikslinė fiskalinė politika* Gav 78, Sk 85, tiesa, viename iš jų minint ir *diskretinę fiskalinę politiką* Gav 90, 146. Atitinkamai tik dviejuose vadovėliuose lietuviškos kilmės būdvardis pavartojamas ir įvardijant nediskretinę fiskalinę politiką – čia ši fiskalinės politikos rūšis įvardijama kaip *netikslinė fiskalinė politika* Gav 78, Sk 85.

Devalvacija. Tokie reti skolinio keitimo lietuvišku atitikmeniu atvejai būdingi ir kai kuriems daiktavardiniams terminų dėmenims ar patiems terminams. Štai tik dviejuose vadovėliuose mėginama keisti lotyniškos šaknies terminą *devalvacija* (*devalvavimas*). Viename iš jų, seniausiame iš čia nagrinėjamų vadovėlių, paminimas dar ir *valiutos atpigimas* Dril 194. Kitame, 2006 m. laidos vadovėlyje, pavartojamas terminas *valiutos nuvertinimas* Sk 114. Bet šiuose vadovėliuose sinonimas tik pateikiamas, o vartojamas skolinys – *devalvacija* ar *devalvavimas*. Mėginimų lietuvinti terminą *revalvacija* ar *revalvavimas* analizuojamuose šaltiniuose nepasitaikė.

Akc(s)eleratorius. Mėginimai ieškoti atitikmens termino dėmeniui *akceleratorius*, makroekonomikos vadovėliuose turinčiam variantą *akseleratorius*, irgi tik pavieniai. Šis terminas lietuvišku atitikmeniu nekeičiamas, tik viename vadovėlyje vietoj kituose įprasto sudėtinio termino *akceleratoriaus poveikis* pavartojamas *greitinamasis poveikis* Dav 356, tiesa, skliaustuose pateikiant ir skolinį. Bet kitas lotyniškos šaknies terminas, kuriuo įvardijamas dauginamasis poveikis, keičiamas dažniau, todėl jo sinoniminė raiška kiek sąlygiškai priskiriama dažnos sinonimijos atvejams.

Perkamosios galios pariteto kursas. Sprendžiant iš 10 vadovėlių, kaip makroekonomikos terminas paplitęs skolintinį pagrindinį dėmenį turintis *perkamosios galios paritetas* Dav 328, Dril 170, Sn 474, taip pat pavartojama *paritetinės perkamosios galios metodas* Andr 171, o lietuvišku atitikmeniu skolinį *paritetas* pamėginta keisti tik viename vadovėlyje. Čia irgi apibrėžiamas ir vartojamas terminas *perkamosios galios*

paritetas Sn 474, bet apibrėžiant terminą *perkamosios galios pariteto kursas* pateikiamas ir jo nelietuviškos kilmės dėmens atitikmuo:

> **Perkamosios galios pariteto (lygybės) kursas** (purchasing power parity exchange rate) yra toks jo [valiutos kurso] lygis, kuris tam tikru laikotarpiu atitinka pastovų realųjį valiutos kursą Sn 474.

Visuminė paklausa. Visuminė pasiūla. Aptarti retos sinonimijos atvejai daugiausia rodo lotynišką šaknį turinčių skolinių vyravimą, bet kelių terminų grupė ryškina akivaizdų pirmenybės teikimą lietuviškos kilmės žodžiui. Ši grupė susijusi su makroekonomikos esme – tam tikru apibendrinimu ar subendrinimu, kuris keliuose vadovėliuose vadinamas *agregavimu* Andr 174, Jak 157, Jak_6 165, šiuo būdu gauti rodikliai – *agreguotais dydžiais*, pvz.:

> Kitaip negu mikroekonomika, makroekonomika nagrinėja **agreguotus dydžius**, apibūdinančius ekonomiką kaip vieningą visumą: bendrąjį produktą (o ne pavienės įmonės gamybos apimtį), vidutinį kainų lygį (o ne konkrečios prekės kainą), rinkos palūkanų normą (o ne tam tikro banko nustatytas palūkanas), nedarbo lygį ir kt. Agreguotų dydžių kitimą galima paaiškinti tik suvokiant svarbiausias visumines priklausomybes, modernaus rinkos ūkio kompleksiškumą Sk 9.

Todėl ir paklausos bei pasiūlos sąvokos, kurios išsamiai aptariamos mikroekonomikos kurse, makroekonomikos kurse jau aktualios kaip apibendrintus, subendrintus reiškinius ar dydžius nusakančios sąvokos. Vis dėlto net ir tuose vadovėliuose, kur apibrėžiamas terminas *agregavimas*, tos pačios šaknies dėmenį turintys terminai *agreguota paklausa* ir *agreguota paklausa* pavartojami tik skliaustuose:

> Atskirų paslaugų ir prekių kiekio sujungimas, taip pat visų prekių ir paslaugų kiekio sujungimas į nacionalinės gamybos realiąją apimtį vadinamas agregavimu. Kainų (kainų lygio) ir prekių pusiausvyros kiekio (realiojo nacionalinio produkto) sujungimas taip pat vadinamas agregavimu. Paprasto makroekonominio modelio rodikliai sudaro kainų lygį, o ne atskiros prekės kainą, ir realiąją nacionalinės gamybos, o ne atskiros prekės, apimtį. Todėl makroekonomikoje vartojamos **visuminės (agreguotos) paklausos** ir **visuminės (agreguotos) pasiūlos** sąvokos Jak_6 165, Andr 174.

Terminus vartojant tekste, šiuose vadovėliuose pasirenkamas lietuviškas būdvardinis dėmuo *visuminė*, dar penkiuose vadovėliuose (Čieg, Dav, Ek, Gav, Sk) būtent terminai *visuminė pasiūla* bei *visuminė paklausa* pateikiami ir formuluojant apibrėžtis.

Dviejuose vadovėliuose (Dril, Sn) vartojami terminai rodo, kad parenkamas kitoks lietuviškas dėmuo: *bendroji paklausa* ir *bendroji pasiūla*. Taigi, pirmenybė akivaizdžiai teikiama lietuviškiems žodžiams. O makroekonomikai aktuali išlaidų rūšis, kurios angliškas pavadinimas irgi turi būdvardį *aggregate* (angl. *aggregate expenditures*), lietuviškuose vadovėliuose įvardijama išvis išvengiant skolinio – vartojama tik *visuminės išlaidos* (Čieg, Gav, Dav, Ek, Sk) arba *bendrosios išlaidos* (Andr, Jak, Jak_6, Sn). Taip pat tik tarp lietuviškų būdvardinių dėmenų svyruojama ir vartojant terminus *visuminės paklausos kreivė*, *visuminės pasiūlos kreivė* (Andr, Čieg, Gav, Dav, Ek, Jak, Jak_6, Sk) – kitur vartojama *bendrosios paklausos kreivė*, *bendrosios pasiūlos kreivė* (Dril, Sn).

Pinigų agregatai. Kiek kebliau terminų konkurencijos požiūriu būtų vertinti vieną su pinigų ar pinigų pasiūlos skirstymu susijusį terminą. Visuose vadovėliuose pateikiant išsamų skyrių apie pinigus, jame aptariama ir pinigų pasiūla, kuri autorių pavadinama ir *pinigų kiekiu* ar *pinigų mase*, o aptariant pinigų pasiūlą minimi trys ar keturi jos arba pinigų elementai, kurie kai kuriuose vadovėliuose taip ir įvardijami – *pinigų pasiūlos elementai* arba *pinigų elementai* Dril 92, Sn 220. Kai kuriuose kaip sinonimai pateikiami ar vartojami kitą lotyniškos šaknies pagrindinį dėmenį turintys terminai – *pinigų* (*pasiūlos*) *agregatai* Sn 219, Ek 213, Sk 201. Tik viename vadovėlyje vartojamas lietuviškos kilmės žodžio pagrindu sudarytas terminas *pinigų junginiai* Gav 121. Atsižvelgiant į tai, kad šis sinonimas vartojamas vos viename vadovėlyje, šią tarptekstiniu lygmeniu susidarančią įvairiakilmę sinonimiją būtų galima vertinti kaip retos sinonimijos atvejį, tačiau terminas *pinigų junginiai* tame vadovėlyje vartojamas nuosekliai, jis vartojamas naujausiame iš čia nagrinėjamų šaltinių, o be to, šiame vadovėlyje nuosekliai vartojami ir šio lietuviško žodžio pagrindu sudaryti rūšiniai terminai *pinigų junginys M1*, *pinigų junginys M2* ir *pinigų junginys M3*, pvz.:

> **Pinigų junginys M1** yra grynieji pinigai apyvartoje ir vienadieniai indėliai (anksčiau vadinti indėliais iki pareikalavimo) Gav 121.

Suminėtos termino vartojimo aplinkybės jį leistų vertinti kaip nenusistovėjusį, tačiau iš visų kitų kaip reta sinonimija čia išnagrinėtų atvejų akivaizdžiai matyti vieno ar kito termino persvara. Išskyrus terminų *visuminė pasiūla* ir *visuminė paklausa* vartojimą, išnagrinėtos įvairiakilmės sinonimijos atvejais linkęs nusverti skolinys. Tai rodo kitų kalbų įtaką nagrinėjamos srities terminijai. Ją patvirtintų ir didelė nesinonimiškai vartojamų terminų dalis. Jau apžvelgiant bendruosius sinonimijos rodiklius minėta,

kad sinonimų neturi 76 makroekonomikos terminai, kurie šios srities vadovėliuose ne tik vartojami, bet ir apibrėžiami, o apie pusė jų irgi yra skoliniai arba skolintą dėmenį turintys terminai, pvz.: *makroekonomika*, *infliacija*, *likvidumas*, *eksportas*, *importas*, *embargas*, *dempingas*, *stagfliacija*, *valiutos kursas*, *antiinfliacinė politika*, *autonominės investicijos*, *investicijų funkcija*, *biudžeto balansas*, *biudžeto deficitas*, *dolerio standartas*, *nacionalinis produktas*, *komerciniai bankai*, *progresiniai mokesčiai*, *valiutų rinka*, *cikliniai svyravimai*, *sezoniniai svyravimai*, *kapitalo sąskaita*, *likvidumo spąstai*, *taupymo funkcija*, *žalos koeficientas*, *bazinis kainų lygis, bendrasis nacionalinis produktas*, *grynasis nacionalinis produktas, mokėjimų balanso deficitas*. Daug skolinių yra ir tarp terminų, kurie vadovėliuose neturi sinonimų, bet turi vienokių ar kitokių variantų, pvz.: *ekiu* ir *Ekiu*, *EKIU*; *dezinfliacija* ir *disinfliacija*; *Džini koeficientas* ir *Gini koeficientas*; *Fišerio indeksas* ir *Fisherio indeksas*. Kita vertus, tiek tarp vienų, tiek tarp kitų yra lietuviškos kilmės terminų. Antai jie sudaro beveik pusę nesinonimiškai vartojamų ir variantų neturinčių terminų dalį – 31 iš 76, pvz.: *lūkesčiai*, *mokesčiai*, *nedarbas*, *bedarbiai*, *užimtumas*, *palūkanos*, *pelnas*, *žemė*, *poreikiai*, *sankaupos*, *srautas*, *namų ūkis*, *nedarbo lygis*, *visiškas užimtumas*, *perkamoji galia*, *pridėtinė vertė*, *vidaus skola*, *einamoji sąskaita*, *laisvoji prekyba*, *tiesioginiai mokesčiai*, *savanoriškas nedarbas*, *išorinė pusiausvyra*, *vidutinis polinkis taupyti*. Tai rodytų, kad makroekonomikos vadovėlių terminijoje ryškus ne tik kitų kalbų įtakos veiksnys, bet ir terminijos grynumo siekis, sietinas su terminų tvarkyba, jų norminimu. Vis dėlto šiame darbe nagrinėjama šių veiksnių įtaka ne terminijai, o terminų sinonimijai. Siekiant ją įvertinti, dar reikia išnagrinėti ir kitokius įvairiakilmės sinonimijos atvejus – kai termino sinonimas vartojamas daugumoje makroekonomikos vadovėlių.

3.2.2. Dažnos sinonimijos atvejai

Dešimties vadovėlių pagrindu išryškėja 44 įvairiakilmės sinonimijos tipui atstovaujantys terminai, kurių sinonimai pateikiami daugumoje vadovėlių. Diduma šių dažnos sinonimijos atvejų ryškina lietuviško atitikmens skoliniui pakeisti paieškas. Visi dažnos sinonimijos atvejai apibendrinami 6 lentelėje, o toliau jie nagrinėjami iškeliant lietuviškais atitikmenimis keičiamus skolinius.

6 lentelė. **Dažnos įvairiakilmės sinonimijos atvejai***

Skolintas (skolintą dėmenį turintis) terminas	Savos kilmės (savos kilmės dėmenį turintis) terminas	Kiti sinonimiškai pavartojami terminai
frikcinis nedarbas	tekamasis nedarbas, einamasis nedarbas, laikinasis nedarbas, paprastasis nedarbas	migracinis nedarbas
monetarinė politika	pinigų politika	
ekspansinė fiskalinė politika	skatinamoji fiskalinė politika, ekonominės plėtros fiskalinė politika	
ekspansinė monetarinė (pinigų) politika	skatinamoji monetarinė (pinigų) politika	
restrikcinė fiskalinė politika	ribojamoji fiskalinė politika, varžančioji fiskalinė politika	
restrikcinė monetarinė (pinigų) politika	ribojamoji monetarinė (pinigų) politika, varžančioji monetarinė (pinigų) politika, stabdančioji monetarinė politika	
transferai	socialinio draudimo išmokos, socialinės išmokos, socialiniai pervedimai, pervedamosios išmokos, išlaidos socialiniam aprūpinimui, neatlyginamos išmokos, piniginiai išmokėjimai	
injekcijos	įtekėjimai, įtekėjimo srautai, „pinigų įdėjimai“	
automatiniai stabilizatoriai	savaiminiai stabilizatoriai	
orientaciniai indikatoriai	orientaciniai požymiai, orientuojamieji rodikliai	
orientuojamosios serijos	orientuojamosios sekos	orientacinių rodiklių sekos
atsiliekančiosios serijos	atsiliekančiosios sekos	
sutampančios serijos	sutampančios sekos	
centrinio banko autonomija	centrinio banko nepriklausomumas	
recesija	nuosmukis, suspaudimo fazė	
recesinis tarpsnis	nuosmukio tarpsnis	

Skolintas (skolintą dėmenį turintis) terminas	Savos kilmės (savos kilmės dėmenį turintis) terminas	Kiti sinonimiškai pavartojami terminai
pinigų emisija	pinigų leidimas, pinigų spausdinimas	
multiplikatorius	daugiklis, dauginamasis poveikis	daugybinis efektas
išstūmimo efektas	išstūmimo poveikis	
Fišerio efektas	Fišerio poveikis	
rezervai	atsargos	
rezervų norma	atsargų norma	būtinieji rezervai
būtinieji rezervai	privalomosios atsargos	privalomieji rezervai
pertekliniai rezervai	perteklinės atsargos	
būtinųjų rezervų norma	būtinųjų atsargų norma, privalomųjų atsargų norma, reikalaujamųjų atsargų norma	privalomųjų rezervų norma, reikalaujamųjų rezervų norma
daliniai rezervai	dalinės atsargos	
dalinių rezervų principas	dalinių atsargų principas	
depozitai	indėliai, piniginiai indėliai	
aktyvai	turtas	
banko aktyvai	banko turtas	
banko pasyvai	banko įsipareigojimai, banko skola	
potencialusis bendrasis nacionalinis produktas (BNP)	galimasis bendrasis nacionalinis produktas (BNP)	
potencialusis bendrasis vidaus produktas (BNP)	galimasis bendrasis vidaus produktas (BVP)	
pasiūlos šokai	pasiūlos šuoliai, pasiūlos sukrėtimai	
firma	įmonė	
alternatyvieji kaštai	alternatyvios sąnaudos, išteklių naudojimo alternatyviosios sąnaudos	
makroekonominiai nedarbo kaštai	makroekonominiai nedarbo nuostoliai	
mikroekonominiai nedarbo kaštai	mikroekonominiai nedarbo nuostoliai	
makroekonominiai infliacijos kaštai	makroekonominiai infliacijos nuostoliai	

Skolintas (skolintą dėmenį turintis) terminas	Savos kilmės (savos kilmės dėmenį turintis) terminas	Kiti sinonimiškai pavartojami terminai
mikroekonominiai nedarbo kaštai	mikroekonominiai nedarbo nuostoliai	
renta	nuoma	
neto eksportas	grynasis eksportas	
neto investicijos	grynosios investicijos	
saldas	skirtumas	

*Bendrašakniai sinonimai ir variantai lentelėje nenurodomi.

Frikcinis nedarbas. Visiems 10 vadovėlių būdinga atitikmens paieška įvardijant vieną iš nedarbo tipų. Kitų dviejų, pavadintų vartojant įprastus lietuvių kalboje tarptautinius žodžius, būtent *struktūrinis nedarbas* ir *ciklinis nedarbas*, sinonimų, atstovaujančių įvairiakilmės sinonimijos tipui, beveik nepasitaiko, o pagrindinis nedarbo tipas, susidarantis dėl to, kad žmogus gali laisvai keisti darbo vietą, nurodomas ne tik lotyniškos šaknies dėmeniu *frikcinis*, bet ir kitokiais, lietuviškos šaknies, dėmenimis. Dažniausias iš jų – *tekamasis*, pvz.:

> **Tekamasis (frikcinis) nedarbas** (U_F – Frictional Unemployment) – nedarbo forma, atsirandanti gyventojams laisvanoriškai keičiant gyvenamąją vietą ir profesiją; atleidus ir ieškant naujo darbo, pirmą kartą atėjus į darbo rinką Dril 35.

Dviejuose vadovėliuose išvis apibrėžiamas tik lietuviškas terminas *tekamasis nedarbas* Sk 148, Gav 204, abiejuose priduriant, kad šis nedarbo tipas dar vadinamas *einamuoju nedarbu*, *laikinu nedarbu* Sk 148 ar *laikinuoju nedarbu* Gav 204, sinonimas *laikinasis nedarbas* Sn 397 pavartojamas ir dar viename vadovėlyje. Taigi, atitikmens svetimžodžiui paieškas rodo trys lietuviški atitikmenys. Tiesa, dviejuose vadovėliuose pirmenybė teikiama terminui su skoliniu – *frikcinis nedarbas* Čieg 116, Ek 184, o viename iš jų kaip sinonimas pateikiamas kitą lotyniškos šaknies būdvardinį dėmenį turintis terminas – *migracinis nedarbas* Čieg 116. Jis pavartojamas ir kituose vadovėliuose, o trijuose susijusiuose vadovėliuose net teikiamas kaip pagrindinis: *migracinis* (*frikcinis*) *nedarbas* Jak 216, Jak_6 228, *migracinis* (*tekamasis*, *frikcinis*) *nedarbas* Andr 255. Tačiau iš dar vieno vadovėlio aiškėja, kad terminai *frikcinis nedarbas* ir *migracinis*

nedarbas nėra sinonimai: migracinis nedarbas, kuris čia įvardijamas kaip *migruojantis nedarbas*, minimas tik kaip frikcinio nedarbo, čia vadinamo *paprastuoju nedarbu*, porūšis, šalia pateikiant ir porūšį įvardijantį sinonimą *sezoninis nedarbas*:

> **Paprastasis nedarbas** atsiranda žmonėms išeinant iš darbo dėl asmeninių priežasčių, pavyzdžiui, ieškant geresnio darbo, ieškant darbo baigus mokslą arba kursus, persikeliant į kitą gyvenamąją vietą arba pasibaigus tam tikro darbo sezonui. Pastarųjų dviejų priežasčių sukeltas nedarbas dar vadinamas migruojančiu, arba sezoniniu, nedarbu Dav 237.

Monetarinė politika. Su svetimos kilmės termino lietuvinimu susijusį svyravimą rodo ir valstybės vykdomos ekonominės politikos rūšies įvardijimas. Ekonominė politika, susijusi su mokesčių ir išlaidų keitimu, kaip jau atskleista aptariant retos sinonimijos atvejus, vadovėliuose vadinama iš dviejų nelietuviškos kilmės terminų sudarytu terminu *fiskalinė politika* (išskyrus vieną vadovėlį), o su pinigų kiekio reguliavimu susijusios ekonominės politikos įvardijimas rodo geroką svyravimą: keturiuose vadovėliuose vartojamas terminas *pinigų politika* Andr 240, Dril 93, 119, Dav 261, 272, Sk 231, kituose – *monetarinė politika* Jak 207, Jak_6 218, Sn 38, o trijuose vadovėliuose (Ek, Čieg, Gav), įskaitant ir naujausią iš čia analizuojamų (Gav), pramaišiui vartojami terminai *pinigų politika* ir *monetarinė politika*.

Ekspansinė politika. Restrikcinė politika. Dvi minėtos ekonominės politikos rūšys skirstomos į porūšius, o jų pavadinimai vadovėliuose ypač sinonimiški. Angliški būdvardiniai dėmenys porūšiams skirti, kaip matyti iš angliškų terminų teikimo vadovėliuose, yra *expansionary* ir *restrictive*, taigi ir lietuviškuose tekstuose pavartojama *ekspansinė politika* Andr 241, Jak 207, Jak_6 219 ar *ekspansyvi politika* Andr 245, Jak 211, Jak_6 224 ir *restrikcinė politika* Jak 187, Jak_6 219, Čieg 183. Tačiau lietuvių kalboje vartojamas skolinys *ekspansija* nurodo valstybių, monopolijų grupių ar pavienių monopolijų įtakos ir viešpatavimo sferų plėtimą, būdvardis *ekspansinis*, *-ė* – polinkį plisti ar nesantūrumą, nesivaldymą (TŽŽ 2013), o šiuo atveju reikia nurodyti politiką, kuria skatinamas ekonomikos augimas. Terminų *ekonominė plėtra* bent jau analizei pasirinktuose vadovėliuose nelinkstama vartoti, todėl ir termino *ekspansinė politika* sinonimas *ekonominės* Jak 187, Jak_6 196 ar *ekonomikos plėtros politika* Andr 216 pavartojamas tik trijuose vadovėliuose. Kituose vyrauja dalyvinį lietuvišką dėmenį

turintys terminai, būtent *skatinančioji monetarinė politika* Čieg 258, Ek 227, Sn 263 arba *skatinančioji pinigų politika* Dril 114, Gav 157. Kaip įprasta terminijoje, vartojamas ir neveikiamosios rūšies dalyvis: *skatinamoji fiskalinė politika* Ek 203, Gav 77, Sk 84, *skatinamoji pinigų politika* Gav 157, Sk 225.

Kaip *restrikcinės fiskalinės politikos* sinonimai vartojami atitikmenys *ribojanti* Dril 114, Ek 203 ar *ribojamoji fiskalinė politika* Sk 84, 85, 225, taip pat ir *apribojanti* Jak 193 ar *apribojamoji fiskalinė politika* Andr 224, kai kuriuose vadovėliuose – ir *varžančioji fiskalinė politika* Andr 216. Dviejuose vadovėliuose kaip *ribojamosios monetarinės politikos* sinonimas minima *stabdančioji monetarinė politika* Ek 227, Sn 264. Dažniau teikiama pirmenybė lietuviškiems atitikmenims, pvz.:

> Pagal poveikį visuminėms išlaidoms ir pusiausvyros nacionalinėms pajamoms fiskalinė politika gali būti **skatinamoji (ekspansinė) fiskalinė politika** (angl. *expansionary fiscal policy*) ir **ribojamoji (restrikcinė) fiskalinė politika** (angl. *contractionary fiscal policy*) Gav 77.

Su nelietuviškos kilmės būdvardžiais *ekspansinė* ar *restrikcinė* sudaryti terminai kaip pagrindiniai teikiami tik trijuose susijusiuose vadovėliuose (Andr, Jak ir Jak_6). Kita vertus, vartojant terminus tekstuose, pasitaiko svyravimų.

Transferai. Ilgiausią sinonimų eilutę sudaro lotynišką šaknį turinčio termino *transferai* sinonimai. Nors apibrėžiant terminą, kaip įprasta makroekonomikos vadovėliuose, skliaustuose nurodomas angliškasis terminas, būtent *transfers*, vienažodis terminas *transferai* lietuviškuose makroekonomikos vadovėliuose nėra dažnas. Dažniau pavartojama su šios šaknies būdvardžiu sudarytų sinoniminių terminų: *transferiniai išmokėjimai*, *transferinės išmokos*, *transferiniai pervedimai* ir pan. Vis dėlto tiek jie, tiek vienažodis terminas *transferai* paprastai minimi skliaustuose, o kaip pagrindinis minimas lietuviškas ar lietuviško pagrindo terminas: *socialinės išmokos* (*transferinės išmokos*), *socialinės išmokos namų ūkiui* (*transferai*), *socialiniai* (*transferiniai*) *mokėjimai namų ūkiui*, *išlaidos socialiniam aprūpinimui* (*transferiniai išmokėjimai arba transferai*), *socialiniai pervedimai* ir pan. Toks minėjimas rodytų, kad abejojama dėl skolinio priimtinumo. Jo atitikmenys, kaip matyti, labai įvairuoja. Net ir tame pačiame vadovėlyje vartojama ir *socialinės išmokos* Gav 94 ar *socialinės išmokos namų ūkiui* (*transferai*) Gav 92, ir *socialiniai* (*transferiniai*) *mokėjimai namų ūkiui* Gav 74, ir *socialiniai pervedimai*

Gav 78 ar *namų ūkių socialiniai pervedimai* Gav 102, taip pat ir *transferinės išmokos* Gav 97. Kitur apibrėžiamas terminas *piniginiai išmokėjimai* (*transferai*), bet vartojama ir *socialiniai pervedimai* Sk 83, taip pat pramaišiui vartojama ir *transferiniai mokėjimai*, *transferinės* (*pervedamosios*) *išmokos*, *transferiniai pervedimai* (Jak). 1997 m. ir 2000 m. vadovėliuose pirmenybė teikta terminams su nelietuviškos kilmės būdvardiniu dėmeniu: viename apibrėžtas terminas *transferiniai išmokėjimai* Dril 79, vartota ir *transferiniai mokėjimai*, *transferinės išmokos* Dril 82, kitame apibrėžtas terminas *transferiniai išmokėjimai* (*pervedimai*) Jak 152, bet tekste vartoti terminai *transferiniai išmokėjimai* Jak 195, *transferiniai mokėjimai* Jak 190, *transferinės išmokos* 140, vienur kaip termino *transferinės išmokos* sinonimas pateiktas *pervedamosios išmokos* Jak 139. Vėliau randasi sinonimų *socialiniai mokėjimai namų ūkiui*, *socialinės išmokos* Čieg 40, *neatlyginamos išmokos* Dav 249.

Injekcijos. Aptariant ekonominių rodiklių skaičiavimą vadovėliuose minimas srautų apytakos modelis ir ne viename vadovėlyje – ištekantys ir įtekantys finansiniai srautai. Pirmieji paprastai įvardijami lietuviško pagrindo terminu, pvz.: *nutekėjimai* Sk 13 ar *nutekėjimas* Jak_6 181, *pinigų nutekėjimas* Jak 172, *pinigų nutekėjimai*, *finansų nutekėjimai* Dav 220, *vadinamieji nutekėjimai* Sk 13. O įvardijant antruosius vartojamas skolinys: *finansinės injekcijos* Dav 220, *injekcijos* Dav 220, *„injekcijos“* Jak 172, Jak_6 181. Vis dėlto vadovėliuose pasitaikantis šio termino vartojimas rodo, kad ir jam ieškoma lietuviško atitikmens, pvz.: *„pinigų įdėjimai“* Čieg 56, *įtekėjimai* Gav 12, Sk 13 ar *įtekėjimas* Sn 385, *įtekėjimo srautai* Sn 174.

Automatiniai stabilizatoriai. Aptariant retos sinonimijos atvejus, minėti du fiskalinės politikos porūšius nurodantys terminai – *diskretinė fiskalinė politika* ir *nediskretinė fiskalinė politika* – ir tai, kad atitikmenys *tikslinė fiskalinė politika* ir *netikslinė fiskalinė politika* teikiami tik pavieniuose vadovėliuose. Tačiau kaip termino *nediskretinė fiskalinė politika* sinonimai daugumoje vadovėlių minimi kitu aspektu sąvoką pavadinantys terminai, būtent *automatinė stabilizacija* Jak 194, Jak_6 204, *automatiniai stabilizatoriai* Jak 194, Sk 85, *automatiniai ekonomikos stabilizatoriai* Dril 87 ar *automatinė politika*, *stabilizuojanti politika* Sn 280, o šių terminų būdvardiniam dėmeniui, turinčiam graikišką šaknį, jau kur kas labiau nei būdvardžiui *nediskretinė* ieškoma lietuviško atitikmens – jis vartojamas aštuoniuose vadovėliuose: *savaiminė stabilizacija* Andr 217, Dav 255, Jak 188, Jak_6 197, *savaiminiai stabilizatoriai* Čieg 190, Dav 255, Sn 188, *savaiminių stabilizatorių politika* Gav 79, taip pat ir terminą apibrėžiant, pvz.:

Kiekviena ekonominė sistema turi savaiminius (automatinius) stabilizatorius, kurie sušvelnina ciklinius svyravimus.
Nediskretinė fiskalinė politika (savaiminiai stabilizatoriai) (nondiscretionary fiscal policy/automatic stabilizer) – tai savaime veikiančios biudžeto politikos priemonės, kurios padidina bendrąją paklausą, kai ekonomika patiria nuosmukį, ir pristabdo bendrosios paslaugos augimą, kai ekonomika kyla Sn 188.

Orientaciniai indikatoriai. Serijos. Rodikliai, iš kurių sprendžiama apie ekonominio aktyvumo svyravimus, vadovėliuose minimi kaip *orientaciniai indikatoriai* Jak 185, Gav 266 ar *ciklo indikatoriai* Gav 266, Sk 121, Dav 246, bet vartojamas ir su lietuvišku žodžiu sudarytas terminas, būtent *orientuojamieji rodikliai* Jak_6 195, Sk 121 ar *orientaciniai požymiai* Jak 185. Kai kur jis pateikiamas kaip pagrindinis, pvz.:

Paprasčiausias būdas spręsti apie galimus verslo ciklo svyravimus – tai **orientacinių požymių** (indikatorių) – tam tikrų ekonominių rodiklių sekų (serijų), kurių reikšmės padidėja ar sumažėja prieš padidėjant ar sumažėjant nacionaliniam produktui – panaudojimas Jak 185.

Šių rodiklių esama trijų rūšių, o jas minint, kaip matyti ir iš ką tik pateikto pavyzdžio, irgi vartojamas lietuviškos kilmės pagrindinis dėmuo – *sekos*. Skolinys nurodomas tik skliaustuose arba neminimas: *orientuojančios* Sk 121 ar *orientuojamosios sekos* (*serijos*) Andr 207, Jak_6 194, kai kur – *orientuojančių rodiklių sekos* (*serijos*) Jak 185, *atsiliekančios* Andr 207, Jak_6 195, Sk 121 ar *atsiliekančiosios sekos* (*serijos*) Jak 185, *sutampančios sekos* Andr 207, Jak_6 195, Sk 121. Naujausiame vadovėlyje skolinio *serijos* išvis išvengiama, pvz.:

Skiriamos trys ciklo indikatorių sekos:
1) orientuojanti – numatanti tam tikros verslo ciklo fazės artėjimą;
2) sutampanti – kintanti kartu su verslo ciklu;
3) atsiliekanti – einanti po ciklinių svyravimų Gav 267.

Centrinio banko autonomija. Iš terminų *centrinio banko autonomija* ir *centrinio banko nepriklausomumas* (*nepriklausomybė*) vartojimo matyti, kad lietuviško atitikmens ieškoma ir graikišką šaknį turinčiam žodžiui *autonomija*. Viename vadovėlyje vyrauja terminas *centrinio banko nepriklausomybė* Ek 219, 220, atitinkamai įvardijamos ir centrinio banko nepriklausomybės rūšys: *funkcinė nepriklausomybė*, *asmeninė*

nepriklausomybė Ek 220. Kitame vadovėlyje apibrėžiamas terminas *centrinio banko nepriklausomumas* Gav 144, taip pat terminai *centrinio banko politinis nepriklausomumas* Gav 145 (pavartojama ir *politinė nepriklausomybė* Gav 146), *centrinio banko funkcinis nepriklausomumas*, *centrinio banko ekonominis nepriklausomumas*, *centrinio banko finansinis nepriklausomumas* Gav 146. Tačiau, pavyzdžiui, viename vadovėlyje skolinys ir lietuviški atitikmenys pavartojami pramaišiui:

> Centrinio banko nepriklausomumas nagrinėtinas dviem atžvilgiais: skiriama **centrinio banko politinė autonomija** ir **ekonominė autonomija**.
> **CB politinį nepriklausomumą** apibūdina tai, pirma, kad valdybos pirmininką skiria parlamentas, o ne vykdomoji valdžia Sk 218.

Recesija. Recesinis tarpsnis. Sinoniminę vartoseną rodo laikotarpio, kai „ne mažiau kaip du metų ketvirčius iš eilės mažėja bendrasis nacionalinis produktas bei ekonominis ūkinių subjektų aktyvumas ir pasireiškia sparti kainų mažėjimo tendencija“ (Dril 21), įvardijamas. Jį linkstama vadinti *nuosmukiu* ar *smukimu*, bet pavartojamas ir lotyniškos šaknies terminas *recesija* Gav 56, Sk 84. Terminai *nuosmukis*, *smukimas* vartojami ir aptariant verslo ciklo fazes – taip įvardijama viena iš verslo ciklo fazių: *ekonomikos nuosmukis* Sn 83, *nuosmukio stadija* Dril 22. Viename vadovėlyje, išsiskiriančiame itin gausia sinonimija ir savita terminų sinonimų vartosena (tai bus aptariama 6 sk.), minima ir *suspaudimo fazė* Čieg 172. Tačiau keliuose vadovėliuose skliaustuose pateikiamas ir skolinys *recesija* Gav 276, Jak_6 189, Jak 181.

Pinigų emisija. Su lietuviško atitikmens paieškomis susijęs ir aptariant centrinio banko funkcijas aiškinamas vieną iš jo funkcijų įvardijantis terminas *pinigų emisija*. Nors neretai vartojamas jis, kartu teikiami ar vartojami ir lietuviškos kilmės pagrindinį dėmenį turintys terminai: *pinigų leidimas* Ek 217 ar *pinigų išleidimas* Gav 243, *pinigų spausdinimas* Ek 245. Vis dėlto šių sinonimų pateikimas nevienodas: vienur pirma teikiamas būtent toks terminas, kaip antai *pinigų leidimas* (*emisija*) Sn 245, kitur – atvirkščiai, pvz.: *pinigų emisija* (*pinigų spausdinimas*) Ek 245, *pinigų emisija* (*išleidimas*) Gav 141.

Multiplikatorius. Aptariant retą sinonimiją, minėta, kad vadovėliuose nesiekiama lietuvišku atitikmeniu keisti vienažodžio termino ar sudėtinio termino dėmeniu einančio lotyniškos kilmės skolinio *akceleratorius,* tik viename vadovėlyje pavartojamas atitikmuo *greitinamasis poveikis*. Kitą tokios pačios kilmės skolinį – *multiplikatorius* – lietuvišku

atitikmeniu labiau įprasta keisti. Antai dviejuose vadovėliuose gana nuosekliai vartojamas atitikmuo *dauginamasis poveikis* (Dav, Ek), viename vadovėlyje teikiamas skolinio *multiplikatorius* vienažodis atitikmuo – *daugiklis* (Sk), dar viename minimas *daugybinis efektas* (Gav). Lietuviškais atitikmenimis skolinys keičiamas ir kai kuriuose sudėtiniuose terminuose. Pavyzdžiui, viename vadovėlyje vietoj termino *BNP multiplikatorius* vartojamas *BNP dauginamasis koeficientas* Dav 235, kitame pasirenkama vartoti *mokesčių daugiklis* Gav 73, vietoj iš dviejų skolinių sudaryto termino *reversinis multiplikatorius* viename vadovėlyje vartojamas terminas *atvirkštinis dauginamasis koeficientas* Dav 235. Tiesa, kartu su lietuviškais ar mišrios sudėties atitikmenimis tuose pačiuose vadovėliuose paprastai vartojamas ir skolinys *multiplikatorius* Ek 178, 223, Sn 39 ar terminai, sudaryti vien iš skolinių: *multiplikatoriaus efektas* (ir *multiplikacijos efektas* Gav 70, Sn 174, *multiplikavimo efektas* Ek 198, 199, Gav 71, 272, 273), *investicijų multiplikatorius* Gav 67, *akseleratoriaus-multiplikatoriaus modelis* Sk 127 (ar *akseleratoriaus ir multiplikatoriaus modelis* Gav 271), pvz.:

> Santykis ΔY/ΔI yra vadinamas investicijų multiplikatoriumi. Šis santykis parodo, kiek padidėja pajamos, padidėjus investicijoms vienu piniginiu vienetu. Nesunku įrodyti, kad investicijų multiplikatorius yra didesnis už vienetą, t. y. padidėjus investicijoms vienu piniginiu vienetu, pajamos padidėja daugiau negu vienetu. Vadinasi, investicijų įtaka nacionalinėms pajamoms pasižymi daugybiniu efektu Gav 67.

Iš apžvelgtos vartosenos matyti, kad sinonimiją lemia ne tik skolinio *multiplikatorius* keitimo lietuviškais atitikmenimis pastangos, bet ir kito skolinio – *efektas* nevienodas vartojimas: *dauginamasis poveikis* ir *daugybinis efektas*, *multiplikatoriaus efektas*. Tačiau svyravimus dėl šio lotyniškos kilmės žodžio vadovėliuose rodo ir kiti juose plačiau ar siauriau paplitę terminai. Pavyzdžiui, vienur vartojamas terminas *išstūmimo poveikis* Sn 304, kitur – ne tik ilgesnis, bet ir skolintą pagrindinį dėmenį turintis terminas *privačių investicijų išstūmimo efektas* Gav 186 (rašoma ir *„išstūmimo“ efektas* Ek 199). Pirmumo teikimą skoliniui rodytų termino *Fišerio efektas* vartojimas, bet pasitaiko ir tokių atvejų kaip *I. Fišerio poveikis* Sn 450, atskleidžiančių ir kitą makroekonomikos vadovėlių terminijai būdingą svyravimą – nevienodą mokslininkų, pagal kuriuos pavadinti įvairūs dėsniai (teorijos, lygtys ir pan.), pavardžių rašymą. Tačiau lietuvių terminologijoje tarp terminologinio įvairavimo brėžiamos ribos tokius svyravimus numatytų kaip terminų variantiškumo, o ne terminų sinonimijos pasireiškimą.

Rezervai. Depozitai. Visa grupė terminų įvairuoja dėl nevienodo banko saugomas atsargas įvardijančio termino vartojimo: vienur jos vadinamos skolintiniu terminu *rezervai*, kitur – savos kilmės terminu *atsargos*. Trijuose susijusiuose vadovėliuose *rezervai* aiškiai priešinami su *depozitais*, pirmąjį terminą apibrėžiant kaip „aukso sumą, kuri gali būti tuoj pat panaudota indėlininkų reikalavimams patenkinti“, o antrąjį – kaip „aukso sumą, atiduotą saugoti bankui“ Andr 235, Jak 203, Jak_6 213. Tačiau šie terminai vartojami kalbant ne tik apie praeityje saugotas aukso sumas, bet ir apie šiuolaikinių bankų saugomas lėšas indėlininkų reikalavimams patenkinti, kurios laikomos ne aukso, o grynųjų pinigų ar indėlių pavidalu. Jos vadovėliuose įvardijamos kaip *komercinio banko rezervai* arba *banko rezervai*, *rezervai* Andr 235, Ek 223, Jak 203, Jak_6 214. Dviejuose vadovėliuose apibrėžiamas terminas *rezervas* Dav 268, Sn 231. Tačiau dviejuose vadovėliuose, įskaitant ir naujausią, vartojamas tik terminas *atsargos* Čieg 246 ar *bankų atsargos* Gav 145, pvz.:

Bankų atsargomis (angl. *reserves*) vadinami likvidūs aktyvai, kurie bankų laikomi tam, kad būtų patenkinta indėlininkų pinigų išėmimo paklausa ar apmokėti pavedimus, nukreiptus į indėlininkų sąskaitas. Bankų atsargas sudaro grynieji pinigai, laikomi bankų kasose, ir bankų indėliai centriniame banke Gav 145.

Nevienodai vadovėliuose vartojamas ir terminas, kuriuo įvardijamas rezervų ir depozitų santykis. Vienur jis vadinamas *rezervų norma* Andr 238, Jak 203, Jak_6 213, Sn 262, kitur – *atsargų norma* Čieg 246, o dar viename vadovėlyje – *būtinaisiais rezervais* Ek 223. Tačiau būtinieji rezervai minimi ne tik kaip rezervų ir depozitų santykis, bet ir kaip viena iš banko atsargų rūšių, kitos dvi minimos kaip *pertekliniai rezervai* Ek 223, Sn 263 ir *tikrieji rezervai* Ek 223. Šie terminai irgi turi sinonimų – kituose vadovėliuose vartojama *perteklinės atsargos* Sk 221, Gav 147, Čieg 247. Tiesa, terminas *tikrosios atsargos* Čieg 247 pavartojamas tik viename vadovėlyje. *Būtinieji rezervai* pavadinami ir *privalomaisiais rezervais* Sn 232, *privalomuoju* Andr 239, Ek 223, Jak_6 216, Jak 203 ar *privalomu rezervu* Jak 206, Jak_6 215, Dav 268, o kituose ar tuose pačiuose vadovėliuose vartojamas rūšinis terminas *privalomosios atsargos* Sk 221, Gav 147 ar *privalomos atsargos* Sn 234. Centrinio banko nustatoma atsargų norma, kurią komercinis bankas turi saugoti centriniame banke, vadinama *būtinųjų* Dril 95 ar *privalomų rezervų norma* Dav 274, *reikalaujamųjų rezervų norma* Sn 262, taip pat ir *privalomųjų* ar *reikalaujamųjų atsargų norma* Gav 147. Nors vienažodžiai terminai *rezervai* ir *atsargos*

daugiausia įvairuoja tarptekstiniu lygmeniu, šio sudėtinio termino priklausomojo dėmens sinonimai dažnai vartojami ir tame pačiame vadovėlyje, pvz.:

Privalomųjų (reikalaujamųjų) rezervų norma (required reserve ratio) – minimalus grynų pinigų kiekis, kurį centrinis bankas nustato procentais nuo visų KB indėlių sumos, ir bankams būtinas kaip rezervas Sn 262.

Principas, kuriuo grindžiamas reikalavimas centriniame banke laikyti atsargų dalį, vadinamas *dalinio rezervo principu* Ek 223, Dav 270, Sn 231, vadovėliuose vartojamas ir terminas *dalinis rezervas*, o kadangi vienuose vadovėliuose vartojamas gimininis terminas *rezervai*, kituose – *atsargos*, tai pastaruosiuose atitinkamai vartojami terminai *dalinės atsargos*, *dalinių atsargų principas* Čieg 249, Gav 147.

Antoniminis lotyniškos kilmės terminas *depozitai*, trijuose susijusiuose vadovėliuose apibrėžiamas kaip „aukso suma, atiduota saugoti bankui“ Andr 235, Jak 203, Jak_6 213, aptariant lėšų saugojimą šiuolaikiniuose bankuose pavartojamas tik šiuose vadovėliuose, bet ir juose kartu vartojamas terminas *piniginis indėlis* Jak 198, Jak_6 207, Andr 228. Čia minima ir indėlių rūšių, taigi ir įvardijant jas pavartojama sinonimų: *terminuotieji indėliai* (*depozitai*) Andr 230, Jak_6 208, *čekiniai depozitai* Jak_6 216, kitur minimi *čekiniai indėliai* Dav 261, Sk 219. Nors skolinys *depozitai* kaip „indėlis banke“ minimas ir naujausiame *Tarptautinių žodžių žodyne* (TŽŽ 2013), aptariant lėšų saugojimą šiuolaikiniuose bankuose kituose vadovėliuose vartojamas lietuviškos kilmės terminas *indėliai* ar *piniginiai indėliai*, taip pat ir *čekiniai indėliai*, *terminuotieji* ar *terminuoti indėliai*, ir tai leistų spręsti, kad terminas *depozitai* linkęs trauktis iš vartosenos, plg.:

Indėlis (deposit) – pinigai, patikėti finansiniam tarpininkui, atidarant čekinę, taupomąją ar kitą sąskaitą Sn 205.

Aktyvai. Pasyvai. Be aptartos skolinių poros, vadovėliuose vartojama ir kita skolinių pora – *aktyvai* ir *pasyvai*. Tačiau šie lotyniškos kilmės skoliniai labiau pavartojami kalbant apie banko balansinės ataskaitos straipsnius: *aktyvas* ir *pasyvas* Dav 270, *banko aktyvai* Jak 290, Jak_6 270, Sn 230 ir *banko pasyvai* Jak_6 213, Sn 230. O bankui priklausantis turtas vadovėliuose dažnai įvardijamas kaip *banko* Dril 96, Sn 230 ar *bankų turtas* Gav 147, tai, ką bankas skolingas, – kaip *banko skola* Dril 96, *įsipareigojimai* Gav 151, Sk 216. Terminų *aktyvai* ir *turtas*, taip pat rūšinių terminų

finansiniai aktyvai ir *finansinis turtas* vartojimas rodytų sinoniminę ne tik bankų turtą, bet ir apskritai turtą įvardijančių terminų vartoseną, pvz.:

> **Realusis turtas** (realūs aktyvai) (angl. *real assets*) yra fiziniam ar juridiniam asmeniui priklausantis materialusis turtas (žemė, pastatai, įrengimai). **Finansinį turtą** (finansinius aktyvus) sudaro pinigai ir finansinės priemonės, kurios savo ruožtu skirstomos į skolos, nuosavybės ir išvestines finansines priemones Gav 134.

Potencialusis BVP (BNP). Lietuviškas atitikmuo pavartojamas ir įvardijant pagrindinius ekonominius rodiklius. Nors vartojami terminai *potencialusis bendrasis nacionalinis produktas* ir *potencialusis bendrasis vidaus produktas*, kurie vadovėliuose paprastai trumpinami rašant juos *potencialusis BVP* ir *potencialusis BNP*, penkiuose vadovėliuose teikiamas ir atitikmuo: *galimas BNP* Jak 218, Jak_6 230, Andr 256, *galimasis bendrasis vidaus* (*nacionalinis*) *produktas* Ek 178, Sn 142. Trijuose vadovėliuose lietuviškasis atitikmuo teikiamas pirmas, t. y. *galimasis* (*potencialusis*) *BNP* Jak 218, Jak_6 230, Andr 256, kituose pirmiausia teikiamas skolinys, t. y. *potencialusis* (*galimasis*) *bendrasis vidaus* (*nacionalinis*) *produktas* Ek 178, Sn 142. Vis dėlto vadovėliuose atitikmuo beveik nevartojamas, ir tai rodytų skolinio persvarą. Terminai *potencialusis BVP* ir *potencialusis BNP* vartojami ir naujausiame vadovėlyje, išėjusiame 2017 m. (Gav).

Kitų terminų įvairiakilmė sinonimija. Sinonimų šioje terminijoje turi ne tik aptartieji lotyniškos šaknies (ir du graikiškos šaknies) žodžiai, bet ir keli iš kitų kalbų kildinami žodžiai, kaip antai *šokas*, kuris tarptautinių žodžių žodynuose kildinamas iš prancūzų kalbos (pranc. *choc* – smūgis)[17]. Seniausiame iš analizei pasirinktų vadovėlių minėtas *vidinis šokas* Dril 193, penkiuose vadovėliuose pavartojamas terminas *pasiūlos šokas* Čieg 307, Ek 242, Gav 238, Sk 173, Sn 434, tačiau viename iš jų, išleistame 2008 m., tiek terminą apibrėžiant, tiek jį vartojant svetimžodis rašomas kabutėse – *pasiūlos „šokas“* Sn 434. Pasak svetimžodžių tyrėjų, toks rašymas gali rodyti siekį integruoti naujažodį į tekstą (pvz., Girčienė 2005b), o tai būtų svetimžodžio naujumo lietuviškoje terminijoje ženklas. Kita vertus, kabutės gali rodyti ir siekį atsiriboti nuo svetimžodžio (Girčienė 2015a; Marcinkevičienė 2006). Tame pat vadovėlyje vartojami ir lietuviškos kilmės žodžio pagrindu sudaryti terminai *pasiūlos sukrėtimai* Sn 477,

17 Nustatant skolinių kilmę darbe remiamasi naujausiu *Tarptautinių žodžių žodynu* (TŽŽ 2013).

pasiūlos šuoliai Sn 435. Tačiau šiame vadovėlyje svetimžodis parašomas ir be kabučių, tik be kabučių jis rašomas kituose vadovėliuose, t. y. *pasiūlos šokai* Čieg 307, Sk 173, Sn 435, 436, įskaitant ir naujausią makroekonomikos vadovėlį: *pasiūlos šokai* Gav 238, 249 ar *šokai* Gav 75. Taigi, prancūziškos kilmės skoliniu laikomo žodžio vartojimas dešimtyje makroekonomikos vadovėlių leistų spręsti, kad, kaip ir vartojant terminus *potencialusis BVP* ar *potencialusis BNP* ar aptariant retą sinonimiją išryškėjusius skolintinius terminus, šiuo atveju linkęs nusverti skolinys. Tiesa, terminais *šokas*, *pasiūlos šokas* pavadinamos sąvokos aiškinamos ne visuose vadovėliuose: keturiuose vadovėliuose šie terminai ar jų atitikmenys tik pavartojami, viename vadovėlyje jie iš viso nevartojami, taigi, norint patikimiau spręsti apie skolinio įsigalėjimą, reikėtų remtis ir kitais šaltiniais.

Skolinys iš italų kalbos *firma* vartojamas visuose makroekonomikos vadovėliuose. Kaip ūkio subjektai įmonės išsamiai aptariamos mikroekonomikos kurse, bet dėstant makroekonomiką aptariamas bendrojo nacionalinio produkto skaičiavimas, o jį aptariant skiriami keturi pagrindiniai nacionalinių sąskaitų sistemos sektoriai, ir vienas jų įvardijamas kaip *firmos*. Vis dėlto vien šiuo terminu verstasi tik 1997 m. vadovėlyje, o visuose kituose teikiamas tiek jis, tiek lietuviškos kilmės terminas *įmonės*, pvz.:

> Šalių ekonomikose tradiciškai išskiriami keturi sektoriai:
> 1. **Namų ūkiai** (*households*),
> 2. **Firmos (įmonės)** (*firm/company*),
> 3. **Vyriausybės sektorius** (*government/public sector*)
> 4. **Užsienio šalių subjektai** (*foreign-rest-of-world sector*) Ek 143.

Kitų terminų sinonimai dažnai pateikiami tik terminą apibrėžiant, o tekste labiau linkstama vartoti vieną kurį, bet šie du sinonimai paprastai vartojami pramaišiui arba kaskart pateikiamas ir skolinys, ir lietuviškas terminas.

Ryškus sinonimijos atvejis yra ir vieno pagrindinių ekonomikos terminų *kaštai*, kuris paprastai vertinamas kaip skolinys iš lenkų kalbos[18], vartojimas. Gamybos kaštai

18 Zofijos Babickienės teigimu, tai ne polonizmas: „Terminas *kaštai* yra indoeuropietiškas, pvz., angl. *Cost*., į viduriniąją anglų kalbą pateko iš senosios prancūzų kalbos: *cocter*, *to cost* < lot. *cōnstāre* „to be fixed“, *const* [25: 313, 19: 199]. Tai jokiu būdu ne polonizmas, – jis tik per lenkų kalbą greičiausiai pateko į mūsų tarmes“ (Babickienė 2012: 57). Pranas Skardžius teigė, kad žodis *kaštas* yra pasiskolintas iš lenkų k. *koszt*, bet šis per čekų *košt* yra kilęs iš vokiečių *Kosten*, o vokiečiai *Kosten* per romanų kalbas yra gavę iš lotynų k. *costus* (*costa*) (Skardžius 1998: 292).

ir įvairios jų rūšys išsamiai aptariami mikroekonomikos kurse, bet keli su dėmeniu *kaštai* sudaryti terminai aktualūs ir makroekonomikai. Kaip išdėstoma makroekonomikos arba ekonomikos teorijos įvadiniame kurse, pagrindinė ekonomikos problema yra pasirinkimo problema (ką gaminti, kam gaminti ir kaip gaminti), o ji susijusi su praradimu: pasirenkant viena, prarandama kita. Būtent šioms prarandamoms galimybėms įvardyti reikalingas terminas, o norminamuosiuose leidiniuose kaip pakaitai ilgą laiką teiktos *sąnaudos* ar *išlaidos* šios reikšmės neperteikia. Todėl makroekonomikos vadovėliuose ir nelinkę prigyti šie skolinio atitikmenys, juolab kad terminai *sąnaudos* ar *išlaidos* ekonomikos terminijoje vartojami kitomis reikšmėmis (plačiau žr. Vaskelaitė 2013). Makroekonomikai aktualaus termino *alternatyvieji kaštai* pagrindinį dėmenį vienu iš žodynuose siūlytų jo atitikmenų – *sąnaudos* – keisti mėginama tik 2007 m. laidos vadovėlyje: jame pavartoti terminai *išteklių naudojimo alternatyviosios sąnaudos*, *alternatyvios sąnaudos* Jak_6 24, nors anksčiau išleistame vadovėlyje vartota *išteklių naudojimo alternatyvūs kaštai*, *alternatyvūs kaštai* Jak 24. Visuose kituose vadovėliuose termino pagrindiniu dėmeniu eina ekonomikos terminijoje nuo seno vartojamas skolinys, ir termino *alternatyvieji kaštai* sinonimų susidaro tik dėl priklausomojo dėmens formos svyravimų (*alternatyvūs kaštai*, *alternatyviniai kaštai* ir kt.).

Makroekonomikai aktuali ir dar keturių su šiuo senu skoliniu susijusių terminų grupė. Aptariant infliaciją ir nedarbą, daugumoje vadovėlių minimi dėl vieno ar kito reiškinio patiriami praradimai, kurie gali būti tiek mikroekonominio, tiek makroekonominio pobūdžio. Jie irgi įvardijami su skoliniu *kaštai* sudarytais terminais: *nedarbo kaštai* Sk 160, *infliacijos kaštai* Ek 237, Gav 242, Sk 160, taip pat *laukiamosios infliacijos kaštai*, *netikėtosios infliacijos kaštai* Gav 242. Vis dėlto dažni ir šių terminų sinonimai, kurių pagrindiniu dėmeniu eina žodis *nuostoliai*: *makroekonominiai nedarbo nuostoliai*, *mikroekonominiai nedarbo nuostoliai* Gav 209, Sn 402, 403, Gav 98 ar *makroekonominiai nuostoliai*, *mikroekonominiai nuostoliai* Dril 39, 50, *nedarbo nuostoliai* Dril 38. Tai rodytų, kad šių sąvokų esmei perteikti terminai, sudaryti išvengiant skolinio *kaštai*, yra tinkami. Tokie terminai ir apibrėžiami, pvz.:

Makroekonominiai nedarbo nuostoliai (macroeconomical loss from unemployment) – nuostoliai plačiąja prasme, kuriuos patiria visa šalies ekonomika Sn 403.

Sinonimijos atvejų susidaro vartojant ir dar vieną senąjį skolinį – *renta*. 2006 m. vadovėlyje siekta vartoti lietuviškos kilmės žodį *nuoma*, skolinys tik pateiktas skliaustuose: *nuomos* (*arba rentos*) *pajamos* Sk 27. Tačiau kituose vadovėliuose sinonimai teikiami atvirkštine tvarka, pvz., *rentos* (*nuomos*) *pajamos* Gav 21, arba vartojamas skolinys *renta* Dav 205.

Kai kurias sinonimų eilutes sudaro kaip nekaitomas žodis ekonomikos terminijoje nuo seno vartojamas skolinys iš italų kalbos *neto* (*netto*). Tokį sinonimą turi termino *prekių ir paslaugų grynasis eksportas* Dril 56, Sn 85, tekstuose funkcionuojančio ir trumpesniu pavidalu – kaip *grynasis eksportas*, dėmuo: *grynasis* (*neto*) *prekių ir paslaugų eksportas* Sn 471. Šis nekaitomas žodis vartojamas ir aptariant grynąsias investicijas: *grynosios privačios vidaus investicijos*, *arba neto investicijos* Sn 83; *grynosios investicijos arba netto investicijos* Dril 13. Iš vadovėlių matyti ir dar vienas panašus atvejis: sinonimija kai kuriuose vadovėliuose susidaro dėl nekaitomo italizmo *saldo* vartojamo, pvz.: *grynasis eksportas arba užsienio prekybos saldo* Sk 107; *užsienio prekybos eksporto ir importo saldo* (*skirtumas*) Ek 171; *neigiamas užsienio prekybos saldo* (*neigiamas grynasis eksportas*) Sk 107, *saldo* Andr 316, Jak 244. Dviejuose iš dešimties vadovėlių pavartojama ir kaitomoji forma: viename – *saldas* Jak_6 259, kitame – *užsienio investicijų saldas* Sn 91.

3.2.3. Pavieniai termino vartojimo atvejai

Į retos ir dažnos sinonimijos atvejus įvairiakilmė sinonimija skirstyta pagal tai, ar termino sinonimai vadovėliuose paplitę. Tačiau aptariant šio darbo metodologijos ypatumus (1.4 sk.), taip pat apžvelgiant bendruosius sinonimijos duomenis (2 sk.) užsiminta, kad patys terminai vadovėliuose paplitę nevienodai. Kadangi juose iš esmės aptariamos tos pačios temos ir aiškinama daug tų pačių sąvokų, tai vartojama daug bendrų jų pavadinimų. Tačiau nemažai ir tokių atvejų, kai sąvoka apibrėžiama, paaiškinama vos viename vadovėlyje. Tai lemia vadovėlio autoriaus pasirinkimas, taip pat ir temos aptarimo išsamumas – kuo tema nagrinėjama išsamiau, tuo daugiau sąvokų aiškinama, apibrėžiama. Į naujesnius vadovėlius gali būti įtraukiamos naujesnės, makroekonomikos mokslo naujoves rodančios sąvokos. Todėl vadovėliuose susidaro ir pavienių terminų pavartojimo atvejų. Spręsti iš termino pavartojimo 1–3 vadovėliuose apie jo sinonimiškumo polinkius būtų netikslu, todėl pateikiant duomenis (žr. 2 ir 4 lent.) tokie atvejai vertinti kaip pavieniai termino vartojimo atvejai.

Antai vos viename vadovėlyje apibrėžiami tokie terminai kaip *spekuliantas* Dril 51, *spekuliacija rentabilumu* Sn 475, *infliacijos buferis* Ek 252, *indukuotos investicijos* Sn 123, *diskriminaciniai muitai* Ek 261, *konvenciniai muitai* Ek 261, *socialinis dempingas* Ek 264, *valiutinis dempingas* Ek 264, *pinigams neutralus sektorius* Ek 213, *makroprudencinė politika* Gav 142, *koreguojamosios operacijos* Gav 155, *struktūrinės operacijos* Gav 155, *sezoninis kreditas* Sk 227, *dinaminės atviros rinkos operacijos* Sk 225, *portfelinės užsienio investicijos* Dav 306, *regioninės valiutų rinkos* Dav 322, *tiesioginis kotiravimas* Dav 323, *ekonominio diskomforto indeksas* Čieg 324 ir kt. Kituose vadovėliuose šie terminai ne tik neapibrėžiami, bet ir nevartojami, ir todėl negalima nustatyti, ar sinonimija jiems būdinga. Kebloka apie tai spręsti ir iš termino įtraukimo į du ar tris vadovėlius, net jei abiejuose juose terminas vartojamas vienodai, pvz.: *sterilizacija* Dril 181, Sn 478, *skolos monetizacija* Gav 98, Čieg 87, *monometalizmas* Ek 207, Sn 204, *municipaliniai bankai* Ek 222, Sn 228, *kreditinė diskriminacija* Andr 353, Jak_6 292, *importo kvota* Dril 165, Dav 298.

Daryti išvadą, kad įvairiakilmė sinonimija šiems terminams ar jų dėmenims nebūdinga, nebūtų tikslu. Ar jiems ieškoma savos kilmės atitikmenų, galėtų atskleisti tik platesnė vartosena. Tačiau sinonimų gali turėti ir vos viename vadovėlyje apibrėžiamas ar aiškinamas terminas – sinonimai gali būti pateikiami jį apibrėžiant, pvz.: *agresyvusis* (*puolamasis*) *protekcionizmas* Ek 260, *pirmenybiniai* (*preferenciniai*) *muitai* Ek 261, *protekciniai* (arba *apsauginiai*) *muitai* Sn 261, *garantuoti* (*užtikrinti*) *augimo tempai* Sn 361. Įvairiakilmės pavienių terminų sinonimijos atvejų gali susidaryti ir dėl nevienodo termino pavartojimo tekste, pavyzdžiui, vienur paminima *pinigų bazė* Gav 151, kitur – *monetarinė bazė* Gav 152, vienur minima *faktiška bendroji paklausa*, bet šalia pateikiami ir sinonimai *reali paklausa*, *tikra paklausa* Sn 131. Terminą vartojant ar (ir) apibrėžiant dviejuose ar trijuose šaltiniuose, sinoniminei vartosenai susidaro daugiau sąlygų, pavyzdžiui, viename vadovėlyje viena iš muitų rūšių minima kaip *importo muitai* Dav 298, o kitame – kaip *importo* (*įvežamieji*) *muitai* Ek 261, dar plg.: *eksporto muitai* Dav 298 ir *eksporto* (*išvežamieji*) *muitai* Ek 261. Tačiau apie konkrečių terminų sinonimijos polinkius ir iš termino vartojimo dviejuose ar trijuose vadovėliuose spręsti keblu. Žinoma, ir pavienių terminų sinonimijos atvejai patvirtina, kad terminų sinonimija makroekonomikos vadovėliuose paplitusi, bet apie konkrečių terminų sinonimijos polinkius iš jų būtų netikslu spresti, todėl aptariant dažną ir retą sinonimiją šie atvejai neįtraukti. Dažna ir reta įvairiakilmė sinonimija išryškėjo daugumoje vadovėlių (ne mažiau nei 7-iuose) vartojamų terminų pagrindu.

3.3. KALBOS (TERMINIJOS) TVARKYBA KAIP SINONIMIJOS VEIKSNYS

Įvairiakilmės sinonimijos aptarimas, atitikmenų paieškas atskleidžiantis kaip ryškią makroekonomikos vadovėliuose vartojamos terminijos ypatybę, rodo kalbos norminimo ir terminijos tvarkybos požiūriu aktualaus grynumo principo taikymą, o jis kaip vieną šiems šaltiniams būdingų terminų sinonimijos priežasčių leidžia konstatuoti kalbos norminamąjį ir terminijos tvarkomąjį veiksnį. Tačiau kartu aiškėja, kad grynumo principas taikomas ne visiems skoliniams vienodai, net ir turintiems tos pačios kalbos žodžių šaknį. Kaip matyti, didžioji įvairiakilmės sinonimijos atvejų dalis susidaro dėl atitikmens paieškų lotynišką šaknį turintiems žodžiams (atitikmenų ieškoma ir dviem graikiškos kilmės skoliniams – *automatinis* ir *autonominė*), kuriuos įprasta laikyti tarptautiniais žodžiais, tačiau vieniems jų atitikmenų ieškoma daugumoje vadovėlių (*frikcinis*, *monetarinė*, *ekspansinė*, *restrikcinė*, *transferai*, *recesija*, *serijos*, *emisija* ir kt.), o kitiems (*nominalusis*, *adaptuotieji*, *fiksuotas*, *fiskalinė*, *diskreti* ir kt.), kaip parodė retos sinonimijos analizė, – tik pavieniuose vadovėliuose. O nesinoniminės vartosenos apžvalga parodė, kad kai kuriems skoliniams (*infliacija*, *likvidumas*, *valiutos kursas*, *importas*, *embargas* ir kt.) atitikmenų ir išvis neieškoma.

Tačiau ribos tarp skolinių brėžiamos ir bendrinės kalbos norminimo požiūriu. Nors terminus tiriant ribų tarp tarptautinių žodžių paprastai nebrėžiama, šio skyriaus 1 poskyryje jau minėti norminamieji dokumentai, taip pat ir norminimo istorijos apžvalgos rodo, kad bendrinės kalbos norminimo požiūriu riba gali būti brėžiama ir tarp tarptautinių žodžių. Ji susijusi tiek su skolinio patekimo laiku, tiek su vartosenos tikslingumu. Štai J. Girčienė apžvelgia, kad tik iki XX a. pabaigos skoliniai, remiantis ilgametėmis jų norminimo tradicijomis, buvo skirstomi į neteiktinuosius ir teiktinuosius, o vėliau, ėmus daugėti anglicizmų, atsirado sąvoka *naujieji skoliniai* (Girčienė 2005a: 46), rodanti, kad tarp skolinių brėžiama laiko riba. Naujuosius skolinius pirmiausia ir siejant su angliškos kilmės žodžiais, jų srautą imta riboti, juos ir įvardijant kitaip – kaip *naująsias svetimybes*, *naujuosius svetimžodžius*. Ribojimą rodo tuo laiku imti rengti dokumentai, sąrašai ar rekomendacijos, kaip antai *Nevartotinų naujųjų svetimybių sąrašas* (žr. VLKK 2022), taip pat ir įvairūs leidiniai ar norminamojo pobūdžio leidiniuose skelbti straipsniai (pvz.: Gaivenytė 1993; Rudaitienė 1993; Rudaitienė, Liubinienė 1994; Girčienė 1996; Rudaitienė, Vitkauskas 1998). Iš jų matyti, kad kaip neteiktini vertinti ne tik angliškos kilmės, bet ir per anglų kalbą patenkantys žodžiai, taip pat ir lotyniškos

šaknies (pvz.: *distributorius*, *sponsorius*), taigi jie skirti nuo teiktinaisiais skoliniais paprastai laikomų tarptautinių žodžių, o skyrimo kriterijumi laikytas tiek ankstesnis šios šaknies skolinių nevartojimas lietuvių kalboje, tiek ir reikšmės nebūdingumas lietuvių kalboje vartotiems tarptautiniams žodžiams. Tačiau naujų skolinių srautas ne tik ribotas, bet ir ribojamas – tai rodo ir šiuo metu galiojantys dokumentai, sąrašai, parengti leidiniai, kaip antai VLKK skelbiamas *Svetimžodžių atitikmenų sąrašas* (SAS 2022), Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta *Svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis tvarka* (LRS 2000), žodyno vartojimo normas teikiantys *Kalbos patarimai* (KP 2013) ir kt. Taigi, ir makroekonomikos terminijoje ryškėjantį nevienodą lotynišką šaknį turinčių skolinių vertinimą būtų galima sieti su šia skolinio patekimo laiko riba.

Riba tarp tarptautinių žodžių gali būti brėžiama ir vartosenos tikslingumo požiūriu. Kaip atkreipiamas dėmesys tiriant skolinių atitikmenis, klasikinių kalbų pagrindo žodžiai tradiciškai įsileidžiami (pvz., *auditas*), tačiau jų vartojimas gali būti ribojamas, jei jie iš viešosios vartosenos ima stumti tą patį dalyką įvardijančius lietuviškus žodžius, pavyzdžiui, *distributorius* – *platintoją* (Girčienė 2000: 33; 2005b: 18). Tai rodo, kad svarbiu laikomas lietuviško atitikmens buvimo kriterijus. Su juo siejama ir iki XX a. pabaigos brėžta teiktinųjų ir neteiktinųjų skolinių riba: teiktinaisiais laikyti tie skoliniai, kurie bendrinėje kalboje neturi adekvačių pakaitų, t. y. senieji skoliniai (seniai lietuvių kalboje asimiliavęsi žodžiai) ir tarptautiniai žodžiai, kurie yra vieninteliai sąvokų reiškėjai, o neteiktinaisiais – bendrinėje kalboje turintys adekvačius pakaitus skoliniai (Girčienė 2005a: 46). Šis kriterijus numatomas ir dabar galiojančiame dokumente *Lietuvių bendrinės kalbos tvarkybos principai, kodifikacijos kriterijai ir jų taikymas*: „Skolinys vartotinas tada, kai nėra arba neįmanoma pasidaryti jam atitikmens ar pakaito“ (LBKP 1997). Vadinasi, ir makroekonomikos vadovėliai galėtų atspindėti ne tik su skolinio patekimo laiku, bet ir su atitikmens skoliniui pakeisti buvimu ar nebuvimu susijusią ribą, juolab kad aukštųjų mokyklų vadovėliai su bendrinės kalbos norminimu susiję tiesiogiai. Štai nors *Aukštųjų mokyklų vadovėlių kalbos taisyklingumo vertinimo tvarkos aprašas* numato, kad aukštosios mokyklos ir leidyklos kalbos taisyklingumui įvertinti VLKK vadovėlius teikia savo nuožiūra (AMVA 2015), *Svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis tvarkoje* vadovėliai minimi kaip svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis objektai, nurodant, kad vadovėlių rengėjai maketuose vartojamus svetimžodžius derina su VLKK (LRS 2000).

Kadangi minėtas aprašas paskelbtas tik 2015 m., jis šio tyrimo šaltiniu pasirinktų

vadovėlių, išleistų iki to laiko, negali apimti. Taigi, ir pažymos, kad vadovėlio kalba taisyklingumo požiūriu yra vertinta VLKK, šie šaltiniai neturi. Jos neturi ir kiti čia analizuojami šaltiniai[19], tačiau vadovėliuose tarp skolinių brėžiamos ribos rodytų jų ir čia aptartų bendrinės kalbos norminimo požiūriu brėžiamų ribų atitiktį. Štai iš nesinoniminės vartosenos apžvalgos matyti, kad nė viename vadovėlyje neieškoma atitikmenų tokiems skoliniams kaip *infliacija*, *valiuta*, *investicija*, *standartas*, *biudžetas*, *likvidumas*, *balansas* ir kt. 1996 m. išleistas *Rusiškai lietuviškas ekonomikos terminų žodynas* rodo, kad šie skoliniai ar su jais sudaryti sudėtiniai terminai (pvz.: *valiutos kursas*, *valstybinis biudžetas*, *reguliuojama valiuta*, *aukso standartas*, *bankų likvidumas*) pateikiami ir jame, taigi į lietuviškąją ekonomikos terminiją yra patekę ne naujuoju skolinių plitimo etapu ir jau turi vartojimo tradiciją. O tokių skolinių kaip *frikcinis*, *injekcija*, *serijos*, *recesija*, *multiplikatorius*, *agreguota* minimajame žodyne nėra, ir tai leistų spręsti, kad jie radosi jau naujuoju skolinių plitimo laikotarpiu. Tai rodytų, kad vadovėliuose tarp skolinių brėžiama skolinio patekimo laiko riba, t. y. kitaip vertinami vadinamieji naujieji skoliniai. Žinoma, tikslias šių skolinių radimosi lietuviškoje ekonomikos terminijoje aplinkybes būtų galima išnagrinėti tik atskirame ir kitokio pobūdžio darbe, juolab kad dalis ekonomikos srities terminų, kaip atkreipiamas dėmesys ne viename darbe, jau buvo vartojami ir prieškario Lietuvoje, o šiuo skolinimosi etapu tik grįžo iš pasyviosios vartosenos (pvz., Rudaitienė 1993: 14).

Ilgesne vartojimo tradicija būtų galima aiškinti ir atkaklesnį kai kurių skolinių vartojimą. Štai termino *frikcinis nedarbas* būdvardiniam dėmeniui atitikmens ieškoma beveik visuose vadovėliuose, kai kur skolinio išvis nevartojant, o skolinio *rezervai*, kuris taip pat yra lotyniškos šaknies žodis, konkurencija su lietuviškos kilmės terminu *atsargos* vadovėliuose atkaklesnė. Tačiau terminas *rezervai* teikiamas ir kalbamajame žodyne, jame pateikiami ir terminai *pasyvai*, *aktyvai*, taip pat visa grupė rūšinių terminų, kurių pagrindinis dėmuo yra *kaštai*: *gamybos kaštai*, *neproduktyvieji kaštai*, *tiesioginiai kaštai* ir kt. (RLETŽ 1996: 64). Jau netrumpa tradicija šis žodynas leistų aiškinti

19 Aptariant šio darbo objektu pasirinktus šaltinius minėta, kad keturi vadovėliai turi pažymą, jog yra rekomenduoti vadovėlių leidybos komisijos: trys iš jų – Aukštųjų mokyklų bendrųjų vadovėlių leidybos komisijos (Dav, Jak, Jak_6), vienas, 2008 m. išleistas Kauno technologijos universiteto vadovėlis, – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Aukštųjų mokyklų vadovėlių leidybos komisijos (Sn). Taip pat paprastai pateikiamas įrašas, kad vadovėlis yra apsvarstytas ir rekomenduotas spausdinti fakulteto ar katedros posėdyje.

ir vadovėliuose ryškėjantį nevienodą ekonominės politikos rūšis nurodančių skolinių vartojimą: į jį įtraukiamas būdvardis *fiskalinis*, tiesa, terminų su šiuo būdvardžiu nepateikiant, tačiau būdvardis *monetarinis* neminimas ir teikiamas terminas *pinigų teorija*, ne *monetarinė teorija*.

Vis dėlto tame 1966 m. žodyne nėra ne tik terminų, sudarytų su žodžiais *frikcinis*, *agreguota*, *serijos*, *recesinis* ar *injekcijos*, kuriuos keisti lietuviškais atitikmenimis mėginama visuose vadovėliuose, bet ir terminų, sudarytų su žodžiais *adaptuotieji*, *fiksuotas*, *diskretinė*, *akceleratorius*, kurie keičiami tik pavieniuose vadovėliuose. Tai leistų spręsti, kad vieni ir kiti ekonomikos terminijoje nėra seni, bet vadovėliuose vertinami nevienodai. Tačiau aptariant dažnos sinonimijos atvejus aiškėjo, kad kai kurie iš atitikmenimis keičiamų skolinių, kaip antai *ekspansinė*, turi neįprastas, palyginti su lietuvių kalboje vartojamais tos pačios šaknies žodžiais, reikšmes. Būdvardžio *frikcinis*, kuris vadovėliuose pavartojamas nedarbo rūšiai nurodyti, reikšmė net ir naujausiame *Tarptautinių žodžių žodyne* – tik „susijęs su trynimusi, veikiantis dėl trinties jėgų“, pvz., *frikcinė pavara* (TŽŽ 2013). *Injekcija* šiame žodyne irgi minima tik kaip medicinos, fizikos ir matematikos terminas. Išeitų, kad vadovėliuose nuo kitų lotyniškos šaknies žodžių skiriami lietuvių kalboje vartojamiems tarptautiniams žodžiams nebūdingas reikšmes turintys žodžiai. Tačiau jie kitaip vertinami ir aptariant bendrinės kalbos skolinius: minimi kaip per anglų kalbą ateinantys lotyniškos kilmės žodžiai, vadinamieji anglolotynizmai, kaip antai *generacija* ar *legitimacija* (Rudaitienė 2007: 146–147), arba kaip naujomis reikšmėmis vartojami tarptautiniai žodžiai, kaip antai *harmonizavimas*, vartojamas reikšme „suderinimas“ (Rudaitienė 2006: 123–133; 2007: 148–151). Tiek anglolotynizmai, tiek tarptautinių žodžių reikšmės plėtimas vertinami atsargiai, siūloma rinktis lietuviškus atitikmenis (pvz., Rudaitienė 2011: 271). Vadovėliuose ryškėjančios atitikmenų skoliniams *frikcinis*, *ekspansinė*, *restrikcinė*, *injekcija*, *autonomija* paieškos šį norminamąjį požiūrį atitiktų.

Tačiau pavienių svyravimų ieškant atitikmens vadovėliuose susidaro, ir jie gali būti susiję tiek su naujųjų ir senųjų skolinių, tiek su tarptautinių žodžių ir anglolotynizmų ribos neaiškumu. Nevienodos ribos vertinant konkrečius skolinius brėžiamos ir ekonomikos terminų žodynuose. Pavyzdžiui, 2008 m. žodyne teikiamas terminas *multiplikatorius*, *fiksuotojo valiutos kurso sistema* (Vainienė 2008), 2006 m. žodyne – *daugiklis / multiplikatorius*, *pastovusis valiutos kursas* (Pearce 2006) ir kt. Pagaliau ir tarptautinio žodžio samprata nevienoda. Tarptautiniais žodžiais įprasta laikyti

iš klasikinių kalbų – lotynų ir graikų – kilusius žodžius, bet, kaip jau yra atkreipusi dėmesį P. Zemlevičiūtė, 2007 m. VLKK patvirtintuose naujųjų skolinių norminimo principuose tarptautiniais žodžiais laikyti nuspręsta ir keliose didžiosiose kalbose, būtent anglų, vokiečių, prancūzų ir rusų, vartojamus naujuosius skolinius (Zemlevičiūtė 2018a: 184). Tiesa, tame dokumente teigiama, kad, atsiradus tinkamų lietuviškų atitikmenų, skolinių vartojimo rekomendacijose pirmenybė teiktina lietuviškiems atitikmenims, tačiau, pavyzdžiui, 2013 m. išėjęs naujasis *Tarptautinių žodžių žodynas*, vadovaujantis nauja tarptautinio žodžio samprata, papildytas 5 000 per pastarąjį dešimtmetį į lietuvių kalbą atėjusių naujų tarptautinių žodžių ir naujų reikšmių (TŽŽ 2013). Vis dėlto vadovėliuose ryškėjančios pastangos ieškoti atitikmenų rodytų, kad juose veikiau linkstama taikyti atitikmenimis keistino naujojo skolinio, o ne naujojo tarptautinio žodžio sampratą, juolab kad dalis vadovėlių išleisti dar iki sampratos patikslinimo. Šiaip ar taip, bendrinės kalbos ir terminijos norminimo požiūriu aktualus grynumo principas vadovėliuose taikomas, o jo taikymas, kaip matyti iš iki šiol aptartų įvairiakilmės sinonimijos atvejų, yra didelės dalies čia vartojamų terminų sinonimijos priežastis.

3.4. KALBŲ ĮTAKOS ASPEKTAI IR ĮTAKOS ŠALTINIS

Kadangi visi iki šiol išnagrinėti sinonimijos atvejai susidaro dėl skolinio vartojimo, jie kaip čia nagrinėjamiems šaltiniams būdingą sinonimijos priežastį rodo ne tik kalbos ir terminijos tvarkybą, bet ir kitų kalbų įtaką, o kartu patvirtina iš lietuviškosios ekonomikos terminijos tyrimų ryškėjantį nelietuviškos kilmės terminų ar jų dėmenų būdingumą ekonomikos terminijai. Tačiau jie nepatvirtina kitos tuose tyrimuose paprastai konstatuojamos ypatybės – angliškos kilmės skolinių gausos, nors dažnas kitų kalbotyros mokslo šakų darbas anglų kalbą atskleidžia kaip pagrindinį dabartinei kalbai įtaką darantį šaltinį (pvz.: Rudaitienė, Vitkauskas 1998; Rudaitienė 2000, 2007, 2008, 2011, 2014; Rudzevičius 2005; Didjurgienė, Grigonienė 2016).

Antai viename 2005 m. leidinyje leksikos skolinių tema teigiama: „Dabartinis skolinimosi procesas paprastai siejamas su didėjančia anglų kalbos, dabar iš esmės jau tapusios *lingua franca*, įtaka: daugelis naujųjų skolinių yra atėję iš anglų kalbos arba per anglų kalbą. Kai kurios Europos žemyno kalbos šį poveikį pajuto po Antrojo pasaulinio karo, bet vadinamosios Rytų bloko šalys jį patiria tik pastaruosius keliolika metų“ (Girčienė 2005a: 47). 2004 m. straipsnyje anglų kalbos įtaka įžvelgta stipresnė:

nors teigta, kad „dar anksti kalbėti apie dalies mūsų bendruomenės perėjimą į kitos kalbos bendruomenę“ ir kad „net ir dalinė kalbos mirtis dar negresia“, kartu atkreiptas dėmesys, kad jau sudarytos sąlygos kalbai sunykti (Grumadienė 2004: 215). O vėlesniuose straipsniuose jau konstatuojama, kad įvairiose srityse „nacionalinės kalbos užleidžia vietą tarptautinei (anglų) kalbai. Vartosenos sričių tyrimai rodo anglų kalbos vyravimą kai kuriose švietimo ir mokslo, verslo, muzikos, reklamos srityse“ (Rudaitienė 2011: 260). Beje, skolinimasis viename darbe minimas kaip kalbos gynybos apraiška: „Kalbos iš prigimties yra instinktyvios, todėl susidūrusios su tuo, kas svetima, reaguoja taip, kaip lemia jėgų išsidėstymas: silpnesnės pasiduoda, stipresnės primeta savo valią. Poveikis priklauso nuo bendravimo intensyvumo, bet visos kalbos besigindamos iš pradžių skolinasi“ (Grumadienė 2004: 210).

Terminologijos srities darbuose, kaip apžvelgta šio skyriaus 1 poskyryje, skolinimosi procesai nuodugniai nenagrinėjami, taigi, nors kalbų įtaka ir paminima kaip terminų sinonimijos priežastis, konkretus šios įtakos šaltinis – įtaką daranti kalba ne visada įvardijamas. Apie jį iš terminijos nagrinėjimo pagal kilmės šaltinius ar terminų sinonimijos tyrimų galima spręsti iš vienos ar kitos kalbos skolinių skaičiaus, bet jei atliekant tokius tyrimus taikoma tik skirstymą į lietuviškos ir nelietuviškos kilmės terminus numatanti schema, konkretus įtakos šaltinis neišryškėja.

Vis dėlto įtaką darančios kalbos įvardijamos ir kai kuriuose terminologijos srities darbuose, taip pat kai kurie šios srities darbai atskleistų, kad spręsti apie konkrečios kalbos įtaką sinonimijai vien iš tos kalbos šaknį turinčių skolinių skaičiaus nepakanka. Štai P. Zemlevičiūtė, nagrinėdama kitų kalbų poveikį lietuviškai informatikos ir kompiuterijos terminijai ir kreipdama dėmesį į XXI a. vis didėjančią kitų kalbų įtaką, išskiria anglų kalbą[20], apžvelgusi kitų autorių darbus irgi apibendrina, kad XXI a. skolinimosi šaltiniu paprastai laikoma anglų kalba (Zemlevičiūtė 2018a: 164). Kartu autorė atkreipia dėmesį į tai, kad šiuo laikotarpiu anglų kalba tampa ir netiesioginio skolinimosi šaltiniu – kalba tarpininke (Zemlevičiūtė 2018a: 164). Kalbų tarpininkių įtaka, kaip atkreipiamas dėmesys ir minėtos autorės, terminologijos darbuose retai kada vertinama, bet į anglų kalbos kaip tarpininkės vaidmenį kreipia dėmesį ir

20 „Galima sakyti, kad viena iš svarbių informatikos ir kompiuterijos terminų skolinių radimosi priežasčių yra didėjantis anglų kalbos poveikis. Naujos informatikos ar kompiuterijos realijos ar sąvokos dažniausiai atsiranda toje kalboje, ir terminai joms įvardyti į kitas kalbas plinta iš anglų kalbos“ (Zemlevičiūtė 2018a: 157).

R. Kvašytė, 2004 m. skelbtame straipsnyje *Lietuvių ir anglų kalbų ekonomikos terminijos anglybės* minėdama ne tik iš anglų kalbos į ekonomikos terminiją patenkančius terminus (*banknotas*, *boikotas*, *čekis*, *dempingas*), bet ir lotyniškos kilmės terminus, kurie į šią terminiją yra patekę ar patenka per anglų kalbą (*kapitalas*, *eksportas*, *importas*), yra anglų kalbos suaktualinami (*auditas*, *auditorius*). Nurodant, kad kalba gali daryti įtaką kaip tarpininkė, atskleidžiamas kalbų įtakos veiksnio keliaaspektiškumas. Šiame straipsnyje, remiantis ekonomikos terminų ir kitais žodynais, taip pat atskleidžiama, kad į naujai patenkančias anglybes tiek lietuvių, tiek ir latvių kalbose žiūrima atsargiai – jas siekiama keisti, pvz.: *lizingas – ilgalaikė nuoma*, *išperkamoji nuoma* ar *nuoma*; *barteris – natūriniai prekių mainai* ar *natūriniai mainai*; *overdraftas – sumos perviršis*, *kredito viršijimas*; *holdingas – laikymas*, *valdymas*, *valdyba*; *holdingo kompanija – kontroliuojančioji bendrovė*[21]. Taip susidaro anglų kalbos įtakos lemiama įvairiakilmė sinonimija. Minimasis straipsnis orientuotas ne į ją, bet, nurodant anglų kalbos tiek kaip tiesioginės skolintojos, tiek kaip tarpininkės vaidmenį ir apžvelgiant atitikmenų skoliniams pakeisti paieškas terminų žodynuose, jame atskleidžiamas ir kalbų įtakos veiksnio keliaaspektiškumas, ir konkretus terminų sinonimijos šaltinis – anglų kalba.

Labiau į vertimo klausimus orientuotuose darbuose iškeliamas dar vienas kalbų įtakos veiksnio aspektas – sinonimų radimasis dėl terminų vertimo (pvz.: Milić 2009; Kerremans 2010). Vertinius, verstines konstrukcijas įprasta minėti analizuojant leksikos skolinius (pvz.: Girčienė 2005a: 83; Rudaitienė 2011: 278–277), o įvairiakilmės ir vienakilmės sinonimijos opozicija grindžiami terminų sinonimijos tyrimai šio aspekto paprastai neišryškina. Tačiau iš kai kurių terminologijos srities darbų aiškėtų, kad sinonimijos priežastis gali būti kitoje kalboje besireiškianti sinonimija (pvz.: Kaulakienė 2006a; Grigas 2008), o tai – ir dar vienas kalbų įtakos veiksnio aspektas. Štai A. Kaulakienės straipsnyje, kuriame aptariama kompiuterijos terminija, anglų kalbos terminų sinonimija tiesiogai įvardijama kaip sinonimijos priežastis: „<...> daugelyje mokslo centrų ir laboratorijų vienu metu sukuriama nemaža tų pačių ar labai artimų sąvokų, bet dažnai jos pavadinamos skirtingai. Ypač daug kompiuterijos terminų yra anglų

21 R. Kvašytės straipsnyje nagrinėjamos ne tik lietuvių, bet ir latvių kalbos anglybės, taigi abiejų kalbų pagrindu pastebima: „Požiūris į ekonomikos srityje plintančias anglų kilmės svetimybes ir lietuvių, ir latvių kalbose yra panašus – joms stengiamasi rasti kalboje jau įsitvirtinusių pakaitų arba savos kalbos darybos priemonėmis pasidaryti naujadarų. Šis procesas vyksta nuolat. Beje, kai kurie siūlymai, laikui bėgant, keičiami geresniais, jeigu tokių atsiranda“ (Kvašytė 2004: 46).

kalba, nes šią kalbą vartojančios šalys yra kompiuterių technikos pradininkės. Tokią angliškų sinonimų gausą iš dalies lemia ir tai, kad Anglijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose nėra valstybinių mokslo ir technikos kalbos norminimo institucijų“ (Kaulakienė 2006a: 23). Ši priežastis ryškinama ne viename kitų šalių terminiją nagrinėjančių autorių darbe, pavyzdžiui, lyginant angliškus ir čekiškus sporto terminus (Cocca ir kt. 2016). Beje, čia keliama mintis ir apie galimą sinonimijos išvengimo būdą: kadangi sporto terminija daugiausia kuriama anglakalbėse šalyse, ji pirmiausia turėtų būti sunorminama jose, tada pateikiama atitinkamoms šalių norminimo institucijoms (Cocca ir kt. 2016: 30). Lietuvių terminologijoje gretinamųjų tyrimų, kurie atskleistų, kiek angliškų terminų sinonimija turi įtakos lietuviškų terminų sinonimijai, nėra, tačiau S. Stankevičienė (2013) daktaro disertacijoje lygino elektros ir magnetizmo terminų sinonimijos atitiktis lietuvių ir vokiečių kalbose. Čia irgi teigiama, kad sinonimai išsiverčiami ar nusižiūrimi nuo kitų kalbų, taip pat daroma prielaida apie vokiečių kalbos įtaką: „Gretinamųjų kalbų terminų sinonimai sandaros požiūriu panašūs, sudaryti iš tų pačių leksinių dėmenų, tik gramatiškai kitaip įforminti. Tai leidžia manyti, kad terminų sinonimija gali būti nulemta ir vienos kalbos poveikio kitai“ (Stankevičienė 2013: 108). Tiesa, tiek disertacijoje, tiek atskirame straipsnyje įžvelgiama mokslo terminijos tarpkalbinio vienodėjimo požymių ir, darant išvadas, be kitų sinonimijos priežasčių (mokslo tradicija, sinonimija perduodama vienos kartos kitai), minima mokslo internacionalizacija (Stankevičienė 2012: 26).

Taigi, net jei terminologijos darbuose skolinimosi procesai išsamiai ir nenagrinėjami, iš šios srities darbų irgi aiškėja, kad, siekiant nustatyti konkrečios kalbos įtaką sinonimijai, remtis vien įvairiakilmės sinonimijos tipu nepakanka. Jis atskleidė kalbų įtakos veiksnio būdingumą vadovėliuose vartojamai terminijai, iš sinonimų analizės išryškėjo skolinių, dėl kurių susidaro įvairiakilmė sinonimija, kilmės kalbos, bet, apie konkretų įtakos šaltinį sprendžiant vien iš kilmės kalbų, būtų nesunku padaryti išvadą, kad dabartinės makroekonomikos terminijos sinonimijai didžiausią įtaką daro lotynų kalba, nes dauguma įvairiakilmės sinonimijos atvejų susidaro dėl lotyniškos šaknies skolinio vartojimo. Sprendžiant apie konkretų įtakos šaltinį, nagrinėtinos ne tik kilmės kalbos. Terminų sinonimijos tyrimais nustatyti konkretų įtakos šaltinį paprastai nesiekiama, ne visais aspektais jį tokio pobūdžio tyrimuose ir galima įvertinti, tačiau ryški makroekonomikos vadovėlių ypatybė šalia lietuviškų terminų teikti angliškus skatina įvairiakilmės sinonimijos išryškintą kalbų įtakos veiksnį kiek pakonkretinti,

kaip įtakos šaltinį panagrinėjant XXI a. skolinimosi šaltiniu laikomą anglų kalbą.

Pirmiausia, kaip ir vertinant apskritai kalbų įtakos veiksnį, reikėtų aptarti dėl angliškos šaknies skolinių vartojimo susidarančius įvairiakilmės sinonimijos atvejus, nes iki šiol jie dar nebuvo nagrinėti. Juos keblu vertinti tiek kaip dažnos, tiek kaip retos sinonimijos atvejus, nes tokių skolinių pavartojama 4–5 vadovėliuose.

Bumas. Vienas iš dažniau vadovėliuose pavartojamų angliškos kilmės terminų – *bumas* Andr 201, Jak 180, Jak_6 189, Sk 96, 123, Sn 371, Gav 268. Aptariant ekonominį augimą ir jo cikliškumą, juose paprastai skiriamos ekonominio (verslo) ciklo fazės, o vienos iš tų fazių aukščiausias taškas vadinamas angliškos kilmės žodžiu, pvz.:

> Nuo šio taško prasideda pagyvėjimas, grįžtama į pusiausvyros būseną ir pereinama į aukštos konjunktūros etapą, prasideda pakilimas, kurio aukščiausias taškas C yra vadinamas **bumu** arba **viršutiniu lūžio tašku** Gav 268.

Vis dėlto, kaip matyti jau iš pateikto pavyzdžio, teikiama ir lietuviškų šio anglizmo atitikmenų. Kituose vadovėliuose vartojami sinonimai *aukščiausias pakilimas* Sn 371, *viršūnė* Andr 201, Jak 180, Jak_6 189, viename vadovėlyje šis terminas rašomas kabutėse: *„viršūnė“* Čieg 172.

Kliringas. Angliškos kilmės terminas *kliringas* Čieg 236, Ek 218, Gav 138, Sn 246 vartojamas keturiuose vadovėliuose, viename iš jų vartojama ir *kliringo sistema* Čieg 236. Išskyrus vieną vadovėlį, būtent šie terminai ir apibrėžiami, tačiau čia pat minima ir atitikmenų: *atsiskaitymų tarp kredito įstaigų įskaitymas* (*kliringas*) Gav 138; *tarpbankiniai atsiskaitymai negrynaisiais pinigais, arba kliringas* (*clearing*) Čieg 236.

Barteris. Minėtame R. Kvašytės straipsnyje apie ekonomikos terminijos anglybes kaip viena iš anglybių, kuriai ieškoma atitikmenų ekonomikos terminų žodynuose, aptartas *barteris*, tačiau ir makroekonomikos vadovėliuose šio termino vengiama. Terminas *barteriniai mainai* Dril 90 apibrėžiamas tik seniausiame iš čia nagrinėjamų šaltinių, kitur minima *barterinė ekonomika* Sn 200. Kaip ir ekonomikos srities anglybes aptarusios autorės minimuose žodynuose, skolinys keičiamas pasitelkiant lotyniškos šaknies būdvardinį dėmenį: *natūriniai mainai* Jak 197, Jak_6 206 ar *natūriniai prekių mainai* Gav 116, Sk 198, *natūrinių mainų ekonomika* Gav 120.

Lizingas. Faktoringas. Tik keliuose makroekonomikos vadovėliuose minimi terminai *lizingas* ir *faktoringas*, bet šių terminų vartojimas juose rodytų atitiktį su R. Kvašytės straipsnyje apžvelgtu šių terminų pateikimu ekonomikos terminų žodynuose.

Trijuose vadovėliuose vartojamas skolinys *faktoringas*, kuriam atitikmenų, kaip apžvelgta minimo straipsnio autorės, nepateikiama nė terminų žodynuose, o termino *lizingas*, kurio atitikmenų žodynuose pateikiama, naujausiuose iš nagrinėjamų vadovėlių vengiama. Tiesa, vadovėliuose aiškinama, kad lizingo ir faktoringo operacijos žinomos jau nuo seno, taigi tai gali būti vadovėlių autorių pasirinkimą vartoti skolinius lemiantis ar palaikantis veiksnys:

> Jau nuo seno yra žinomos lizingo ir faktoringo operacijos. Pavyzdžiui, lizingo operacijos jau buvo vykdomos Babilone 2000 m. per. Kr. Ilgainiui jos įgijo naujų bruožų, išsiplėtė jų panaudojimo sritys. Nuo XX a. 50-ųjų metų šios operacijos pradėtos taikyti ir tarptautinėje apyvartoje. Lizingo kompanijos nuomoja firmoms įrengimus, laivus, lėktuvus ir kt. Jak_6 298.

Minėtame 2004 m. R. Kvašytės straipsnyje terminai *lizingas* ir *faktoringas* aptarti kaip anglybės. Tiesa, jų pateikimas 2013 m. išleistame *Tarptautinių žodžių žodyne* (TŽŽ 2013) rodytų, kad šie terminai vertinami kaip tarptautiniai žodžiai. Vis dėlto 2016 m. išėjusiame vadovėlyje vietoj skolinio *lizingas* vartojami tik lietuviški atitikmenys: *ilgalaikė nuoma*, *skubioji ilgalaikė nuoma*, *atnaujinamoji ilgalaikė nuoma* Andr 359. Naujausiame iš čia analizuojamų šaltinių, 2017 m. išėjusiame vadovėlyje, vartojami lietuviški atitikmenys: *finansinės nuomos* (*lizingo*) *paslaugos*, *lizingo* (*išperkamosios nuomos*) *bendrovės* Gav 138.

Kiti angliškos kilmės terminai. Ką tik aptarti terminai su dėmeniu *lizingas* ir *faktoringas* keturiuose vadovėliuose pavartojami todėl, kad tik juose pateikiamas išsamus skyrius apie tarptautinį kreditą. Taigi, šie terminai galėtų būti vertinami ir kaip kredito ar finansų terminai, kaip ir trijuose iš tų vadovėlių minimas *„forfetavimas“* Andr 359, Jak 277, Jak_6 298, kuris vadovėlių autorių aiškinamas kaip kilęs iš prancūzų kalbos *a forfait* ir lietuviškais atitikmenimis nekeičiamas. Aptariant tarptautinio kredito formas, šiuose vadovėliuose pavartojama ir terminų, sudarytų iš morfologiškai neadaptuotų anglų kalbos žodžių, tiesa, tie žodžiai išskiriami šriftu ar rašomi kabutėse: *kreditai* stand-by Jak_6 291, *kreditai „stand-by“* Jak 270, roll over *kreditai* Jak_6 296, *„roll over“ kreditai* Jak 275. Vis dėlto naujesniame vadovėlyje, rengtame dalies tų pačių autorių, šioms naujovėms įvardyti jau rasta atitikmenų: *rezerviniai kreditai* (stand-by) Andr 351, *kintančių palūkanų* (roll-over) *kreditai* Andr 357. Jų ieškoma ir terminams, anglų kalboje neretai funkcionuojantiems kaip santrumpos: *ATS* (*Automatic Transfer*

System) – *automatinio pinigų pervedimo sistema* Sn 221, *NOW – pervedamoji sąskaita* (*Negotiable Order of Withdrawal*) Sn 221, *pinigų rinkos savitarpio fondai MMMF* (angl. *money market mutual funds*) Sk 239, *pinigų rinkos indėlių sąskaitos MMDA* (angl. *money market deposit accounts*) Sk 239, *automatinio pervedimo iš taupomųjų sąskaitų sąskaitos, sutrumpintai ATS sąskaitos* (angl. *automatic transfer from savings*) Sk 239.

Dar vienas terminas anglų kalba pateikiamas tik skliaustuose:

> Pavyzdžiui, šiuolaikinėje gamyboje labai svarbus vaidmuo tenka informacijai ir pirmiausia – technologinei (vadinamai „know-how“), kurios reikšmė nuolat didėja Dav 13.

Nors terminai *eksportas* ir *importas*, kurie, kaip aptariama R. Kvašytės straipsnyje, yra lotyniškos kilmės žodžiai, patekę per anglų kalbą, vartojami visuose vadovėliuose, viename vadovėlyje paminimi rūšiniai terminai *importo* (*įvežamieji*) *muitai*, *eksporto* (*išvežamieji*) *muitai* Ek 261 rodo atitikmenų paieškas ir šiems skoliniams.

Bet apskritai, kaip matyti, dėl angliškos kilmės skolinių vartojimo įvairiakilmės sinonimijos atvejų makroekonomikos vadovėlių terminijoje susidaro nedaug. Sprendžiant vien iš jų, tektų daryti išvadą, kad anglų kalbos įtaka šių terminų sinonimijai nesvari. Tačiau tokiai išvadai prieštarautų vien jau tas faktas, kad vadovėliuose šalia lietuviškų terminų skliaustuose paprastai pateikiami ir angliški. Tiesa, jie teikiami nevienodai: dviejuose vadovėliuose – tik prie kai kurių lietuviškų terminų (Jak, Sk), kituose – beveik prie kiekvieno apibrėžiamo ar aiškinamo lietuviško termino (Čieg, Dril, Ek, Gav, Sn). Terminą originalo kalba įprasta teikti, kai abejojama dėl atitikmens adekvatumo, tačiau dviejuose makroekonomikos vadovėliuose, kuriuose kone prie kiekvieno lietuviško termino pateikiamas ir angliškas, paaiškinama, kad tekste „pagrindinės sąvokos pateikiamos ir anglų kalba, kad Lietuvos skaitytojui būtų lengviau susigaudyti gausioje užsienio literatūroje“ (Sn 12), „kad būtų lengviau ir paprasčiau skaityti kitus vadovėlius anglų kalba, nes jų yra labai daug“ (Ek 5). Išeitų, kad bent šiuose dviejuose vadovėliuose atitikmenų ieškoma lietuviškiems terminams. Šiaip ar taip, dviejų kalbų terminų vartojimas sudaro sąlygas palyginti jų sinonimijos atitiktį.

Lyginant atitiktį aiškėja, kad dauguma sinonimijos atvejų sutampa: sinonimų turi ir angliškas, ir lietuviškas terminas arba, atvirkščiai, sinonimų neturi nei angliškas, nei lietuviškas terminas (žr. 7 lent.).

7 lentelė. **Lietuviškų ir angliškų terminų sinonimijos polinkių atitiktis**

Angliškų terminų sinonimija	Lietuviškų terminų sinonimija
open economy/open economic system	atvira ekonomika / atviroji ekonominė sistema
expected/anticipated inflation	tikėtina / numatoma infliacija
economic/business cycle	ekonominis / verslo ciklas
currency exchange regime/system	valiutos kurso režimas / sistema
flexible/floating exchange rate	lankstus / (laisvai) plaukiojantis valiutos kursas
flexibile/floating exchange rate system/ regime	lankstaus / (laisvai) plaukiojančio valiutos kurso sistema / režimas
economic active population/labour force	ekonomiškai aktyvūs gyventojai / darbo jėga
price index of GNP/deflator of GNP	BNP defliatorius / BNP kainų indeksas
final products/goods	galutiniai produktai / galutinės prekės
intermediate product/goods	tarpiniai produktai / prekės
near money/quasi-money	beveik pinigai / kvazipinigai
desired/planned investment	pageidautinos / planuotos investicijos
concealed/disguised unemployment	paslėptasis / dalinis nedarbas
restrictive/contractionary/tight money policy	ribojamoji / stabdančioji / „sunkių“ pinigų politika
nominal gross domestic product	nominalusis bendrasis vidaus produktas
current account	einamoji sąskaita
unemployed	bedarbiai
unemployment rate	nedarbo lygis
full employment	visiškas užimtumas
households	namų ūkiai
price level	kainų lygis
purchasing power	perkamoji galia
personal income	asmeninės pajamos
money demand	pinigų paklausa
dumping	dempingas
sacrifice coefficient	žalos koeficientas

free trade	laisvoji prekyba
value added	pridėtinė vertė
...	

Iš dviejuose vadovėliuose teikiamo paaiškinimo, kad angliški terminai teikiami lengvesnio užsienio literatūros skaitymo tikslais, galima spręsti, kad angliškų terminų sinonimija turėtų būti užsienio literatūroje vartojamiems terminams būdingas reiškinys, o ne lietuviškų sinoniminių terminų vertimo į anglų kalbą rezultatas, juolab kad skirtinguose vadovėliuose teikiami angliški atitikmenys sutampa[22]. Tai sinonimijos polinkių sutaptį skatintų vertinti veikiau kaip angliškų terminų vertimo į lietuvių kalbą ar atitikmenų angliškiems terminams paieškų rezultatą. Būtent apie tokią poveikio kryptį leistų spręsti jau aptarti įvairiakilmės sinonimijos atvejai. Nors iš dažnos įvairiakilmės sinonimijos aptarimo aiškėjo, kad ir lietuviškieji atitikmenys vadovėliuose paprastai sutampa, kai kuriais atvejais jie vartojami įvairesni, pavyzdžiui, *tekamasis nedarbas*, *einamasis nedarbas*, *laikinasis nedarbas*, *paprastasis nedarbas*, ir, jei atitikmenų būtų ieškoma lietuviškiems terminams, angliški terminai šią sinonimiją taip pat atspindėtų. Tačiau įvairiakilmės sinonimijos atvejais angliškas terminas paprastai nurodomas vienas ir visuose vadovėliuose vienodas. Štai minėtas nedarbo tipas įvardijamas kaip *frictional unemployment* Dril 35, Ek 184, Gav 204, Sk 149, Sn 397, komercinių bankų laikomos atsargos, lietuviškai pavadinamos *būtinaisiais rezervais* (*atsargomis*) ar *privalomaisiais rezervais*, angliškai įvardijamos tik kaip *required reserves* Dril 94, Ek 223, Gav 147, Sn 234, Sk 221. Kaip termino *būtinųjų rezervų norma* sinonimai lietuviškuose vadovėliuose vartojami terminai *privalomųjų atsargų* (*rezervų*) *norma*, *reikalaujamųjų atsargų* (*rezervų*) *norma*, bet angliškas terminas nurodomas vienas ir visuose vadovėliuose vienodas – *required reserve ratio* Sn 232[23]. Taigi, įvairiakilmės

22 Pasitaiko tik rašybos variantų. Pavyzdžiui, viename vadovėlyje apibrėžiant terminą *išdo politika* pateikiamas angliškas terminas rašomas abu žodžius pradedant didžiąja raide, t. y. *Fiscal Policy* Dril 79, kitame šalia čia vartojamo lietuviško termino *fiskalinė politika* pateikiamas angliškas terminas *fiscal policy* Sn 38, dar plg.: *Devaluation* Dril 172 ir *devaluation* Sn 469, *Aggregate Supply* Dril 25 ir *aggregate supply* Sn 141 ir kt.

23 Kadangi viename vadovėlyje angliški terminai rašomi kiekvieną žodį pradedant didžiąja raide, tai jame taip rašomi ir šie terminai: *Required Reserves* Dril 94, *Required Reserves Ratio* Dril 95. Taigi, susidaro rašybos variantų. Be jų, teikiant angliškus terminus kai kuriuose vadovėliuose pasitaiko ir skaičiaus variantų (plg. *required reserve ratio* ir *Required Reserves Ratio*) ar trumpesnio ir ilgesnio termino vartojimo atvejų (pvz., *discretionary fiscal policy* Sn 172 ir *Discretionary Policy* Dril 87).

sinonimijos atvejais angliškų ir lietuviškų terminų sinonimijos atitikties nėra, bet tai tik rodytų, kad atitikmenų vadovėliuose ieškoma veikiau ne lietuviškiems terminams, o atvirkščiai, bent jau kai kuriais atvejais – literatūroje anglų kalba vartojamiems angliškiems terminams, ir kad būtent jų sinonimija gali būti lietuviškų terminų sinonimiją skatinantis veiksnys.

Vadovėliuose teikiami angliški terminai leidžia atskleisti ir dar vieną kalbų įtakos veiksnio aspektą – tiesioginį terminų vertimą. Labiausiai jį rodo vadovėliuose susidaranti perkeltinės reikšmės terminų, terminologijoje linkstamų vadinti metaforiniais terminais, sinonimija[24]. Štai vienuose vadovėliuose vartojamas terminas *„nunešiotų batų kaštai“* Sk 56, Gav 90, kituose – *vaikščiojimo į banką kaštai* Gav 132, *„puspadžių sąnaudos“* Čieg 320, o šalia teikiamas terminas *shoe leather cost* atskleidžia, kad šio įvairavimo priežastis – nevienodas angliško termino vertimas. Termino vertimo padariniu galima laikyti vadovėliuose susidarančią terminų *paskutinis skolintojas* Sk 228 (rašoma ir *„paskutinis skolintojas“* Čieg 236), *paskutinis, arba kraštutinis, skolintojas* Sn 246 sinonimiją (angl. *lender of last resort*), nors kai kurie sinonimai labiau rodytų ne pažodinį vertimą, o lietuviško atitikmens paieškas: *skolintojas blogiausiu atveju* Sn 261, *„bankų bankas“* ar *„bankų tėvas“* Sn 245. Dėl termino nevienodo vertimo iš anglų kalbos susidarančia sinonimija galima laikyti ir vadovėliams būdingus vienos iš valiutų kurso rūšies, taip pat ir valiutų kursų sistemos (režimo) pavadinimus. Kita valiutų kurso rūšis, kaip aiškėjo iš retos įvairiakilmės sinonimijos aptarimo, vadovėliuose įvardijama nuosekliai – su lotyniškos šaknies būdvardžiu sudarytu terminu *fiksuotas* (*-is*) *valiutos kursas*, tačiau priešingos rūšies pavadinimas *floating exchange rate* į lietuvių kalbą kai kuriuose vadovėliuose verčiamas pažodžiui: *plaukiojantis kursas* Sn 468, *plaukiojantis keitimo kursas* Sn 469 ar *laisvai plaukiojantis kursas* Sn 473, tokiu kursu grindžiama sistema vadinama *plaukiojančio valiutos kurso režimu* Sn 495. Tiesa, kituose ar tuose pačiuose vadovėliuose vartojami ir ne pažodinį vertimą rodantys terminai *laisvai svyruojantis valiutos kursas* Dav 314, Gav 164, *laisvai kintamas valiutos kursas* Andr 340, *svyruojantysis valiutos kursas* Gav 289, *lankstus* (*-is*) *valiutos kursas* Andr 332, Dav 314, Jak_6 271, Sk 274, tačiau ir angliški terminai vadovėliuose nurodomi du, būtent *floating exchange rate* ir *flexible exchange rate*, o tai rodytų, kad lietuviškų

24 Plačiau apie ekonomikos srities metaforinius terminus rašoma R. Vladarskienės (2012) straipsnyje.

terminų sinonimija atspindi angliškų terminų sinonimiją. Svyravimai būdingi ir kitiems valiutų kursus ar jų sistemas (režimus) įvardijantiems terminams, ir jie taip pat rodo tiesioginį terminų vertimą, pavyzdžiui, terminas *nešvariai plaukiojantis valiutos kursas* Sn 469, šalia kurio pateikiamas angliškasis *dirty floathing*[25]. Kiti pažodinį vertimą rodantys metaforiniai terminai vadovėliuose labiau nusistovėję. Antai vieną iš infliacijos rūšių, kuri apibūdinama kaip „infliacija, kai kainos kyla gana staigiai, tarsi šuoliuoja ir turi tendenciją didėti“ (Ek 234), pavadinantis terminas *šuoliuojančioji infliacija* (angl. *galloping inflation*) vartojamas visuose vadovėliuose ir sinonimų juose neturi, pasitaiko tik neįvardžiuotinės formos vartojimo atvejų – *šuoliuojanti infliacija*. Pažodinį vertimą rodytų ir kitos infliacijos rūšies pavadinimas – *šliaužiančioji infliacija* (angl. *creeping inflation*), tačiau dviejuose vadovėliuose minima ir sinonimų, kuriais pažodinio vertimo išvengiama: viename vadovėlyje ši infliacija, apibūdinama kaip „infliacija, kai kainos kyla lėtai, bet pastoviai“, pavadinama ir *lėtąja*, *saikingąja infliacija* Ek 234, o kitame vadovėlyje paminima, kad *šliaužiančioji infliacija* dar vadinama *saikingąja*, *lėtąja infliacija* Sk 157[26].

Pasitelkiant įvairiakilmės sinonimijos tipą, atskleisti šį kalbų įtakos veiksnio aspektą būtų sunku. Tiesa, sinonimams tirti paprastai taikomas ne tik įvairiakilmės, bet ir vienakilmės (savakilmės) sinonimijos tipas, taip pat skiriamos mišrios sinonimų eilutės, kurias sudaro įvairios kilmės ar įvairios sudėties terminai[27]. Tačiau tiek vienakilmė, tiek mišriakilmė sinonimija gali būti lemiama ir kitų priežasčių, nebūtinai terminų vertimo. Savakilmė sinonimija gali būti ir savaiminio, kitų kalbų įtakos nepatiriančio termino formavimosi rezultatas, tai leistų spręsti ir vadovėliuose pasitaikantys lietuviškos kilmės terminų ar jų dėmenų vartojimo atvejai. Pavyzdžiui, viena iš kitu požiūriu klasifikuojamos infliacijos rūšių įvardijama kaip *netikėta infliacija* Andr 273, Jak 219, Sn 452, Sk 160 ir kaip *nelaukta infliacija* Ek 34. Vis dėlto angliški terminai

25 Pavieniuose vadovėliuose minima ir įvairių kitokių termino vertimą rodančių valiutų kursų rūšių ar valiutų kursų sistemų pavadinimų, bet jie vartojami tik pavieniuose vadovėliuose, todėl terminų sinonimijos atvejų nesusidaro.

26 Įvardijant dar vieną infliacijos rūšį vadovėliuose sinonimiškai vartojami du nelietuviškos kilmės skoliniai: *hiperinfliacija* ir *superinfliacija*.

27 Paprastai kaip mišrios sinominų eilutės minimos eilutės, kurias sudaro nevienodos sudėties terminai, tarkim, keliažodis ir vienažodis terminas ar iš skirtingo dėmenų skaičiaus sudaryti keliažodžiai terminai, pvz.: *analizinis bandinys* ir *tyrinys*, *jautrumo faktorius* ir *jautris*, *krovininis liftas* ir *keltuvas*, *dalinės saugos koeficientas* ir *atitikimo koeficientas*, *vandens imtuvo baseinas* ir *slėginis baseinas* (Stunžinas 2008; Celiešienė 2011).

vadovėliuose irgi nurodomi du – *unexpcted or unanticipated inflation* Čieg 313, todėl šių terminų sinonimija taip pat galėtų būti ir angliškų terminų vertimo rezultatas. Taigi, nei įvairiakilmės, nei vienakilmės sinonimijos tipas visų kalbų įtakos veiksnio aspektų negali atskleisti. Labiau terminų vertimo lemiamą sinonimiją rodytų tik tos sinonimijos eilutės, kurių vienas ar keli nariai yra pažodiniai vertiniai. Štai terminų *paklausos sukelta infliacija* Jak$_6$ 196, Sk 170 ir *paklausos sąlygojama infliacija* Jak 187 (vartojama ir *paklausos infliacija* Ek 239, Dav 241, Sn 424) sinonimiją būtų galima laikyti savaiminio termino formavimosi požymiu, tačiau viename vadovėlyje pavartojamas vertinys *paklausos traukiama infliacija* Čieg 273 ir šalia pateikiamas angliškas terminas *demand-pull inflation* rodytų, kad terminas gali būti verčiamas iš anglų kalbos. Įvardijant kitą šiuo požiūriu skirstomos infliacijos rūšį, vadovėliuose vartojami terminai *bendrosios pasiūlos pokyčių skatinama infliacija* Ek 239, *bendrosios pasiūlos sukelta infliacija* Sk 172, *bendrosios pasiūlos infliacija* Sk 172, *pasiūlos infliacija* Dav 240, Sn 433, ir tokį jų vartojimą būtų galima laikyti lietuviško termino formavimosi požymiu, tačiau aptariant šią infliacijos rūšį kartu minimas ar vartojamas ir alternatyvus sąvokos pavadinimas *kainų infliacija* Sn 424 arba *kaštų infliacija* Sn 436, o viename vadovėlyje pasitaikantis vertinys *kaštų stumiama infliacija* Čieg 273 su vertimu iš anglų kalbos skatintų sieti ir šį terminą (angl. *cost-push inflation*).

Taigi, įvairiakilmės sinonimijos tipas ar įvairiakilmės ir vienakilmės sinonimijos opozicija leidžia atskleisti, kiek tiriamosios srities terminijai būdinga tokia sinonimijos priežastis kaip kitų kalbų įtaka, bet įvairių kalbų įtakos veiksnio aspektų šis tipas ar ši opozicija, kaip aiškėja, neleistų įvertinti – tam reikėtų papildomų ir kitokio pobūdžio tyrimų. Šiame darbe labiausiai susitelkiama į lietuvių terminologijos darbuose taikomo sinonimų analizės įrankio – sinonimų tipų ir opozicijų – galimas parodyti sinonimijos priežastis, o jis, būtent įvairiakilmės sinonimijos tipui atstovaujanti sinonimija, rodo, kad kalbų įtaka yra svari makroekonomikos vadovėliuose vartojamų terminų sinonimijos priežastis: įtraukus ir šiame poskyryje aptartus dėl angliškos kilmės skolinio vartojimo susidarančius įvairiakilmės sinonimijos atvejus, iš viso vadovėliuose vartojami įvairiakilmiai sinonimai, kaip jau užsiminta pradedant juos nagrinėti, sudaro 103 sinonimų eilutes.

4. ASPEKTINIAI SINONIMAI: NOMINACIJOS SVYRAVIMAI IR MOTYVUOTI SKIRTUMAI

4.1. TERMINO NENUSISTOVĖJIMAS

Ankstesniame skyriuje aptarti sinonimijos atvejai, kaip makroekonomikos vadovėliuose besireiškiančios terminų sinonimijos priežastis išryškinę kalbų įtaką ir kalbos bei terminijos norminamąjį veiksnį, apima tik dalį makroekonomikos vadovėliuose sinonimiškai vartojamų terminų. Daug sinonimijos atvejų sudaro tokie atvejai, kai terminai ar jų dėmenys yra skirtingos kilmės, tačiau terminų sinonimija nėra susijusi su svetimžodžio keitimu lietuvišku atitikmeniu.

Sinonimų analizei taikoma šio darbo 2 skyriuje minėta schema, apimanti terminų kilmės ir jų sudėties aspektus, leidžia atskleisti terminijos svyravimus, susijusius su kitų kalbų įtaka ir siekiu kurti lietuviškus terminus, o vientisinių ir sudėtinių terminų opozicija galėtų parodyti, kiek terminijos svyravimus lemia trumpumo siekis, kuris irgi yra terminologinis principas, tačiau kitokių terminų sinonimijos priežasčių tokia schema neleidžia identifikuoti. Antai ji neleidžia pakankamai paaiškinti, kodėl tarpusavyje konkuruoja du ar keli lietuviškos kilmės terminai arba du ar keli skoliniai. Taikant šią įvairiakilmių ir vienakilmių, sudėtinių ir vientisinių terminų opozicijas numatančią schemą, į sudėtinių terminų grupę patenka ir abiem dėmenimis vienas nuo kito besiskiriančių terminų, kurie svetimos kilmės žodžio keitimo lietuvišku atitikmeniu siekio nerodo, kaip antai *dirbtinis intelektas* ir *kompiuterinė intelektika*, *techninis išteklius* ir *eksploatacijos trukmė*, *laikantysis elementas* ir *konstrukcinė detalė* (pvz.: Stunžinas 2005: 12; Celiešienė 2011: 28), bet, schemą paprastai taikant sinonimijai, o ne jos priežastims tirti, ir tokie atvejai priskiriami prie įvairiakilmės sinonimijos atvejų, jų ypatumai neryškinami ir juos lemiančios priežastys nenagrinėjamos. Apskritai, nors terminologijoje sinonimai skirstomi dar ir į kitokius tipus, išnagrinėjus visų tipų sinonimus, empirinio pobūdžio darbuose neretai daroma įvairių tipų sinonimus apimanti bendra išvada, kad didelė sinonimija rodo nagrinėjamosios srities terminijos nenusistovėjimą. O nenusistovėjimas daugiausia siejamas su pradiniais terminijos formavimosi etapais ir apibūdinamas kaip šiems etapams būdingas nominacijos įvairavimo pasireiškimas (Kaulakienė 1994a: 137). Plačiau nominacijos įvairavimas ar pati nominacija lietuvių terminologijos darbuose neaiškinami, tik kai kur nurodoma, kad terminijai formuojantis sąvokos ir jų

apimtis dar nėra pakankamai aiškios, todėl ir randasi skirtingų sąvokos pavadinimų – terminų sinonimų (Kaulakienė 1994a; 1994b: 51; Kvašytė 2000: 76).

Plačiau nominacija aiškinama leksikologijos darbuose. Čia ji apibrėžiama kaip pavadinimo sukūrimas ar parinkimas įvairiems nekalbiniams faktams (Jakaitienė 2010: 20). Svarbiausia jos sąlyga – „specifinė kalbos ypatybė, įgalinanti kalbos priemonėmis išreikšti tai, ką atskiri žmonės ar žmonių bendruomenė suvokia egzistuojant pasaulyje“ (Jakaitienė 2010: 20). Kartu nominacija aiškinama kaip pirmoji pažinimo proceso fazė – egzistuojančių dalykų kodavimas žmonių sąmonėje, kurį sudaro du etapai: pirma, egzistuojančių dalykų požymių apibendrinimas ir atspindėjimas žmonių sąmonėje, antra, atspindėjimo rezultatų perteikimas kalbos ženklais, t. y. žodžiais. Nors leksikologijoje nominacinė funkcija minima tik kaip viena iš žodžio funkcijų (kitos – konjunkcinė, reliacinė, modalinė, deiktinė ir kt.), aktualiausia terminologijai laikoma ji. Kaip teigiama, terminologijoje nominacinę funkciją atlieka visi terminai: jais pavadinami apibendrinti mentaliniai dalykinės srities objektai – sąvokos (Jakaitienė 2010: 182–183). Sąvokos formuojamos derinant kaip požymius apibendrintas objektų savybes, taigi nominacijos įvairavimas galėtų būti siejamas su požymių neaiškumu.

Kad ir kieno – sąvokos, jos apimties ar objektų požymių – neaiškumu būtų aiškinamas nominacijos įvairavimas, visų jo pasireiškimo atvejų, t. y. sinonimijos, pagrindu daroma išvada apie terminijos nenusistovėjimą rodytų, kad su terminų nenusistovėjimu ar formavimusi siejami visi nominacijos įvairavimo pasireiškimo atvejai. Tačiau jau ankstesniame skyriuje atlikta analizė parodė, kad ne visi sinonimijos atvejai susiję su nominacija. Sąvoka kitoje kalboje jau gali turėti ir nusistovėjusį pavadinimą, o sinonimų randasi jį perkeliant į lietuvių kalbą, sąvoką pervadinant.

Tiesa, ir kai kuriuos nagrinėjamų šaltinių terminų sinonimijos atvejus būtų galima sieti su termino formavimusi. Jį pirmiausia rodytų išskirtinis terminų įvairavimas. Ankstesniame skyriuje pateikta sinonimų analizė atskleidė, kad vartojami daugmaž sutampantys termino sinonimai, tačiau sinonimų gausa išsiskiria keli terminai, nesusiję skolinio ir lietuviškos kilmės termino sinonimijos santykiu. Kai kurie jų – terminams nebūdingos sandaros. Štai tik naujausiame vadovėlyje vartojamas terminas *BVP vienam gyventojui* Gav 26, kitur šis bendrojo vidaus produkto ar bendrojo nacionalinio produkto rodiklis įvardijamas kaip *BVP dalis, vidutiniškai tenkanti vienam gyventojui* Sn 570, *BNP apimtis, tenkanti vienam šalies gyventojui* ar *BNP, tenkantis vienam gyventojui* Čieg 52. 2000 m. laidos vadovėlyje vartotas toks žodžių junginys:

Šalies ekonominio išsivystymo lygiui nustatyti, jos gyventojų materialinės gerovės sąlygoms išreikšti yra būtina žinoti nacionalinio produkto kiekį, tenkantį vienam žmogui – gyventojui arba darbuotojui Jak 156.

Dviejų kitų ekonominių rodiklių – kainų indeksų – įvardijimą irgi būtų galima tiesiogiai sieti su termino nenusistovėjimu. Vienas iš jų seniausiame iš čia aptariamų vadovėlių vadinamas *gamintojo kainų indeksu* Dril 48, pasitaiko ir skaičiaus variantas *gamintojų kainų indeksas* Sk 34, tačiau kituose vadovėliuose vartojami kur kas įvairesni pavadinimai, pvz.: *gamintojų parduotos pramonės produkcijos kainų indeksas* Čieg 64, *gamintojų parduotos produkcijos kainų indeksas* Gav 142, *pramonės produkcijos gamintojų pardavimo kainų indeksas* Sn 75. Termino paieškas rodytų ir kito kainų indekso pavadinimo įvairavimas: tas pats rodiklis vadinamas ir *vartojimo prekių ir paslaugų kainų indeksu* Jak 148, Jak_6 155, ir *vartojimo prekių kainų indeksu* Ek 163, Jak 149, Sn 72, taip pat ir *vartojimo kainų indeksu* Andr 163. Šiuos atvejus būtų galima laikyti termino trumpinimo rezultatu, tačiau vadovėliuose dažnai pateikiamas ir sinonimas *vartotojų kainų indeksas* Ek 163, Gav 26, 142, šie terminai vartojami pramaišiui. Sinonimai teikiami ir formuluojant apibrėžtis, pvz.:

Vartojimo prekių (vartotojų) kainų indeksas (CPI – consumer price index) – vidutinis vartotojų nupirktų prekių ir paslaugų kainų lygis, apskaičiuojamas lyginant fiksuoto skaičiaus pirmojo būtinumo vartojimo prekių ir paslaugų vartotojo krepšelio vertinę išraišką atskirais laikotarpiais Sn 72.

Trijų bendrojo nacionalinio produkto ar bendrojo vidaus produkto skaičiavimo būdų pavadinimus taip pat būtų galima sieti su termino nenusistovėjimu. Šie rodikliai skaičiuojami trejopai: vienu atveju – sudedant visų ekonomikos sektorių išlaidas, kitu – sumuojant pajamas, trečiu atveju – sumuojant kiekviename gamybos etape sukuriamą pridėtinę vertę. Visi trys skaičiavimo būdai, kaip ir patys rodikliai, aptariami visuose makroekonomikos vadovėliuose, bet vadinami skirtingai. Vienuose vadovėliuose minimas *išlaidų sumavimo metodas* Sk 22, kituose – *išlaidų apskaitos metodas* Gav 57, dar kituose – *BNP skaičiavimas pagal išlaidas* Andr 164, Jak_6 156, *išlaidų sumavimo būdas* Dav 204, *išlaidų būdas* Gav 57, *išlaidų metodas* Sn 82, Čieg 57. Nominacijos įvairavimas būdingas ne tiek skirtingiems vadovėliams, bet ir tam pačiam vadovėliui. Pavyzdžiui, net ir naujausiame iš šiai analizei pasirinktų šaltinių, 2017 m. išėjusiame Vilniaus universiteto vadovėlyje *Makroekonomika*, vartojamas terminas

išlaidų sumavimo metodas, *BNP skaičiavimas pagal išlaidas*, taip pat ir *išlaidų metodas* Gav 20, 21. Atitinkamai svyruoja ir kito bendrojo nacionalinio produkto ar bendrojo vidaus produkto skaičiavimo būdo pavadinimas: *BNP kaip pajamų suma* Jak_6 160, *pajamų sumavimo metodas* Sk 27, Gav 21, *pajamų sumavimo būdas* Dril 14, *pajamų būdas* Sn 87, *pajamų apskaitos metodas* Čieg 57, Ek 159, Sn 86, *BNP skaičiavimas pagal pajamas* Andr 164 ir kt. Dar įvairiau vadinamas trečiasis šių dviejų pagrindinių rodiklių skaičiavimo būdas – ne tik *pridėtinės vertės sumavimo metodu* Sk 22, Gav 19 ar *pridėtinės vertės metodu* Čieg 57, Ek 159, *skaičiavimu pagal pridėtinę vertę* Sk 22, bet ir *gamybos metodu* Dav 203, Dril 11, Ek 155, Sn 77, taip pat minima, kad šis būdas yra vadinamas *skaičiavimu pagal produkcijos išeigą* Andr 164, Jak_6 156.

Nominacijos svyravimus rodo ir visuose vadovėliuose aptariamų trijų ekonominių sistemų tipų pavadinimai. Kiek nuosekliau įvardijamas tik vienas iš jų, prie kurio, žlugus planinei ekonomikai, perėjo ir Lietuva: labiau svyruojama tik tarp *rinkos ūkis* Dav 14, 28, Jak 145 ir *rinkos ekonomika* Dav 19, Jak 145, Sn 26, tik dviejuose vadovėliuose pasitaiko įvairesnių pavadinimų: *pinigų ekonomika* Čieg 30, *laisvos rinkos ekonomikos sistema* Čieg 32, *laisvosios rinkos ekonomika* Čieg 32, Ek 146, taip pat ir *grynojo kapitalizmo ekonomikos sistema* Čieg 32, Ek 146 ar *kapitalistinė ekonomika* Čieg 37, Ek 149, *grynasis kapitalizmas* Ek 146. O šiai ekonominei sistemai priešingos ekonominės sistemos sutampančio pavadinimo vadovėliuose išvis nėra. Viename vartojamas *centralizuota komandinė ekonomika* Sn 26, kitame – *centralizuotai valdomas ūkis* Jak_6 24, dar kituose – *centralizuota ekonomika* Dav 32 ar *centralizuotai planuojama ekonomika* Dav 19, taip pat ir *centralizuotai planuojamas ūkis*, *komandinis ūkis* Dav 29, dar plg.: *komandinė ekonomika* Čieg 33, *administracinė komandinė ekonomika* Sn 33. Nominacijos įvairovė reiškiasi tiek tarptekstiniu, tiek ir teksto lygmeniu. Štai viename iš naujesnių vadovėlių ši ekonominė sistema pavadinama ir *centralizuotai planuojama ekonomika*, ir *komandine ekonomika* (*socializmu*), taip pat ir *grynojo socializmo* (*komunizmo*) *ekonomikos sistema* Čieg 32, 33. Dar vienas ekonominės sistemos tipas vadovėliuose taip pat vadinamas įvairiai: *tradicine ekonomika* ar *papročių ekonomika* Ek 146, *papročių* (*tradicine*) *ekonomikos sistema* Čieg 32, *tradiciniu ūkiu* Dav 27. Kartu nurodoma, kad toks ūkis vadinamas *natūriniu* Dav 27. Viename vadovėlyje vartojamas terminas *natūrinių mainų ekonomika* Gav 120, kitame apibrėžiamas angliškos kilmės dėmenį turintis terminas *barterinė ekonomika* Sn 200. Tiesa, su angliškos šaknies skoliniu sudarytas terminas vadovėliuose nepaplitęs.

Tiesiogiai su termino nenusistovėjimu būtų galima sieti ir praeito amžiaus 9 dešimtmetyje susiformavusios naujos ekonominės politikos krypties įvardijimą – seniausiame vadovėlyje minėta *pasiūlos ekonomika* Dril 7, 140 ir *pasiūlos teorija* Dril 140, kituose vadovėliuose apibrėžiamas terminas *pasiūlos požiūrio ekonomika* (*teorija*) Sn 56, *pasiūlos pusės ekonomikos teorija* Sk 91, pavartojama ir *pasiūlos ekonomikos teorija* Sk 91. Tačiau apskritai terminų, kuriems būtų būdinga tokia sinonimų įvairovė, dešimties vadovėlių pagrindu susidaro nedaug. Kai kurie iš jų išryškėjo ankstesniame skyriuje, bet jų įvairavimas, kaip buvo matyti, susijęs su atitikmens angliškam terminui paieškomis ar termino vertimu. Su tuo galėtų būti susijusi ir ką tik minėtos krypties pavadinimų sinonimija, bet kiti čia aptarti terminai išsiskiria tuo, kad šalia jų neteikiama terminų anglų kalba, tik viename vadovėlyje šalia termino *BVP vienam gyventojui* pateiktas atitikmuo *GDP per capita* Gav 26, kitame šalia termino *BNP vienam gyventojui* – *GNP per capita* Čieg 52. Todėl galima manyti, kad čia aptartas nominacijos įvairavimas yra savaiminio termino formavimosi rezultatas.

Tačiau jau iš čia aptartų atvejų aiškėja, kad kai kurie sinonimiškai pavartojami terminai ar pavadinimai, kaip antai *komandinė ekonomika* ir *grynojo socializmo ekonomikos sistema* (*socializmas*), yra tos pačios sąvokos pavadinimai, iškeliantys skirtingus požymius.

4.2. ASPEKTINIAI SINONIMAI

Ką tik aptarti terminai ar pavadinimai įvairuoja ir tarptekstiniu, ir teksto lygmeniu – čia pat vartojamas vis kitas pavadinimas, nors iš daugumos vadovėlių ryškėja bendras polinkis apibrėžtą terminą tokį vartoti ir tekste. Tačiau vadovėliuose esama ir tokių atvejų, kai terminas turi vieną sinonimą ir tiek pats terminas, tiek jo sinonimas visuose vadovėliuose vartojami daugmaž vienodi, pasitaiko tik variantų.

Štai ne tik dviejose vieno vadovėlio laidose, bet ir kituose vadovėliuose aptariant visuminės pasiūlos kreivę minimos trys šios kreivės linijos ar atkarpos – *horizontali*, *išlenkta* ar *tarpinė* ir *vertikali* Andr 184, Čieg 130, Jak 164, Jak_6 173 – ir, trijuose paaiškinus, kad horizontalia linija J. M. Keynesas ypač domėjosi, siekdamas paaiškinti, kas sukėlė Didžiąją depresiją, nurodoma, kad dėl šios priežasties horizontali linija vadinama *keinsistine* Andr 184, Jak 164, Jak_6 173. Taigi, pateikiamas alternatyvus visuminės

pasiūlos kreivės horizontaliosios linijos pavadinimas. Kituose vadovėliuose toks paaiškinimas nepateikiamas, bet abu pavadinimai vartojami kaip sinonimai, vieną iš jų teikiant skliaustuose: *keinsistinė* (*horizontali*) *visuminės pasiūlos kreivės dalis* ar *keinsistinė dalis* (*horizontali*) Čieg 130, 131, *horizontali* (*arba keinsistinė*) *dalis, horizontali atkarpa* Sn 144, *keinsistinė* (*horizontalioji*) *dalis* Sn 147. Analogiškai vartojamas ir šios kreivės vertikaliosios dalies pavadinimas, siejamas su klasikine ekonomikos teorija: vienur nurodoma, kad ji kartais vadinama *klasikine linija* Jak_6 174, o kituose vadovėliuose vartojama *klasikinė bendrosios pasiūlos kreivė* Sn 149 ar *atkarpa* Sn 149, sutrumpintai – *klasikinė dalis* (*vertikali*) Ek 175.

Aptariant ekonominius (verslo) ciklus minimi 40–50 metų trukmės ciklai ir jie vadinami *ilgosiomis bangomis* Gav 266, Sk 120, kai kur šį pavadinimą rašant kabutėse (*„ilgosios bangos“* Andr 200, Jak_6 188, Sn 374, 375), bet kartu nurodoma, kad tokį reiškinį yra aptaręs rusų ekonomistas Kondratjevas, taigi šie ciklai vadinami ir *Kondratjevo ciklais* ar *Kondratjevo bangomis* Čieg 175, *Kondratjevo „ilgosiomis bangomis“*, *„ilgųjų bangų“ Kondratjevo ciklais* Sn 374.

Visuose vadovėliuose vartojamas terminas *natūralusis nedarbo lygis*, įvairuoja tik įvardžiuotinės formos vartojimas (kai kur vartojama *natūralus nedarbo lygis* Andr 256, Dril 37, Jak 218, Sk 149), tačiau kai kuriuose vadovėliuose priduriama, kad natūralusis nedarbo lygis kartais dar yra vadinamas *nedarbo, nedidinančio infliacijos* (*NAIRU*), *lygiu* Sk 149, o viename nurodoma, kad ekonominėje literatūroje dar yra vartojama *stabilios infliacijos nedarbo lygio* sąvoka Ek 188. Atsižvelgiant į tai, kad šis nedarbo lygis būna esant visiškam užimtumui, viename vadovėlyje pateikiamas dar ir pavadinimas *visiško užimtumo nedarbo lygis* Čieg 121, kitame užsimenama, kad *natūraliojo nedarbo lygio* sąvoka vartojama vietoj *visiško užimtumo* sąvokos (Sn 400). *Struktūrinis biudžeto deficitas* kai kuriuose vadovėliuose pavadinamas *visiško užimtumo biudžeto deficitu* Gav 96, Sn 191.

Vadovėliuose minimas su infliacija susijęs reiškinys įvardijamas kaip *darbo užmokesčio ir kainų spiralė*, išskyrus tai, kad keliuose vadovėliuose pasitaiko rašybos variantas *darbo užmokesčio – kainų spiralė* Dav 242, Gav 210 ir viename, išsiskiriančiame savitesne terminija (tai bus aptariama 6 sk.), pateikiama ilgesnė forma *darbo užmokesčio – kainų augimo spiralė* ir sinonimiškai pavartojamas terminas *darbo užmokesčio-kainų augimo spiralinis procesas* Čieg 312. Tačiau aptariamasis reiškinys yra susijęs

su infliacija, todėl vadovėliuose kartu vartojamas ir terminas *infliacinė spiralė* Gav 239, Jak 226, Sk 174. Aptariant pinigus, pinigų politiką arba pinigų pasiūlą, kurią sudaro skirtingi elementai, vadovėliuose minima *pinigų bazė* Čieg 257, Ek 213, Gav 121, Sk 222 ar *pinigų pagrindas* Sn 238, tačiau kai kuriuose vadovėliuose kartu nurodoma, kad pinigų bazė yra vadinama *didelės perkamosios galios pinigais* Sn 238 arba kad *didelės perkamosios galios pinigai* yra vadinami *pinigų baze* Čieg 257. Tokie sinonimai pateikiami ir terminą apibrėžiant ar aiškinant, pvz.:

> Banknotai ir monetos, esantys cirkuliacijoje, plius turimas jų kiekis bankinėje sistemoje (komercinių bankų pinigų rezervai ir jų operacijų balansai centriniame banke) yra vadinami **pinigų pagrindu**, arba **didelės perkamosios galios pinigais** (H – monetary base/hight powered money) Sn 238.

Penkiuose vadovėliuose pateikiama termino *auksinis kapitalo kaupimo lygis* apibrėžtis, o ją pateikiant minimas ir šio termino sinonimas *auksinė ekonominio augimo taisyklė* Čieg 377, *auksinė ekonomikos augimo taisyklė* Dav 355 arba *auksinė ekonomikos plėtros taisyklė* Gav 259, tiesa, dviejuose iš jų būdvardinį dėmenį rašant kabutėse: *„auksinis“ kapitalo kaupimo lygis*, *„auksinė“ ekonominio augimo taisyklė* Sn 355, *„auksinė“ ekonomikos plėtros taisyklė* Sk 191, pvz.:

> Kapitalo kaupimo lygis, užtikrinantis stabilią ekonomikos būklę esant maksimaliam vartojimo lygiui, vadinamas **„auksiniu“ kapitalo kaupimo lygiu**, arba **„auksine“ ekonominio augimo taisykle** (golden level of capital accumulation/formation or golden rule of economic growth) Sn 355.

Aptariant nedarbą, vadovėliuose dažniausiai minimos trys jo rūšys, bet su lietuviško atitikmens paieškomis, kaip aiškėjo iš 3 skyriaus, susijęs tik vieną iš jų įvardijančio termino – *frikcinis nedarbas* – svyravimas. Aptariant kitas dvi nedarbo rūšis, visuose vadovėliuose vartojami taip pat su skolintiniais būdvardžiais sudaryti terminai, t. y. *ciklinis nedarbas* ir *struktūrinis nedarbas*, bet lietuviškų atitikmenų jiems pakeisti neieškoma. Tačiau paaiškinus, kad ciklinis nedarbas susidaro gamybos nuosmukio laikotarpiu, kai mažėja visuminė prekių ir paslaugų paklausa, priduriama, kad dėl to jis dažnai vadinamas *paklausos deficito sukeltu nedarbu* Sk 149, *trūkstamos* (*nepakankamos*) *paklausos nedarbu* Čieg 119 ar *nedarbu, sąlygojamu paklausos trūkumo*

Ek 187. O struktūrinį nedarbą viename vadovėlyje paaiškinus kaip nedarbą, lemiamą žinių ar gyvenamosios vietos nesutapimo, priduriama, kad dėl to jis dar vadinamas *nesutampančiu nedarbu* Sn 398. Lietuviškais atitikmenimis nesiekiama keisti ir terminų *realusis BNP* ir *nominalusis BNP* būdvardinių dėmenų (išskyrus jau aptartą atvejį, kai šalia *nominalusis BNP* skliaustuose pateiktas sinonimas *piniginis BNP*), tačiau realųjį BNP paaiškinus kaip gamybos apimties vertę, išmatuotą naudojant nekintančias kainas, minimas *pastovios pinigų vertės BNP* Čieg 63, Ek 162 ir nurodoma, kad tai alternatyvus *realiojo BNP* pavadinimas.

Taip pat vadovėliuose nurodoma, kad ekonomikos sistema, susidedanti iš namų ūkių ir įmonių, yra vadinama *grynai privačios ekonomikos sistema* (viename apibrėžiamas terminas *privačios ekonomikos sistema* Dril 24), o kartu juose priduriama, kad tokia sistema dar vadinama *supaprastintu ekonomikos modeliu* Čieg 29, Dril 24, Sn 65, Ek 143. Jau 3 šio darbo skyriuje aptarta, kad visuose vadovėliuose vienas iš fiskalinės politikos porūšių vadinamas *nediskretine fiskaline politika*, bet minimas ir kitas šio porūšio pavadinimas – *automatinė stabilizacija* ar *automatiniai stabilizatoriai*. Alternatyviais pavadinimais laikytini ir kartu su pinigų politikos porūšius vieną nuo kito skiriančiais terminais *ekspansinė pinigų* (*monetarinė*) *politika* ar *restrikcinė pinigų* (*monetarinė*) *politika* pavartojami terminai, pavyzdžiui, pirmasis porūšis įvardijamas kaip *pigių pinigų politika* Čieg 258, Dril 114 (rašoma ir *„pigių“ pinigų politika* Čieg 258), antrasis – kaip *brangių pinigų politika* Dril 114, Čieg 258 (*„sunkių“ pinigų politika* Sk 225). Nors tokius terminus kaip *paklausos traukiama infliacija*, kaip aiškėjo iš to paties skyriaus, galima sieti su tiesioginiu vertimu, kai kuriuose vadovėliuose paminima, kad paklausos sukelta infliacija vadinama ne tik *paklausos infliacija*, bet ir *vartotojų infliacija* Sn 424, Ek 239, o pasiūlos skatinama infliacija – ne tik *pasiūlos infliacija* Sn 433, bet ir *kaštų infliacija* Dav 241, Sk 172, kai kuriuose vadovėliuose – *kainų infliacija* Sn 424, o tai – kiti tos pačios sąvokos pavadinimai.

Kaip matyti, variantiškumo ar terminų trumpinimo pateikiant tokius altenatyvius pavadinimus pasitaiko, tačiau sinonimai tarptekstiniu lygmeniu ryškėja tie patys. Kai kurie jų pateikiami tik pavieniuose vadovėliuose. Jau rašyta, kad tik pavieniuose vadovėliuose aiškinamos ar apibrėžiamos ir kai kurios sąvokos, tačiau alternatyvių pavadinimų nurodoma ir juose. Apskritai tokie sinonimijos atvejai sudaro didelę tiriamosios srities terminų sinonimijos dalį – 96 sinonimų eilutes, kurių 40 susidaro daugumos vadovėlių pagrindu (daugiau pavyzdžių matyti iš 8 lent.).

8 lentelė. **Aspektiniai sinonimai***

Pagrindinis terminas	Sinonimas (-ai)
ciklinis nedarbas	nedarbas, sąlygojamas paklausos trūkumo, trūkstamos (nepakankamos) paklausos nedarbas, paklausos deficito sukeltas nedarbas
pinigai siaurąja prasme	banko pinigai, negrynieji pinigai, kreditiniai pinigai, sąskaitiniai pinigai
pinigai plačiąja prasme	netikri pinigai, pusiau pinigai
nominalusis BNP	einamosios pinigų vertės BNP
realusis BNP	pastovios pinigų vertės BNP
BNP defliatorius	BNP kainų indeksas
pinigų multiplikatorius	bankų sistemos multiplikatorius
struktūrinis nedarbas	nesutampantis nedarbas
gamybos veiksnių grynųjų pajamų srautas	grynųjų nuosavybės pajamų srautas
disponuojamos pajamos	grynosios asmeninės pajamos
nacionalinės pajamos	grynosios vidaus pajamos
pageidautinos investicijos	investicijų paklausa
paslėptasis nedarbas	dalinis nedarbas
technologinė defliacija	pasiūlos defliacija
diskonto obligacijos	nulinio kupono obligacijos
subalansuotas biudžetas	visiško užimtumo biudžetas
palūkanų normos efektas	Keyneso efektas
Pigou efektas	piniginio turto efektas
vartojimo išlaidų paradoksas	S. Kuznetso mįslė
darbo kokybė	žmogiškasis kapitalas
Marshallo koeficientas	monetizacijos koeficientas
Mundello-Flemingo efektas	valiutų keitimo kurso efektas
Fišerio lygtis	mainų lygtis
...	

* Bendrašakniai sinonimai ir variantai neįtraukiami.

Tipinė sinonimų klasifikacijos schema, grindžiama vienakilmės ir įvairiakilmės sinonimijos opozicija, kuri derinama su vientisinių ir sudėtinių terminų opozicija,

tokių sinonimijos atvejų neišryškina, tačiau A. Mitkevičienė (2015a, 2018, 2021) į šių sinonimijos atvejų savitumą yra atkreipusi dėmesį. Teorinio pobūdžio straipsnyje, kuriame aptariamos sinonimijos sampratos ir klasifikavimo problemos, pateikusi tokius sinonimų pavyzdžius kaip *aktualioji sakinio skaida* ir *funkcinė sakinio perspektyva*, *aukso pjūvis* ir *geometrinė proporcija*, autorė mini, kad šių sinonimų motyvacinis požymis nėra toks pat, ir užsimena, kad terminologijoje jie vadinami aspektiniais sinonimais (Mitkevičienė 2015a: 49), o empirinio pobūdžio darbe, kur aptariami literatūros teorijos vadovėlio skirtinguose leidimuose vartoti terminai, aptarusi bendrašaknius ir nebendrašaknius sinonimus, jau skiria aspektinių sinonimų grupę ir šiuos sinonimus apibūdina kaip kitais požymiais motyvuotus terminus, pvz.: *klasikinė komedija* ir *graikų komedija*; *liaudies*, *arba sakytinis*, *epas*; *papročių*, *arba aprašomoji*, *pasaka*; *šeimyninis*, *arba pamokomas*, *romanas*; *literatūros srovė arba literatūros mokykla* (Mitkevičienė 2018: 229–230). Pasak A. Mitkevičienės, terminus, kuriuos autorius pateikia kaip sinonimus, bet kuriais sąvoka įvardijama pagal kitą motyvacinį požymį, gretinti pagal kilmę netikslinga (Mitkevičienė 2018: 229). O viename iš naujausių straipsnių motyvaciniu požymiu besiskiriančius sinonimus autorė aptaria plačiau ir ryškina jų skirtumą nuo sinonimų, rodančių terminų nenusistovėjimą (Mitkevičienė 2020). Remdamasi kognityvinį, kalbinį ir komunikacinį terminologinio vieneto lygmenis siejančiais užsienio terminologijos darbais, ji kreipia dėmesį į tokių sinonimų komunikacinį, kognityvinį pamatą ir funkcinį tikslingumą (specialistas vieną terminą gali tikslingai pasirinkti norėdamas pabrėžti vieną sąvokos aspektą, kitą – siekdamas pabrėžti kitą tos pačios sąvokos aspektą), taip pat teigia, kad tokie sinonimai gali būti nevienodo konceptualizavimo bei sąvokų klasifikavimo rezultatas. Tai jau rodytų kitokias sinonimijos priežastis nei terminijos formavimuisi būdingi nominacijos svyravimai, susidarantys dėl sąvokos, jos apimties ar objekto požymių neaiškumo.

Konceptualizavimo skirtumai kaip viena iš įvardijamojo variantiškumo priežasčių minimi ir J. Freixos pateikiamame įvardijamojo variantiškumo priežasčių tipologiname apraše, kuriame apibendrinamos užsienio tyrėjų darbuose nurodomos priežastys. Be kitų keturių priežasčių grupių (kalbų sąveika, dialektinės priežastys, diskursinės priežastys, funkcinės priežastys), skiriama ir kognityvinių priežasčių grupė, o ją aptariant irgi kreipiamas dėmesys į tai, kad skirtingų sąvokos pavadinimų gali susidaryti ne tik dėl sąvokų neaiškumo, bet ir dėl konceptualizavimo skirtumų: žinomas faktas, kad tikrovė suvokiama skirtingai, tas pats reiškinys gali būti vertinamas

iš skirtingų požiūrio taškų, sąvoką pavadinant gali būti teikiama nevienoda svarba sąvokos sudaromiesiems elementams, taip iškeliamas vis kitas sąvokos aspektas (Freixa 2006: 64–71).

Vis dėlto jau aptariant įvairiakilmę sinonimiją išryškinta makroekonomikos vadovėlių ypatybė šalia lietuviško termino pateikti anglišką skatina atkreipti dėmesį į aspektinių angliškų ir lietuviškų sinonimų atitiktį: tais atvejais, kai minimi alternatyvūs sąvokos pavadinimai, paprastai pateikiami ir alternatyvą rodantys angliški terminai, pvz.:

> Ekonomikos sistema, susidedanti tik iš namų ūkių ir firmų, vadinama **grynai privačios ekonomikos sistema** (*pure private economic system*), arba **supaprastintu ekonomikos modeliu** (*simple economic model*) <...> Ek 143.

Šalia termino *BVP defliatorius* teikiamas angliškas terminas *deflator of GDP*, o šalia čia pat pateikiamo sinonimo *BVP kainų indeksas – price index of GDP* Sn 71. Šalia termino *nediskretinė fiskalinė politika* ir jo sinonimo *automatiniai stabilizatoriai* (kitur – *automatinė stabilizacija*) teikiama alternatyvą rodanti angliškų terminų pora *nondiscretionary fiscal policy/automatic stabilizer* Sn 188. Pateikiant sinonimus *„auksinis“ kapitalo kaupimo lygis* ir *„auksinė“ ekonominio augimo taisyklė* skliaustuose irgi pateikiama angliškų terminų pora, pvz.:

> Kapitalo kaupimo lygis, užtikrinantis stabilią būseną esant maksimaliam vartojimo lygiui, vadinamas **„auksiniu“ kapitalo kaupimo lygiu**, arba **„auksine“ ekonominio augimo taisykle** (golden level of capital accumulation/formation or golden rule of economic growth) Sn 355.

Kaip sinonimus pateikiant terminus *struktūrinis biudžeto deficitas* ir *visiško užimtumo biudžeto deficitas*, čia pat pateikiama alternatyvą rodanti terminų pora *structural/high-employment budget* Sn 191, nurodžius *pinigų pagrindo* sinonimą *didelės perkamosios galios pinigai*, pateikiama *monetary base/high powered money* Sn 238. Šalia vadovėliuose apibrėžiamo termino *natūralus* (*-is*) *nedarbo lygis* teikiamas angliškasis *natural rate of unemployment* Dril 37, 67, Sn 319, Sk 149, o paminėjus, kad natūralusis nedarbo lygis dar vadinamas *nedarbo, nedidinančio infliacijos* (*NAIRU*), *lygiu* Sk 149, pateikiamas *non accelerating inflation rate of unemployment*, ir taip atskleidžiamas tiek sinonimo, tiek santrumpos kilmės šaltinis. Tokios atitiktys aptariamojo tipo sinonimiją

skatintų laikyti susidariusia ne lietuviškuose makroekonomikos vadovėliuose, o tai, kad lietuviškuose vadovėliuose pateikiami angliški terminai, ją pirmiausia skatintų sieti su anglų kalbos įtaka.

Lietuviškos kompiuterijos terminijos tyrėjai, aptardami lietuviškai kompiuterijos terminijai būdingą sinonimiją, aspektinių sinonimų neskyrė, bet atkreipė dėmesį į tai, kad tų pačių ar labai artimų sąvokų sukuriama daugelyje mokslo centrų, bet dažnai jos pavadinamos skirtingai (Kaulakienė 2000: 53; Grigas 2008: 33), ir tos pačios sąvokos skirtingus angliškus pavadinimus minėjo kaip lietuviškų terminų sinonimijos priežastį. Skirtingų mokyklų polinkį kurti savą terminiją kaip sinonimijos priežastį mini ir J. Freixa, skirdama kognityvines priežastis: tų pačių sąvokų pavadinimų prikuriama skirtingų srovių, mokyklų ar jų atstovų, ir ne tik todėl, kad tie patys dalykai suvokiami ar perteikiami skirtingai, bet ir iš noro skirtis nuo kitų, sąvokas jau pavadinusių srovių ar mokyklų (Freixa 2006: 65). Taigi, ir makroekonomikos vadovėliuose besireiškiančią aspektinę sinonimiją būtų galima svarstyti kaip skirtingų mokyklų ar krypčių kuriamų sąvokų pavadinimų atspindį, juolab kad dėstomu makroekonomikos kursu siekiama aprėpti ir derinti skirtingus požiūrius. Kaip rodo lietuviškuose makroekonomikos vadovėliuose pateikiami literatūros sąrašai, dar ir naudojamasi skirtingais užsienio autorių darbais. Kai kurių lietuviškų terminų vartojimas ir išties rodytų galimą pasitelkiamų šaltinių nevienodumo įtaką. Antai visuose vadovėliuose vartojamas, kai kuriuose ir apibrėžiamas terminas *šešėlinė ekonomika* Andr 260, Dril 144, Ek 158, tačiau viename iš jų kaip angliškas atitikmuo nurodomas *black economy* Dril 144, kitame – *brown economy* Ek 158, o šių angliškų terminų pateikimas dar viename vadovėlyje rodytų, kad jie laikomi sinonimais: *black/brown economy* Sn 80. Vis dėlto dviejuose vadovėliuose, be *šešėlinės ekonomikos*, kuri paaiškinama kaip legali, bet nuslepiama nuo mokesčių veikla, skiriama dar ir *neleistina* (*kriminalinė*) *veikla* Čieg 55, Ek 158, ir angliškasis terminas *brown economy* pateikiamas šalia *šešėlinės ekonomikos*, o šalia antrojo termino, turinčio ir sinonimą, pateikiamas *black economy*. Tai rodo, kad tarp *brown economy* ir *black economy* daromas skirtumas, nors 1997 m. vadovėlyje teminėta tik *black economy* Dril 144, šiuo terminu, kaip rodo pateikiama apibrėžtis, aprėpiant abi veiklos rūšis, – tai „ekonomika, apimanti įstatymams prieštaraujančią veiklą arba nusikalstamas veiklas, kai vengiama mokėti mokesčius“.

Galimą rėmimąsi nevienodais šaltiniais ar juose pateikiamomis sampratomis vadovėliuose rodytų ir kai kurių kitų sąvokų aptarimas, čia teikiama klasifikacija. Štai

aptariant pinigų kiekį apyvartoje, minimi trys ar keturi pinigų kiekio elementai ir pinigų kiekiui apibūdinti taikomi pinigų apibrėžimai. Aptariant tuos elementus, vartojami jau minėti terminai *pinigų junginiai*, *pinigų agregatai*. Tačiau pirmiausia aptariami kitose šalyse skiriami pinigų kiekio elementai ar pinigų apibrėžimai, taigi ir juos įvardijantys terminai sudaryti įtraukiant angliško žodžio *money* pirmąją raidę: *M1* ar *pinigų kiekis M1*, *M2* ar *pinigų kiekis M2* Andr 230, Ek 214, Sn 220, *pinigų junginys M1*, *pinigų junginys M2* Gav 121, *pinigų junginys M3* Gav 122. Šių elementų skaičius ir jų sudėtis ne visuose vadovėliuose minimi vienodi, tačiau kartu nurodoma ir sinoniminių terminų. Štai M2 pavadinamas *pinigais plačiąja prasme* Dril 92, Sn 220, o M1 – *pinigais siaurąja prasme* Jak 198, Sn 220 ar *pinigų siaurąja prasme kiekiu* Jak 198. Minima, kad pinigai plačiąja prasme dar vadinami ir *„beveik“ pinigais*, *pinigų pakaitalais* Dril 92, *netikrais pinigais* Ek 208, *pusiau pinigais* Čieg 219, Dav 261, o kartu pateikiamas angliškas terminas *near money* Dril 92. Bet kitur kaip „*pusiau pinigai*“ atitikmuo pateikiamas *quasi money* Sn 121, taip pat vadovėliuose vartojama ir *kvazipinigai* Ek 213, Sn 201. Šiaip ar taip, šie alternatyvių pavadinimų svyravimai, net jei jie lietuviškuose vadovėliuose tik atsispindi, rodytų, kad nevienodų tos pačios sąvokos pavadinimų gali rastis ne tik dėl skirtingų požymių iškėlimo pavadinant sąvoką, bet ir dėl nevienodo klasifikavimo. Kai kurių klasifikavimo skirtumų vadovėliuose nurodoma ir tiesiogiai. Antai aptarus šalies gyventojų skirstymą, numatantį *darbo išteklių* ir *neįeinančių į darbo išteklių* gyventojų grupes, darbo išteklių tolesnį skirstymą į *darbo jėgą* ir *neaktyvius gyventojus*, darbo jėgos skirstymą į *užimtus gyventojus* (*dirbančiuosius*) ir *neužimtus gyventojus* (*bedarbius*) Ek 183, toliau minimi Lietuvos oficialiosios statistikos pateikiamo skirstymo skirtumai, *darbo išteklių* grupės nenumatantys – gyventojai čia skirstomi į *dirbančius* ir *bedarbius* Ek 184, taip pat minima kitų skirtumų, dėl kurių tarp iš pažiūros sinoniminių terminų *užimtieji* ir *dirbantieji*, *neužimti gyventojai* ir *bedarbiai* gali ir nebūti sinonimijos santykio.

Vis dėlto dauguma čia aptariamo tipo sinonimijos atvejų rodo, kad tokiais pavadinimais atskleidžiami skirtingi sąvokos aspektai, kaip antai *natūralųjį nedarbo lygį*, būdingą esant visiškam užimtumui, pavadinant *visiško užimtumo nedarbo lygiu*. Dalis tokių sinonimų tekstuose susidaro dėl to, kad dėsniai ar rodikliai pavadinami juos nustačiusių ar atradusių autorių garbei, kaip antai *Kondratjevo ciklai*, *Fišerio lygtis* ar kt. Vieni šių terminų labiau ir vartojami, kaip antai *Fišerio lygtis*, *Solow* (*Solou*) *likutis*, kitais atvejais pirmenybė teikiama asmenvardinės kilmės dėmens neturintiems

terminams, kaip antai *ilgosios bangos* (plg. *Kondratjevo ciklai*). Pastarieji, pavyzdžiui, *bendrojo išteklių našumo augimo tempas* Čieg 368 (plg. *Solow likutis*), dažnai būna ilgesni, bet studentui, dar nesusipažinusiam su šios srities mokslo terminais, galintys būti aiškesni ir labiau perteikiantys sąvokos esmę, ją paaiškinantys, kaip ir terminai, kuriais atskleidžiamas kitas sąvokos aspektas. Tai čia aptariamus pavadinimus, kurie kiek sąlygiškai apibendrinami terminu *aspektiniai sinonimai*, skatintų sieti su adresatu ir leidinio pobūdžiu – vadovėliuose aktualu ne tik vartoti terminus, bet ir aiškinti sąvokas. Taigi, nors čia aptariamo tipo sinonimija ir gali būti radusis kitose kalbose ar dėl kitų kalbų, ją gerokai palaikantis veiksnys gali būti adresatas, komunikacinė situacija, ir tai skatintų kaip terminų sinonimijos priežastį atskiriau panagrinėti funkcinio stiliaus veiksnį. Jis ir bus nagrinėjamas (6 sk.), o čia dar pridurtina, kad kai kurie aptariamojo tipo sinonimai priartėja prie perifrazių (pvz., *trūkstamos paklausos sukeltas nedarbas*), kurios juolab rodo aiškinimą. Perifrazes A. Mitkevičienė (2015a) yra aptarusi kaip vieną iš tekstinei terminų vartosenai būdingų atvejų, tokių atvejų minėdama ir daugiau, o kartu, remdamasi ir aspektinių sinonimų pavyzdžiais, autorė kreipė dėmesį į sisteminių ir kontekstinių sinonimų ribos neaiškumą. Ribos neaiškumų veikiausiai atskleistų ir išsamesnė čia aptartų sinonimų analizė. Tačiau šiame darbe ribos klausimas nesprendžiamas, nors kai kurių termino tekstinės vartosenos ypatumų iš tolesnių skyrių turėtų išryškėti.

O baigiant šio tipo sinonimų apžvalgą dar būtų galima atkreipti dėmesį į atvejus, kai viena sąvoka aiškinama kita, ir abi vadovėlių autorių įvardijamos kaip sinonimai. Štai nurodoma, kad šiuolaikinėje rinkos ekonomikoje sąvoka *visuminės pajamos* vartojama kaip *bendrojo nacionalinio produkto* sinonimas (Andr 171, Dril 59). Lietuvių terminologijoje terminų sinonimais įprasta laikyti tos pačios sąvokos pavadinimus ir, tokios sampratos laikantis šiame darbe, sąvokų sinonimija plačiau nenagrinėjama. Tačiau užsienio terminologijoje plėtojami variantiškumo tyrimai numato ne tik terminų, bet ir sąvokų sinonimiją (pvz., León-Araúz 2017).

5. BENDRAŠAKNIAI SINONIMAI: ŽODŽIŲ DARYBOS IŠGALĖS IR KITOS PRIEŽASTYS

5.1. BENDRAŠAKNIŲ SINONIMŲ SAMPRATA

Bendrašakniai sinonimai lietuvių terminologijoje pradėti skirti palyginti neseniai, o užsienio terminologijos darbuose, kuriuose taikomos kitokios sinonimų klasifikacijos schemos, kaip atskiras tipas nė neskiriami. Juose dažnai remiamasi klasifikacija, grįsta semantikos darbuose (Lyons 1981; Cruse 1986, 2004; Murphy 2003a, b) iškeliamu reikšmės aspektu, kartu įtraukiant ir pakeičiamumo aspektą. Pavyzdžiui, sinonimai skirstomi į absoliučiuosius sinonimus, pagal reikšmę sutampančius sinonimus ir dalinius sinonimus (pvz., Kolaříková 2012) ar tikruosius sinonimus (angl. *real synonyms*), beveik sinonimus (angl. *quasi-synonyms*, *near-synonyms*) ir netikruosius (angl. *pseudo-synonyms*) sinonimus (pvz.: Dubuc 1997: 121–123; Milić 2009: 110; Cocca ir kt. 2016). Tikrieji sinonimai apibūdinami kaip tos pačios sąvokos pavadinimai, galintys vienas kitą pakeisti, beveik sinonimai – kaip tos pačios sąvokos pavadinimai, kurie pakeisti vienas kitą gali tik iš dalies, o netikrieji sinonimai – kaip vienas kito negalintys pakeisti to paties semantinio lauko žodžiai. Plėtojant plačiąją terminologinio varijavimo sampratą, skiriami morfologiniai, rašybos, terminų trumpinimo ir kitokie variantai, o tą pačią sąvoką skirtingai pavadinantys, susiję su leksiniais skirtumais, laikomi įvardijamaisiais variantais (pvz.: Freixa 2006; Fernández-Silva, Kerremans 2011; Fernández-Silva 2016, 2019).

Lietuvių terminologijoje bendrašaknio sinonimo samprata formavosi siekiant suderinti reikšmės ir formos aspektus. Tokią raidą rodytų du 1994 m. paskelbti straipsniai. Viename jų aptariami įvairuojančioje fizikos terminijoje dažni atvejai, kai viena sąvoka pavadinama „sudėtiniais ir elipsiniais, o kartais net sintaksiniais terminais“, tokiais kaip *vežimas garu varomasis* ir *garinis vežimas*, *gariškasis vežimas*, *garo vežimas*, *garvežimis*, *garvežys*, taip pat *skystas kūnas* ir *skystimas*, *skystis*, *jūdis* ir *judesys*, *jėga* ir *pajiega*, ir teigiama, kad jie laikytini variantais, o čia pat pateikiamas termino *variantas* pasirinkimo paaiškinimas atskleidžia, kad vieni kalbininkai tokius atvejus vadina *absoliučiaisiais sinonimais*, kiti – *dubletais*, dar kiti – *variantais* ir kad straipsnyje pasirenkamas V. P. Danilenkos vartotas terminas *variantas* (Kaulakienė 1994b: 52). Tame straipsnyje variantai nuo sinonimų skiriami, o paaiškinimas, kad vieni autoriai juos

vadina *absoliučiaisiais sinonimais*, rodytų, kad atsižvelgiama į reikšmės aspektus. Tačiau kitas čia pat pateikiamas straipsnis, kuriame aptariami tokie patys atvejai, rodytų, kad skiriant sinonimus ir variantus mėginama suderinti du kriterijus – morfologinį ir semantinį. Čia minimos kelios besiformavusioje fizikos terminijoje ryškėjusių atvejų grupės – sudėtinis terminas ir „univerbacijos būdu sudarytas vienažodis terminas" (pvz., *geležinis kelias* ir *geležinkelis*, *gelžkelis*), sudėtinis terminas ir vedybos būdu sudarytas terminas (pvz., *pjaunama mašina* ir *pjautuvas*), vedybos būdu sudaryti du tos pačios šaknies terminai, besiskiriantys ilgesne ar trumpesne forma (pvz.: *aukštis* ir *aukštumas*, *ilgis* ir *ilgumas*, *plotis* ir *platumas*), – ir nurodoma, kad šie pavadinimai susiję morfologiškai, sudaro morfologinius variantus, o jiems priešinami atvejai, kai žodžiai susiję semantiškai, kaip antai *klystugnė* ir *žaltvykslė*, *nuotrauka* ir *fotografija*, teigiant, kad jie „yra lyg ir sinonimai" (Kaulakienė 1994a: 137). Iš kitų straipsnių aiškėja, kad variantais laikomi ne tik minėtieji trumpesnio ir ilgesnio termino vartojimo atvejai, bet ir atvejai, kai vartojamas kilmininkas ir priesagos *-inis* vedinys, tokie kaip *elektros įtampa* ir *elektrinė įtampa*, *Džaulio šiluma* ir *džaulinė šiluma*, *katodo spinduliai* ir *katodiniai spinduliai*, skirtingų priesagų vedinių vartojimo atvejai, pavyzdžiui, *cheminis ekvivalentas* ir *chemiškas ekvivalentas*, taip pat ir įvardžiuotinės formos įvairavimo atvejai, kaip antai *neigiama elektra* ir *neigiamoji elektra*, ar pagrečiui vartojami terminai, besiskiriantys pavardžių rašyba: *Lenco dėsnis* ir *Lenzo dėsnis*, *Biot-Svarto dėsnis* ir *Bio-Savoro dėsnis*, *Džioulio dėsnis* ir *Joulio dėsnis*, *Džaulio dėsnis* (Kaulakienė 2003).

Tačiau gana greit paaiškėja, kad atriboti variantus nuo sinonimų gana sunku, o sunkumų kelia su žodžių daryba susiję atvejai. Imama svarstyti, kad bendrą šaknį turintys terminai laikytini sinonimais, o variantais laikytini tik nedideliais raiškos skirtumais pasižymintys terminai (Umbrasas 2004: 101). Tokia takoskyra tarp sinonimo ir varianto lietuvių terminologijoje ir įsigali, t. y. neesminių raiškos skirtybių turintys terminai laikomi variantais, juos skirstant į rašybos, morfologinius, sintaksinius ir kitokius variantus (pvz.: Stunžinas 2008; Zemlevičiūtė 2012), o tą pačią sąvoką pavadinantys terminai, sudaryti su skirtingais darybos formantais, imami vadinti *bendrašakniais sinonimais* (Mitkevičienė 2015a, b). Mintį apie bendrašaknių ir nebendrašaknių sinonimų skyrimą kaip patogų sinonimų analizės įrankį 2004 m. straipsnyje iškėlė A. Umbrasas, o šios opozicijos reikalingumą pagrindė A. Mitkevičienė (2015a), atskleisdama, kad sinonimų skirstymas į bendrašaknius ir nebendrašaknius leistų išvengti kartojimosi ir padėtų susisteminti sinonimų aprašus. Taip ankstesniuose

straipsniuose nuo sinonimų skirti ir variantais laikyti atvejai atsiduria bendrašaknių sinonimų grupėje. Tiesa, empiriniu požiūriu labiau tirti tik tokie bendrašakniai sinonimai, kurie skiriasi darybos formantu, pvz.: *ritmiškumas* ir *ritmingumas*, *kūrybingumas* ir *kūrybiškumas*, *psichologiškumas* ir *psichologizmas*, *skolinimas* ir *skolinys*, *puošmena* ir *papuošimas*, *sveikinimas* ir *pasveikinimas* (pvz., Mitkevičienė 2015b), įskaitant ir priesagos *-inis* vieni nuo kitų skiriamus terminus, tokius kaip *dramos veiksmas* ir *draminis veiksmas*, *pseudoklasikų odė* ir *pseudoklasikinė odė* (Mitkevičienė 2018), o su termino dėmenų skaičiaus skirtumais susiję atvejai, tokie kaip *geležinis kelias* ir *geležinkelis*, *veikėjas* ir *veikiantis asmuo*, minimi kaip bendrašakniai sinonimai (Mitkevičienė 2018: 227), bet atskirai mažiau nagrinėjami.

Šiaip ar taip, ši trumpa *bendrašaknių sinonimų* sąvokos formavimosi lietuvių terminologijoje apžvalga, išryškinanti glaudžią bendrašaknės sinonimijos sąsają su žodžių daryba, kartu išryškina ir vieną jos priežastį – tai kalbos turimos žodžių darybos išgalės. O kartu, atskleisdama ribos tarp bendrašaknių sinonimų ir variantų sąlygiškumą, ji rodytų, kad tarp bendrašaknės sinonimijos ir variantiškumo gali būti priežasčių bendrumo. Ir apskritai terminologijos darbuose sinonimijos ir variantiškumo priežastys dažnai nurodomos kaip bendros. Antai išvada, kad tam tikros srities terminija nenusistovėjusi, daroma remiantis tiek sinonimais, tiek ir variantais (Kaulakienė 1994a, b, 2000, 2002, 2006b). Kai kur kaip variantiškumo priežastis tiesiogiai įvardijama kitų kalbų įtaka (pvz.: Zemlevičiūtė 2012: 122; Drukteinis 2015), o tai irgi bendra terminų sinonimijai ir variantiškumui priežastis. Kaip variantiškumo priežastis minima ir terminų tvarkyba: variantai rodo bandymą ieškoti taisyklingesnės terminų raiškos, tvarkingiau lietuvinti skolinius (Mitkevičienė 2004). A. Umbrasas, tarp sinonimų ir variantų nebrėždamas griežtos ribos, mini nepakankamą vertėjų ir redaktorių terminologinę kvalifikaciją (Umbrasas 2004: 115). Kai kurios priežastys lyg ir labiau siejamos tik su variantiškumu, kaip antai redagavimo spragos (Mitkevičienė 2004; Zemlevičiūtė 2018b). Į redagavimo nebuvimą kaip terminų variantiškumo priežastį yra kreipusi dėmesį ir šios studijos autorė, o kartu atkreiptas dėmesys ir į tokią terminų variantiškumo priežastį kaip kodifikuotųjų normų neaiškumai (Vaskelaitė 2022).

Užsienio terminologijos darbuose, kuriuose derinami sociolingvistinis, kognityvinis, komunikacinis požiūriai, tarp variantiškumo ir sinonimijos apskritai nelinkstama brėžti ribos. Juose nagrinėjamą reiškinį būtų galima pavadinti variantiškumu

plačiąja prasme arba terminologiniu varijavimu. Kaip minėta aptariant J. Freixos sudarytą įvardijamojo variantiškumo priežasčių tipologinį aprašą, šis varijavimas apima ir leksinėmis ypatybėmis besiskiriančius vienos sąvokos pavadinimus, taigi sinonimus. Tiesa, plačiai suvokiamas variantiškumas čia skirstomas į įvairiausius smulkesnius tipus (pvz., León-Araúz ir kt. 2020: 217–219).

5.2. SU ŽODŽIŲ DARYBOS GALIMYBĖMIS SUSIJUSI SINONIMIJA

Lietuvių terminologijoje bet kurio tipo sinonimiją paprastai siejant su terminijos nenusistovėjimu, bendros šaknies siejamų terminų sinonimija, arba bendrašaknė sinonimija, irgi minima kaip terminijos nenusistovėjimo požymis (pvz., Mitkevičienė 2015b: 9). Vis dėlto viename straipsnyje, kuriame dar tik iškeliama mintis, kad bendros šaknies siejamus sinonimus būtų patogu vadinti bendrašakniais sinonimais, minima išnagrinėtus bendrašaknius sinonimus ir variantus lemianti specialesnė priežastis: „Nemažos dalies čia pateiktų dvižodžių junginių (terminų) sinonimiškumas kalboje yra natūralus – tai leidžia didelės sinoniminės lietuvių kalbos žodžių junginių šalutinių dėmenų raiškos galimybės“ (Umbrasas 2004: 116). Žodžių darybos išgalės kaip terminų sinonimijos priežastis ryškėja nagrinėjant terminologijoje taikomas žodžių darybos priemones ar su jomis pasidarytus terminus (pvz.: Kazlauskaitė 2000b; Umbrasas 2005, 2018; Katelytė, Keinys 2010). Žodžių darybos kaip nuolatinio kalbos atsinaujinimo šaltinio svarba fleksinio tipo kalboje atskleidžiama leksikologijos, žodžių darybos darbuose, dabartinės bendrinės kalbos tyrimuose (pvz.: Mikelionienė 2000; Vaskelienė 2000; Vaskelienė, Kvašytė 2006; Vaskelienė, Kučinskienė 2012; Murmulaitytė 2016; Aleksaitė 2022). Juose žodžių darybos išgalės ir apskritai įvardijamos kaip vienas pagrindinių sinonimijos šaltinių: turtingos morfeminės struktūros kalbos, kaip antai baltų, turi labai įvairių žodžių darymo būdų, o jie tarp savęs santykiauja sinonimiškai (Jakaitienė 2010: 125). Kita iš šių darbų ryškėjanti priežastis – tai, kad įvairūs vediniai gali vienas kitą pakeisti. Antai viename straipsnyje rašoma, kad sinoniminis santykis lietuvių kalboje ypač būdingas kai kurioms priesagoms, pavyzdžiui, *-inis*, *-ė*: ji sinonimų sudaro su įvairiais vediniais, ypač su priesagos *-iškas*, *-a* vediniais, nes šių priesagų vediniai gali vienas kitą pakeisti nepakeisdami konteksto prasmės (Vaskelienė, Kučinskienė 2012: 155–156). Ne tik tų sričių, bet ir terminologijos srities tyrimuose

kreipiamas dėmesys ir į dažną priesagos *-inis* vedinio ir daiktavardžio kilmininko sinoniminį vartojimą (Umbrasas 2004; Gaivenis 2014 [1968]).

Kad tik darybos formanto vienas nuo kito skiriamų terminų pasitaiko ir makroekonomikos vadovėliuose, ryškėjo jau iš ankstesnių skyrių. Tačiau jų vartojimas daugiausia atstovauja retos sinonimijos atvejams. Kiek dažnesni atvejai – susidarantys dėl plačių galimybių terminijoje pasitelkti priesagą *-inis*.

Štai aptariant vieną pagrindinių makroekonomikos temų vienuose vadovėliuose vartojamas, paprastai ir apibrėžiamas, terminas *ekonominis augimas* Čieg 343, Dril 152, Sn 343, kituose – tos priesagos neturintis bendrašaknis terminas *ekonomikos augimas* Andr 290, Dav 346, Jak_6 245. Su tokiais svyravimais susijęs ir bankus bei kitas kredito įstaigas įvardijantis terminas: vienuose vadovėliuose apibrėžiamas ir vartojamas terminas *finansinis tarpininkas* Dril 100, Ek 222, Sk 215, Sn 229, kituose – *finansų tarpininkas* Andr 235, Jak_6 213, plg.:

> Finansinis tarpininkas – tai institucija, esanti tarp kreditoriaus ir besiskolinančiojo Sn 229.

> **Finansų tarpininkas** – tai įstaiga, esanti tarp kreditorių ir paskolos gavėjų. <...> Tačiau finansų tarpininko vaidmenį atlieka ne tik bankai Jak_6 213.

Terminas *kreditinės kortelės* Dril 91 apibrėžiamas tik seniausiame iš šiai analizei naudojamų šaltinių – 1997 m. išleistame vadovėlyje (Dril), o kituose apibrėžiamas ar aiškinamas terminas *kredito kortelės* Sn 206, Sk 201, Dav 262, Gav 119. Vis dėlto ir juose pasitaiko priesagos *-inis* vedinį turinčio termino pavartojimo atvejų. Investicijos, kurias sudaro privačios ir vyriausybės investicijos, vienur vadinamos *bendrosiomis vidinėmis investicijomis* Dril 12, kitur – *bendrosiomis vidaus investicijomis* Sn 83, taip pat vartojamas terminas *bendrosios privačios vidaus investicijos* Gav 21, Sn 83. Kalbant apie valstybės skolą, vartojamas terminas *valstybės skola*, bet vienur apibrėžiamas terminas *valstybės* (*valstybinė*) *skola* Sn 92. Keturiuose vadovėliuose vartojamas terminas *vyriausybės pirkimai* Dav 213, Gav 21, Jak 139, Jak_6 144, o viename pavieniais atvejais pasitaiko ir *vyriausybiniai pirkimai* Jak 132. Visuose vadovėliuose apibrėžiamas su kilmininku sudarytas terminas *vyriausybės išlaidos* ir tik pavieniais atvejais pasitaiko *vyriausybinės išlaidos* Sn 70. Dažniausiai vadovėliuose vartojamas vyriausybės vertybinius popierius įvardijantis terminas *vyriausybės obligacijos* Dril 185, Jak 190, Jak_6 198

ar *obligacijos* Sn 209, ir tik viename vadovėlyje pavieniais atvejais pavartojama *vyriausybinės obligacijos* Sn 210. Daugumoje vadovėlių vartojamas terminas *biudžeto politika*, ir tik viename – *valstybės biudžetinė politika* Sn 38.

Plačiai apie priesagos *-inis* būdvardžių vartojimą rašęs Pranas Kniūkšta teigė, kad daugelio šios priesagos būdvardžių reikšmės nesiskiria nuo daiktavardžių kilmininkų reikšmių, todėl abi formos ir gali būti vartojamos pagrečiui, gali viena kitą pakeisti (Kniūkšta 2001 [1971]: 417). Pačios priesagos *-inis* vedinių paplitimą autorius aiškino šios priesagos nespecifiškumu – ji būdvardžiui konkrečios reikšmės nesuteikia (Kniūkšta 2001 [1970]: 408). K. Gaivenis rašė, kad sudarant sudėtinius terminus dažnai neaišku, ar pasirinkti kilmininką, ar būdvardį su priesaga *-inis* (Gaivenis 2014 [1968]: 31). Taigi, tokius sinonimijos atvejus lemia ne tik kalbos turima galimybė darytis terminus su priesagos *-inis* vediniais, bet ir tokius terminus su kilmininkinį dėmenį turinčiais terminais siejantis reikšmės panašumas ar reikšmės skirtumų neaiškumas.

Reikšmės panašumu galėtų būti aiškinami ir kitų bendros šaknies siejamų makroekonomikos terminų sinoniminės vartosenos atvejai. Štai vartojamas terminas *faktinės investicijos* Ek 162, Gav 66, Sk 78, sudarytas su priesagos *-inis* būdvardžiu, bet kituose vadovėliuose minimos *faktiškos investicijos* Andr 191, Jak 170, Jak_6 180. Trijuose vadovėliuose viena iš mokesčių rūšių įvardijama kaip *proporcingi mokesčiai* Jak 143, Jak_6 149, Sn 168, viename – kaip *proporciniai mokesčiai* Dav 36. Kadangi reikšmės panašumų gali būti ne tik tarp priesagos *-inis* ir kitų priesagų vedinių, tai ir vadovėliuose pasitaiko kitokių darybos formantų skiriamų terminų sinoniminės vartosenos atvejų, pavyzdžiui, jau aptariant įvairiakilmę sinonimiją minėta terminų *centrinio banko nepriklausomumas* Ek 219 ir *centrinio banko nepriklausomybė* Ek 220 sinonimija, *valiutos revalvavimas* Gav 290 ir *valiutos revalvacija* Dril 172.

Vis dėlto dažnesni aptariamos sinonimijos atvejai sudaro palyginti nedidelę terminų sinonimijos dalį. Visų vadovėlių pagrindu jų ryškėja 20, kiti 62 – retos sinonimijos ar pavienio terminų vartojimo atvejai. Paprastai ši sinonimija ryškėja skirtingų vadovėlių pagrindu, tame pačiame vadovėlyje linkstama vartoti jame apibrėžtą terminą. Tai būtų galima sieti su įžvelgiamomis terminų įvairavimo ir tekstų redagavimo sąsajomis – visi analizei pasirinkti vadovėliai yra redaguoti.

Tačiau kai kurie iš tokių bendrašaknių sinonimų turi nelietuvišką darybos formantą. Tai, kaip ir aptarti įvairiakilmės sinonimijos atvejai, jau rodytų tokią bendrašaknės sinonimijos priežastį kaip kitų kalbų įtaka. Štai vienuose vadovėliuose

pavartojami tokie rūšiniai terminai kaip *regresyviniai mokesčiai* Jak 143, Sn 166, *spekuliatyvinis motyvas* Dril 115, *alternatyviniai kaštai* Ek 15, *alternatyviniai pinigų laikymo kaštai* Sn 209 (ar *pinigų laikymo alternatyviniai kaštai* Ek 211), nors kituose, kartais ir tuose pačiuose, nelietuviško darybos formanto išvengiama: vartojama *regresiniai mokesčiai* Dav 36, *progresiniai mokesčiai* Dav 36, *alternatyvieji kaštai* Dav 20 (ar *alternatyvūs kaštai* Jak 24), *alternatyvūs pinigų laikymo kaštai* Ek 209 ar *pinigų saugojimo alternatyvieji kaštai* Sk 169, *spekuliacinis motyvas* Sk 206.

Kad kai kurių bendrašaknės sinonimijos atvejų priežastis yra kitų kalbų įtaka, rodytų ir 3 darbo skyriuje aptarta įvairiakilmė sinonimija. Tame skyriuje susitelkta į sinonimiją, susidarančią tarp nelietuviškos šaknies termino ir lietuviškos šaknies termino, tačiau jau iš tokių atvejų kaip *ekspansyvi politika* ir *ekspansinė politika*, *diskreti politika* ir *diskretinė politika*, *adaptiniai lūkesčiai*, *adaptyvieji lūkesčiai* ir *adaptuotieji lūkesčiai* (*adaptuoti lūkesčiai*) minėjimo buvo matyti, kad sinoniminiu santykiu gali būti siejami ir tos pačios šaknies terminai. Šiuos atvejus, kaip matyti, lemia nevienodas skolinio adaptavimas, tačiau pirminė šios sinonimijos priežastis – skolinio vartojimas, taigi kitų kalbų įtaka. Tačiau įvairiakilmės sinonimijos analizė išryškino ne tik skolinio, bet ir atitikmens, kuriuo siekiama skolinį pakeisti, nevienodo vartojimo atvejų, kaip antai *ribojamoji fiskalinė politika* ir *apribojamoji fiskalinė politika*, taip pat *ribojanti fiskalinė politika*, *skatinančioji monetarinė politika* ar *skatinamoji monetarinė politika*, ir tai rodytų kitą nagrinėjant įvairiakilmę sinonimiją išryškėjusią priežastį – skolinio keitimo lietuviškais atitikmenimis pastangas. Vis dėlto lietuvių terminologijoje tarp sinonimų ir variantų brėžiama riba dalyvio rūšimi besiskiriančius terminus jau skatintų laikyti variantais (plg. Mitkevičienė 2004: 136).

Kiek tarp bendrašaknės sinonimijos ir variantiškumo brėžtina riba ir kiek šiuos reiškinius sieja priežasčių bendrumas, reikėtų svarstyti atskirame darbe, o čia pateikta makroekonomikos vadovėliuose pasitaikančių bendrašaknių sinonimų apžvalga rodo, kad bendrašaknę sinonimiją lemia ne tik galimybė darantis terminus taikyti kalbos turimas žodžių darybos išgales, bet ir kitos susijusios ar atskiresnės priežastys: nedideli reikšmės skirtumai, formų tarpusavio pakeičiamumas, kitų kalbų įtaka ir savos kilmės atitikmenų paieškos. Beje, variantiškumo atvejų dešimties makroekonomikos vadovėlių pagrindu irgi būtų galima konstatuoti daug (pvz.: *pasiūlos „šokas“* Sn 434 ir *pasiūlos šokas* Ek 242; *Specialiosios skolinimosi teisės* Jak_6 290 ir *specialiosios skolinimosi teisės* Dav 318), o ypač šiai terminijai būdingi variantai, susidarantys dėl nevienodo

įvardžiuotinės formos vartojimo (pvz.: *šuoliuojanti infliacija* ir *šuoliuojančioji infliacija*, *realusis valiutos kursas* ir *realus valiutos kursas*), kurie terminologijos darbuose pavadinami ir pseudovariantais (plačiau žr. Vaskelaitė 2019: 105). Variantų turi įvairių tipų sinonimijos santykiu siejami terminai, tačiau, kaip rašyta 2 skyriuje, kai kuriems variantų turintiems terminams sinonimija nebūdinga, o nemažai daliai vadovėliuose sinonimiškai vartojamų terminų nebūdingas variantiškumas.

5.3. SU DĖMENŲ SKAIČIUMI SUSIJUSI SINONIMIJA

Aptariant bendrašaknių sinonimų sampratą atkreiptas dėmesys, kad prie bendrašaknių sinonimų priskiriami ne tik priesaga ar priešdėliu besiskiriantys terminai, bet ir terminai, susiję su dėmenų skaičiaus skirtumais, tokie kaip *geležinis kelias* ir *gelžkelis*, *pjaunama mašina* ir *pjautuvas*, *veikiantis asmuo* ir *veikėjas*. Tokie sinonimai lietuvių terminologijoje taip pat yra buvę vadinti variantais, jie vadinami ir kitaip.

Tačiau ne visi šie atvejai vienodi: vieni susiję su žodžių dūryba (pvz., *geležinis kelias* ir *gelžkelis*), kitų žodžių dūrybos santykis nesieja (pvz., *pjaunama mašina* ir *pjautuvas*). Sinonimams aptarti taikant tipinę schemą, numatančią vienažodžių ir sudėtinių terminų sinonimų eilutes, tokie atvejai atsiduria mišrių sandaros požiūriu sinonimų grupėje, pvz.: *laivų keltuvas* ir *laivakeltis*, *izoliacinė medžiaga* ir *izoliatas*, taip pat ir *kreivių braižiklis* ir *braižytuvas* (Stunžinas 2005). Tačiau sinonimų klasifikavimo problemas aptarusi A. Mitkevičienė svarsto, kad tik tokias terminų poras kaip *viduriniai amžiai* ir *viduramžiai*, *socialinė lingvistika* ir *sociolingvistika* galima laikyti mišriaisiais sinonimais (Mitkevičienė 2015a: 47), o atvejus, kai vienažodis terminas yra transformuotas sudėtinio termino atžvilgiu, kaip antai *baltieji pigmentai* ir *baltalai*, ji mini atskirai, nurodydama ir lietuvių kalbotyroje vartojamą terminą jiems pavadinti – *ilgieji ir trumpieji terminų variantai*. Pati autorė vartoja terminą *ilgosios ir trumposios terminų formos* (Mitkevičienė 2015a: 55). A. Kaulakienė, kaip jau aptarta, tiek vienokius, tiek kitokius atvejus yra minėjusi kaip variantus.

Lietuvių terminologijoje nenagrinėjant sinonimijos priežasčių, atskirai neaptariamos ir skirtingos sudėties terminų vartojimo priežastys, bet kai kurių priežasčių įvardijama ar atskleidžiama netiesiogiai. A. Kaulakienė (1994a, b) tiek žodžių dūrybos santykiu susijusių terminų poras (*geležinis kelias* ir *gelžkelis*), tiek ir terminus, kurių šis santykis nesieja (*pjaunama mašina* ir *pjautuvas*), vadindama variantais, juos nagrinėjo

kartu su sinonimais ir tiek iš vienų, tiek iš kitų paplitimo darė išvadą apie fizikos terminijos nenusistovėjimą. Tai rodytų, kad ir variantiškumo priežastimi laikomas terminų nenusistovėjimas. Tačiau A. Mitkevičienė tokius atvejus kaip *giminės kategorija* ir *giminė* aptarė kaip termino funkcionavimui tekste būdingus atvejus (Mitkevičienė 2015a: 55–56). Juos vadindama *ilgosiomis ir trumposiomis terminų formomis*, ji išskyrė ir daugiau termino funkcionavimui tekste būdingų atvejų, kaip antai perifrazių vartojimas, platesnės reikšmės termino vartojimas vietoj siauresnės reikšmės termino (Mitkevičienė 2015a: 52–56). Kaip būdingas tekstinei vartosenai čia atskirai aptartas ir termino trumpinimas – trumpesnio termino vartojimas vietoj daugiau dėmenų turinčio sudėtinio termino, pavyzdžiui, *vertimas* vietoj *terminų vertimas* (Mitkevičienė 2015a: 53–54). Ėmus skirti bendrašaknius sinonimus, vadinamųjų ilgųjų ir trumpųjų formų yra minima tarp bendrašaknių sinonimų (Mitkevičienė 2018: 214), tačiau terminų trumpinimas kaip bendrašaknė sinonimija neaptariamas. K. Gaivenis (2014 [1964]) jį vadino *sudėtinių terminų elipse*, *eliptiniu sudėtinių terminų trumpinimu*.

Makroekonomikos vadovėliuose dėmenų skaičiumi besiskiriančių terminų, sietinų su žodžių dūryba, pasitaiko vos keli (pvz., *trumpojo laikotarpio Filipso kreivė* ir *trumpalaikė Filipso kreivė*, *ilgojo laikotarpio Filipso kreivė* ir *ilgalaikė Filipso kreivė*), bet kitokių bendros šaknies siejamų, tačiau dėmenų skaičiumi besiskiriančių terminų vartojimo atvejų daug, o termino trumpinimas tekste ypač būdingas. Štai apibrėžiama ar aiškinama sąvoka pavadinama *mokėjimų balanso pertekliumi*, bet tekstuose vartojama ir *perteklius*, apibrėžus terminą *mokėjimų balanso deficitas* vartojama ir *deficitas*, dar plg.: *valstybės biudžetas* ir *biudžetas*, *valstybės biudžeto išlaidos* ir *biudžeto išlaidos*, *pajamų indeksavimas* ir *indeksavimas*, *nacionalinės santaupos* ir *santaupos*, *ekonominis* (*verslo*) *ciklas* ir *ciklas*, *ekonominiu atžvilgiu aktyvūs gyventojai* ir *aktyvūs gyventojai* ir t. t. Tokį trumpinimą būtų galima aiškinti siekiu vengti kartojimosi, kurį mini J. Freixa įvardijamojo variantiškumo priežasčių tipologiniame apraše. Be jau plačiau aptartų priežasčių grupių, čia skiriama ir diskursinių priežasčių grupė (Freixa 2006: 60–62), o kaip viena iš jos sudedamųjų dalių skiriamas kartojimosi vengimas. Kaip būdas išvengti kartojimosi nurodomas ne tik sinoniminių terminų vartojimas, bet ir termino trumpinimas, pavyzdžiui, termino *augimas* vartojimas, prieš tai tekste pavartojus *ekonominis augimas* (Freixa 2006: 62). Aptardamas eliptinį sudėtinių terminų trumpinimą, kontekstu jį aiškino ir K. Gaivenis: mokslo kalbos tekstuose terminai trumpinami, kai rūšinį terminą pakeisti gimininiu leidžia kontekstas (Gaivenis 2002: 43).

Tačiau eliptinis trumpinimas K. Gaivenio siejamas ir su termino trumpumo principu, kuris irgi yra vienas iš bendrųjų terminologijos principų (žr.: Gaivenis 2002, 2014 [1979]; TŽVT 2004). Jo taikymą lietuvių terminijoje atskleidžia ir empirinio pobūdžio tyrimai (pvz.: Zemlevičiūtė 2001; Vladarskienė 2015). Taigi, trumpumo siekiu turbūt galima aiškinti ir iš vadovėlių aiškėjantį faktą, kad skirtingo dėmenų skaičiaus terminai ne tik vartojami tekste, bet ir apibrėžiami, pvz.: *prekių ir paslaugų grynasis eksportas* Dril 13, Sn 85 ir *grynasis eksportas* Čieg 62, Sk 25, *mikroekonominiai nedarbo nuostoliai* Sn 400 ir *mikroekonominiai nuostoliai* Dril 39, *aktyvi darbo rinkos politika* Andr 270 ir *aktyvi politika* Sn 408. Aptardamas eliptinį trumpinimą, K. Gaivenis teigė, kad jis aktualesnis terminų vartosenai (Gaivenis 2002: 44), bet aptarė ir kaip apskritai terminams būdingą reiškinį (Gaivenis 2014 [1964]). To paties trumpumo principo taikymu turbūt galima aiškinti ir sudėtinio termino atžvilgiu transformuotų, eliptinių terminų vartojimą analizuojamuose šaltiniuose, pvz.: *senjoražo pajamos* Gav 98, Sk 167 ir *senjoražas* Ek 201, Sn 431, *nuomos pajamos* ir *nuoma* Dril 14, *mišrioji ekonomikos sistema* Čieg 32, Ek 146 ir *mišri ekonomika* Sn 26, *aukso standarto sistema* Dav 315 ir *aukso standartas* Sn 207, Sk 110. Šis santykis irgi sieja ne tik vartojamus, bet ir apibrėžiamus terminus. Pavyzdžiui, vienuose vadovėliuose apibrėžiamas terminas *senjoražo pajamos* Gav 98, Sk 167, kituose – *senjoražas* Ek 201, Sn 431, vienur apibrėžiamas terminas *rentos* (*nuomos*) *pajamos* Gav 22, kitur – vienažodis terminas *renta* Dril 14, vienur – *komercinio banko balansinė ataskaita* Sn 229, kitur – *banko balansas* Dril 96. Pinigų sistema, gyvavusi iki Pirmojo pasaulinio karo, tik viename vadovėlyje aptariama kaip *aukso standarto sistema* Gav 118, o daugumoje vadovėlių „pinigų sistema, kurioje vienintele tarptautinių pinigų forma laikomas auksas“ (Andr 337, Jak 258, Sn 545) ar „auksu padengtų pinigų sistema, kurioje pinigai gali būti pakeisti auksu“ (Sn 207) pavadinama trumpiau – *aukso standartu* Andr 337, Jak 258, Sn 207, 545, Sk 110. Tik viename vadovėlyje aptariamoji teorija įvardijama kaip *akseleracijos teorija* Gav 270, o daugumoje vadovėlių ne tik principui, bet ir teorijai pavadinti vartojamas terminas *akceleratorius*, pvz.:

> Teorija, teigianti, kad investicijų pokytis priklauso nuo nacionalinio produkto pokyčių arba bendrosios paklausos pokyčių, vadinama **akceleratoriumi** (A_1 – accelerator) Sn 359.

Nors terminus apibrėžiant dešimties vadovėlių pagrindu susidaro apie dešimt ryškesnių tokių dėmenų skaičiaus skiriamų terminų pavartojimo atvejų, šis įvairavimas

ypač būdingas pagrindinių ekonomikos teorijos krypčių, srovių ir mokyklų pavadinimams, ypač vartojamiems tekstuose. Antai viena iš pagrindinių ekonominių mokyklų, vadovėliuose vadinama tiek *klasikinė mokykla* Ek 141, Sn 48, tiek *klasikinė koncepcija* Ek 141, tiek *klasikinė ekonomikos teorija* Sn 47, kartu pavadinama ir *klasikais* Ek 140, o kita pagrindinė ekonominė mokykla, kuriai pradžią davė makroekonomikos teorijos kaip vientiso mokslo tėvu laikomas J. M. Keynesas, vadovėliuose įvardijama ir kaip *keinsistiškoji mokykla* Čieg 26, Ek 142, *Keinso ekonominė teorija* Dril 73, Sn 54 ar *Keyneso teorija* Gav 170, *keinsistinė teorija* Gav 15, Sk 15, *keinsistinė kryptis* Dav 356, ir kaip *keinsizmas*, o kai kuriuose vadovėliuose ilgesnis ir trumpesnis terminas pavartojami net ir teikiant apibrėžtį, pvz.:

Keinsizmas (Keinso ekonominė teorija) (Keynesian econmics) – makroekonominio reguliavimo teorijos, pagrįstos bendrųjų išlaidų ir pajamų apytakos valdymu Sn 54.

Vis dėlto iš kai kurių terminų vartojimo polinkių gana sunku spręsti, ar terminas tekste trumpinamas, ar ilginamas. Tokius atvejus, kai daugumoje vadovėlių apibrėžiamas trumpasis terminas, o tekstuose pavartojamas ilgesnis, veikiau reikėtų laikyti termino ilginimo atvejais, pvz.: *protekcionizmas* Dril 163, Ek 259 ir *protekcionistinė politika* Dav 298, Dril 164, *amortizacija* Sk 27 ir *amortizaciniai atskaitymai* Sk 26, *investicijos* Sk 67, Sk 82 ir *investicinės išlaidos* Sk 67, Sk 82. Į tokius atvejus atkreiptas dėmesys nagrinėjant literatūros vadovėlio terminus, o kartu pateiktas ir jų aiškinimas: terminų porų ilgasis narys, palyginti su trumpuoju, atrodo aiškesnis, o tokiame šaltinyje kaip vadovėlis autoriaus uždavinys ir turėjo būti kuo aiškiau parodyti sąvokų ir terminų ryšius (Mitkevičienė 2018: 237). Kadangi tokių atvejų pasitaiko ir čia tiriamame šaltinyje, jame vartojamiems terminams būdingą bendros šaknies, bet skirtingos sudėties terminų sinonimiją irgi galima aiškinti aiškumo siekiu. Trumpumas, aiškumas yra pagrindiniai terminų norminimo kriterijai ir terminologiniai principai, taigi jų reiškimasis patvirtintų iš įvairiakilmės sinonimijos darytą išvadą apie terminų tvarkomąjį (norminamąjį) veiksnį kaip svarią makroekonomikos vadovėliuose vartojamų terminų sinonimijos priežastį. Bet kartu čia pateikta analizė ryškina termino funkcionavimo tekste, funkcinio stiliaus veiksnio svarbą. Kadangi funkcinio stiliaus veiksnys aiškėjo jau iš aspektinių sinonimų aptarimo, toliau bus vertinamas jis, kaip terminų sinonimijos priežastį kartu įvertinant ir individualiojo stiliaus veiksnį.

6. STILIAUS VEIKSNYS: FUNKCINIS IR INDIVIDUALUSIS STILIAI

6.1. VEIKSNIO TRAKTUOTĖ STILISTIKOS IR TERMINOLOGIJOS DARBUOSE

Lingvistinės stilistikos darbuose sinonimija atskleidžiama kaip viena pagrindinių tiek individualiojo, tiek funkcinio stiliaus priemonių ar ypatybių, tačiau terminų sinonimijai, regis, ir stilistikos darbuose daroma išimtis. Ji grindžiama moksliniu stiliumi.

Antai Kazimiero Župerkos *Stilistikoje* minimos tokios įvairiems funkciniams stiliams būdingos sinonimų funkcijos kaip tikslinamoji, ekspresyvinė ir estetinė, estetinę funkciją aiškinant kaip siekį išvengti įkyraus tų pačių žodžių kartojimo, ekspresyvinę – kaip vertinamojo požiūrio į sakomą dalyką ryškinimą (Župerka 2012: 36), bet mokslinis stilius minimas kaip sritis, kuriai tokios funkcijos nebūdingos: „Mokslo kalboje estetiškumas nusilenkia tikslumui“ (Župerka 2012: 37). Mokslinis stilius, kaip ir kiti funkciniai stiliai, laikomas istoriškai susiformavusia kalbos atmaina, kurioje vartojamos kalbos priemonės ir stilistinės ypatybės yra nulemtos objektyvių veiksnių. Naujausiuose stilistikos darbuose ypač ryškinant komunikacinę kalbos funkciją, kaip tokie objektyvūs veiksniai minimi keturi: adresatas, autoriaus adresatui perteikiamas turinys, kalbėjimo situacija (kalbos vartojimo sfera) ir kalbinio akto funkcija (Župerka 2012: 16). Jais aiškinami penki pagrindiniai funkciniai stiliai: jei svarbiausia turinys ir pranešimo funkcija, turimas mokslinis ar administracinis stilius; jei svarbiausia yra poveikis ir pranešimas, turimas publicistinis stilius; estetinė funkcija sudaro meninio, o paprasto bendravimo funkcija – šnekamojo stiliaus esmę (Župerka 2012: 17). Taigi, būdingiausia moksliniam stiliui laikoma dalykinio pranešimo funkcija. Būtent ji lemia tokias šio stiliaus ypatybes kaip tikslumas, logiškumas, objektyvumas, glaustumas, aiškumas, išsamumas (Pikčilingis 1971; Bitinienė 2012; Župerka 2012), o šios ypatybės savo ruožtu turėtų būti objektyvus sinonimijos vengimą moksliniame stiliuje lemiantis veiksnys. Taigi, nors stilistikos darbuose sinonimai plačiai aptariami (pvz.: Pikčilingis 1969a, b, 1971, 1988; Župerka 1983, 2012), jie kaip mokslinio stiliaus ar mokslo kalbos ypatybė nepripažįstami.

Tokios pačios moksliniam stiliui būdingos ypatybės pabrėžiamos ir terminologijos srities darbuose. Jas terminologijoje atspindi teorinio pobūdžio darbuose vardijami

ir terminų norminamajame, tvarkomajame darbe taikomi termino vienareikšmiškumo, tikslumo, trumpumo, emocinio neutralumo ir kiti principai, įskaitant ir sinonimijos vengimo principą (Keinys 1980; Gaivenis 2002; 2014 [1990]). Tačiau jau šio darbo Įvade apžvelgta, kad tokiais principais grįsta Vienos terminologinė mokykla užsienio terminologijos teoretikų darbuose įvardijama kaip tradicinė ir gerokai kritikuojama, o kritikos taikinys yra mokslinio stiliaus kaip terminų funkcionavimo terpės sureikšminimas: kaip teigiama, tradicinė terminologijos mokykla radosi iš mokslininkų ir technikų poreikio standartizuoti savų sričių terminus (Cabré Castellví 1999). Kritikuojant tradicinį terminologinį požiūrį, be kita ko, iškeliama komunikacinės situacijos svarba – teigiama, kad tradicinė terminologija nepakankamai įvertina komunikacinės situacijos skirtumus, adresato veiksnį (Cabre Castellví 1999: 34–37, 2003; Temmerman 2000; Sageder 2010). Ypač šių veiksnių svarba akcentuojama plačiąją variantiškumo sampratą taikančiuose darbuose.

Štai ir įvardijamojo variantiškumo priežasčių aprašą pateikianti J. Freixa, be kalbų sąveikos ir kognityvinių priežasčių, kurios ryškėja ir makroekonomikos terminų pagrindu, skiria tokią įvardijamojo variantiškumo priežasčių grupę kaip funkcinės priežastys (Freixa 2006: 56–60). Jas aptariant, ryškinami komunikacinių registrų skirtumai, kitaip tariant, kreipiamas dėmesys į sinonimiją kaip į taikymosi prie skirtingos auditorijos veiksnį: specialistai, rašydami mokslinius tekstus, viena vertus, nori būti suprasti kitų specialistų, todėl siekia tikslumo, kita vertus, siekia, kad tekstas būtų suprantamas ir specialaus pasirengimo neturinčių skaitytojų, o pastarasis veiksnys skatina vartoti kitus terminus (Freixa 2006: 56–60). Kaip pavyzdys minima medicinos terminų funkcinė sklaida: vienokie medicinos terminai vartojami bendraujant specialistams, kitokie – kai norima, kad terminus suprastų pacientas. Taigi, numatomi tam tikri funkciniai sinonimai.

Į funkcinio stiliaus, skirtingų komunikacinių registrų įtaką atkreipiamas dėmesys ir naujausiame A. Mitkevičienės (2021) darbe. Į komunikacinės situacijos svarbą jis kreiptas jau ir anksčiau, mėginant apibendrinti skiriamų sinonimijos opozicijų kriterijus (Mitkevičenė 2020: 9). Su komunikacine situacija, taigi ir su funkciniu stiliumi, čia sietos dvi opozicijos: specialiosios ir bendrosios vartosenos sinonimai (terminas ir neterminas, mokslinis terminas ir liaudies terminas, mokslo ir mokslo populiarinimo terminai), sisteminiai ir nesisteminiai pavadinimai (Mitkevičienė 2020: 9), o naujajame autorės straipsnyje skirtinga funkciniu požiūriu terminų vartosena atskleidžiama

pasirėmus sveikatos srities tekstų tyrimu, kuris ryškina, kad vieni terminai vartojami mokslo ar srities specialistų kalboje, kiti priklauso bendrajai ar neformaliajai vartosenai (Mitkevičienė 2021). Tai rodo komunikacinės situacijos, adresato įtaką sinonimijai.

Nors atskirai komunikacinė situacija, adresatas, atitinkamo kalbinio akto funkcija ar apskritai funkcinis stilius kaip terminų sinonimijos priežastys lietuvių terminologijoje nenagrinėjami, vis dėlto netiesiogiai šių veiksnių įtaką iškelia ir kiti lietuvių terminologų atliekami tyrimai, o kai kuriuose vienas ar kitas veiksnys, kaip antai adresatas, ir įvardijamas (žr. Vaskelaitė 2021: 198–199). Funkcinį stilių kaip sinonimijos priežastį netiesiogiai nurodo ir liaudies terminijos tyrimai, atskleidžiantys, kad gyvojoje liaudies kalboje, kuriai būdingos kitokios nei mokslo kalbai ypatybės (vaizdingumas, ekspresija ir kt.), sinonimija ypač ryški. Ji fiksuojama gyvosios liaudies kalbos duomenis kaupiančiuose žodynuose (Labanauskienė 2004, 2014). Kad sinonimija liaudies terminams ypač būdinga, atskleidžia R. Stunžino (2010) atliktas gyvenamąjį namą bei pagrindines jo dalis įvardijančių liaudies terminų tyrimas. Pradinių terminijos formavimosi tarpsnių terminija nuo gyvosios liaudies kalbos dar nėra atitrūkusi ar nutolusi, taigi joje fiksuojamą gausią sinonimiją galima aiškinti artimumu liaudies gyvajai kalbai.

Tačiau terminų sinonimijos tyrimai paprastai grindžiami ne šnekamojo buitinio, o mokslinio stiliaus tekstais, publicistika, mokslo populiarinimo darbais. Publicistinis, mokslo populiarinamasis stilius, kaip atskleidžia ir stilistikos srities darbai, kuriuose aptariami funkciniai stiliai (Pikčilingis 1971; Župerka 1983, 2012; Bitinienė 2012), pasižymi kitomis nei mokslinis stilius ypatybėmis. Ši aplinkybė veikiausiai prisideda, kad tokio pobūdžio tekstuose fiksuojamas didokas terminų sinonimų skaičius, o kai kuriuose darbuose funkcinis stilius ir tiesiogiai įvardijamas kaip terminų sinonimiją lemiantis veiksnys. Štai išnagrinėjus sinonimus 1909–1928 m. leisto laikraščio priede daroma išvada, kad jis buvo skirtas plačiajai visuomenei, leidžiamas medicinos žinių populiarinimo tikslais, turbūt todėl autoriai labai ir nesistengė išvengti sinonimų (Zemlevičiūtė 2004: 98), ir taip kaip sinonimijos priežastys aiškėja, tiesa, daugiau netiesiogiai, kalbos vartojimo sritis, komunikacinė situacija, orientavimasis į tam tikrą adresatą. Adresato veiksnys ryškėja ir iš kitų darbų. Pavyzdžiui, nagrinėjant senuosiuose religiniuose raštuose šalia lietuviško žodžio pateikiamus skolinius, sprendžiama, kad sinonimai galėjo būti teikiami siekiant, kad skaitytojams būtų suprantami terminai (Rimkutė 2007: 139). O kitame darbe, grindžiamame 1918 m. skelbtais populiarinamojo pobūdžio tekstais, adresato veiksnys kaip terminų sinonimijos priežastis

įvardijamas tiesiogiai: „Medicinos, sveikatos ir gydymo temomis rašantiems autoriams reikėjo įsivaizduoti savo adresatą – paprastą lietuvį skaitytoją, taigi dalykinę informaciją jie turėjo pateikti populiariai ir suprantamai, vartoti daugiau lietuviškų terminų, kurie būtų žinomi ir aiškūs skaitytojui“ (Zemlevičiūtė 2018b: 193).

Stilistikos darbuose mokslo populiarinamąjį stilių labiau linkstama sieti su moksliniu nei su publicistiniu stiliumi. Tiek jis, tiek mokomasis stilius skiriami kaip mokslinio stiliaus postiliai (Župerka 2012: 80–85). Vis dėlto tarp postilių ribas ne visada paprasta brėžti, taigi nurodoma ir tai, kad mokslo populiarinamieji tekstai gali priartėti prie publicistikos ar net grožinės literatūros stiliaus (Župerka 2012: 82–83), kuriam būdingos kitokios nei moksliniam stiliui stiliaus priemonės. Turbūt toks postilių ar žanrų ribų sąlygiškumas ar ribų siaurėjimas tarp mokslinių tekstų skatina brėžti ir aptakesnę ribą: apie visus mokslinius tekstus pasakoma, kad juos būtų galima išdėstyti ant stiliaus ašies, kurios vieną polių sudarytų tikslios kalbos, loginės sintaksės, kitą – perifrastinės, gana ekspresyvios raiškos tekstai, kaip pastarųjų ypatybę paminint ir negriežtą terminiją (Župerka 2012: 83).

Nors mokslo populiarinamojo ar mokomojo stiliaus tyrimų nėra gausu, juolab šių stilių ypatybės nenagrinėjamos terminologijoje, esami tyrimai kaip ypač svarbią šio stiliaus ypatybę nurodo aiškinamąją funkciją. Būtent ja aiškinamas sinonimų vartojimas tokio pobūdžio tekstuose – tai terminų aiškinimo skaitytojams būdas (Petrėnienė 2003: 49). Išvada apie sinonimiją kaip didaktinių tikslų lemiamą faktą daroma ir išnagrinėjus sinonimų vartojimą literatūrologijos vadovėliuose – mokomojo postilio tekstuose. Čia pastebima, kad kai kuriuos sinonimus autoriai galėjo įterpti dėl didaktinių tikslų (Mitkevičienė 2015b: 17–18). Taigi, nors aptariant funkcinius stilius stilistikos vadovėliuose kaip būdingiausia moksliniam stiliui išskiriama dalykinio pranešimo funkcija, laisvesnio pobūdžio tekstams, kaip aiškėtų, gali būti būdinga aiškinamoji funkcija. Tai rodytų ir A. Mitkevičienės (2021) atliktas sveikatos terminų nemokslniame diskurse tyrimas. O mokslo kalbą tyrinėjusi Audronė Bitinienė (2007a) straipsnyje *Mokslinio stiliaus bendrojo ir individualiojo komponento santykis* ryškina ir mokslo tekstuose galinčią reikštis poveikio funkciją.

Ką tik paminėtas darbas rodytų, kad tam tikras poslinkis stilistikos darbuose vyksta vertinant individualiojo stiliaus komponentą. Antai apžvelgusi užsienio tyrėjų darbus autorė kelia mintį, kad mokslinio stiliaus individualumą galima tyrinėti tais pačiais metodais, kaip ir meninį stilių. Ji pateikia ir tyrimą, leidžiantį spręsti, kad

mokslinį stilių lemia autoriaus pasaulėvaizdis. Kituose stilistikos darbuose kaip su autoriumi siejami subjektyvieji stiliaus veiksniai minimi ir autoriaus temperamentas, atminties tipas, vaizduotė, estetinės pažiūros, taip pat ir kalbinė kompetencija (Župerka 2012: 16), tačiau individualusis stilius kaip mokslinio stiliaus ypatybė neminimas. Individualiuoju stiliumi laikant autoriaus pasirenkamas raiškos priemones ir jų organizaciją, atkreipiamas dėmesys, kad šis kalbos priemonių pasirinkimas gali būti ne tik sąmoningas, bet ir nesąmoningas (Župerka 2012: 16).

Tačiau individualiojo stiliaus veiksnys mokslo kalboje, regis, neneigiamas terminologų. Štai K. Gaivenis yra rašęs, kad mokslo kalboje nuo autoriaus individualybės priklauso emocinė-ekspresinė konotacija: „<...> tos pačios specialybės ir vienodos kvalifikacijos mokslininkai toli gražu nevienodai rašo – vienas vaizdingiau, plėtriau, kitas – sausiau, glausčiau“ (Gaivenis 2014 [1991]: 189). Netiesiogiai individualiojo stiliaus veiksnį ryškintų ir kai kurios pastabos, pateikiamos nurodant sinonimijos priežastis, kurios lietuvių terminologijoje paminimų sinonimijos priežasčių apraše įvardytos kaip priežastys, susijusios su terminų kūrimu ir vartojimu (žr. Vaskelaitė 2021: 198). Kaip viena jų įvardijamas savų terminų sudarinėjimas, tai aiškinant autoriaus skoniu (Keinys 2005 [1974]: 255), taip pat „terminų vartotojo palinkimas“ (Keinys 1980: 100–101). Vis dėlto, sinonimiją laikant mokslinėje terminijoje vengtinu reiškiniu, tokio pobūdžio individualiojo stiliaus reiškimasis mokslo terminijoje vertinamas neigiamai. Apie savų terminų sudarinėjimą esant prigijusiam terminui kaip apie terminologijos ydą, beje, būdingą ne tik terminų kūrėjams, bet ir jų normintojams, yra rašyta ne viename terminologijos darbe (pvz., Gaivenis 2014 [1977]). Pastovumo principas formuluojamas kaip vienas terminologijos principų: „Be svarbių priežasčių negali būti keičiamas ar transformuojamas nė vienas mokslinėje apyvartoje įsigalėjęs ir prigijęs terminas“ (Gaivenis 2014 [1977]).

Taip iš terminologijos ir stilistikos darbų apžvalgos aiškėtų, kad, nors funkcinio stiliaus ypatumai kaip terminų sinonimijos priežastis atskirai nenagrinėjami, netiesiogiai tokia priežastis atskleidžiama ir pripažįstama, tačiau individualiojo stiliaus raiška mokslo terminijoje vertinama labiau neigiamai. Sociolingvistinės ar sociokognityvistinės pakraipos užsienio tyrėjų darbuose ir individualiojo stiliaus reiškimasis terminijoje vertinamas kiek kitaip. Antai J. Freixos tipologiniame apraše, kur skiriama ir funkcinių, ir diskursinių priežasčių grupė, aptariant diskursines sinonimijos priežastis minima, kad specialistai terminų sinonimus gali vartoti iš ekspresyvumo

ar kūrybiškumo paskatų (Freixa 2006: 60). Tiesa, tame tipologiniame apraše minimi specialistų rengiami, o ne moksliniai tekstai.

Tačiau kad ir kokiame tekste terminas būtų vartojamas, termino vartojimas tekste yra kitoks nei jo pateikimas žodynuose – tai ryškėja ir iš lietuvių terminologų darbų ar pastabų. Nors sinonimų apsčiai fiksuojama ir terminų žodynuose (pvz.: Labanauskienė 2004, 2014; Stunžinas 2005; Vladarskienė 2015; Stankevičienė 2016; Auksoriūtė 2018), dar 1975 m. J. Klimavičius yra atkreipęs dėmesį į tai, kad tekstinėje vartosenoje įvairavimo daugiau: „<...> tarptautinių ir lietuviškų terminų sinonimijos vartojimas mokslo veikalų tekstuose turi savo specifiką. Tekstuose daugiau pasitaiko iš kalbos sistemos jau išstumtų skolinių, dar tik prigyjančių naujadarų, apskritai, daugiau įvairovės, svyravimų ir kitimų dinamikos“ (Klimavičius 1975: 93). Sinonimiją nagrinėjanti A. Mitkevičienė, kaip jau minėta aptariant bendrašaknę sinonimiją (žr. 5.3 sk.), tekstinės terminų vartosenos ypatumus yra apžvelgusi atskirai, o juos apžvelgdama kreipė dėmesį į tai, kad sunku tekstuose skirti kaip termino sinonimus pavartojamus žodžių junginius ar terminus, vadinamuosius kontekstinius sinonimus, nuo tikrųjų terminų sinonimų, vadinamų sisteminiais sinonimais (Mitkevičienė 2015a). Taip iš lietuvių terminologų darbų ryškėja dar viena galima sinonimų opozicija – sisteminių ir kontekstinių sinonimų. Ji minima ir naujesniame autorės darbe, kur opozicijas mėginama apibendrinti: su komunikacine situacija čia siejama tiek specialiosios ir bendrosios vartosenos sinonimų opozicija, tiek sisteminių ir nesisteminių pavadinimų opozicija (Mitkevičienė 2020: 9). Tačiau klausimas, kaip nubrėžti ribą tarp sisteminių ir kontekstinių sinonimų, lieka atviras. Taip pat nevisiškai aišku, kiek kontekstiniai sinonimai laikytini terminologijos mokslo objektu: nors viename iš čia minimų straipsnių (Mitkevičienė 2015a) jie aptarti kiek plačiau, nagrinėjant terminų sinonimus į lietuvių terminologijos darbus kontekstiniai sinonimai neįtraukiami.

6.2. VEIKSNIO RAIŠKA MAKROEKONOMIKOS VADOVĖLIUOSE

Pagal pagrindinius funkcinį stilių lemiančius objektyviuosius veiksnius – adresatą, jam perteikiamą turinį, kalbėjimo situaciją ir kalbinio akto funkciją – šio darbo šaltiniu pasirinkti makroekonomikos vadovėliai turėtų būti vienodi: jų adresatas – aukštosios mokyklos studentas, kuriam siekiama išdėstyti makroekonomikos kursą, atskleisti pagrindinius

ūkio kaip visumos funkcionavimo dėsningumus bei principus, perteikti makroekonominės analizės pagrindus, esmines makroekonomikos sąvokas. Tačiau vadovėliai rengiami skirtingų autorių ar jų kolektyvų. Tiesa, du analizei pasirinktus vadovėlius (Jak ir Jak_6) sieja bendra autorystė, o dar vieną vadovėlį (Andr) su šiais dviem sieja dalinis autorystės sutapimas. Vieno vadovėlio autorius (Čieg) yra ir 2006 m. išėjusio Vytauto Didžiojo universiteto vadovėlio (Ek) makroekonomikos dalies atsakingasis mokslinis redaktorius.

Nors visuose vadovėliuose dėstomos tos pačios temos, jie pirmiausia skiriasi apimtimi, ir tai nulemia vartojamų terminų skaičiaus skirtumus. Stiliaus požiūriu vadovėliai irgi nėra visiškai vienodi: vienų tekstai artimesni moksliniam, kitų – publicistiniam stiliui, plg.:

> Stabilizuojančiu poveikiu pasižymi ir kitos vyriausybės išlaidos. Šis reiškinys, kuris sumažina *BNP* svyravimus ir suteikia ekonomikai tam tikro stabilumo, vadinamas **savaimine stabilizacija.** Valstybės biudžeto elementų – savaiminių stabilizatorių veikimo padariniai grafiškai pavaizduoti 14.8 paveiksle. *BNP* padidėjus nuo Y_0 iki Y_1 ir vyriausybės išlaidoms G nekintant padidėja mokestinės įplaukos M į valstybės biudžetą ir atsiranda AB dydžio biudžeto perteklius. Tokiu pat dydžiu sumažėja visuminė paklausa Dav 255.

> Kai sunkiais laikais biudžetas savaime tampa deficitinis, neatsargiam politikui paspendžiami spąstai. Sakykim, kiekvienais metais vyriausybė stengiasi subalansuoti biudžetą. Ekonominei situacijai pablogėjus, surenkama mažiau mokesčių, atsiranda deficitas. Jei politikai nusprendžia subalansuoti biudžetą, jie gali pasirinkti: mažinti vyriausybės išlaidas arba didinti mokesčių normas. Abiem atvejais bendrosios išlaidos mažės ir padėtis dar pablogės. Keldama mokesčius arba mažindama išlaidas, vyriausybė atsvers savaiminius stabilizatorius (apie juos kalbėsime kiek vėliau), esančius mokesčių sistemoje. Pastangos kasmet subalansuoti biudžetą – tai politikos pinklės Andr 222.

Vis dėlto griežtas ribas stiliaus požiūriu tarp vadovėlių būtų sunku brėžti, nes net ir tų vadovėlių, kurių kalbai būdingas kiek didesnis ekspresyvumas, tekstas vietomis atstovauja oficialiesiems dalykiniams stiliams, pvz.:

> Darbo našumo lygis yra svarbus veiksnys, nulemiantis tiek mokesčių gavimą, tiek išlaidas. Darbo našumo pakilimas atitinkamai padidina ir valstybės pajamas, gaunamas įskaitant ir pajamų mokesčius, socialinio draudimo įplaukas, korporacijų pelno bei prekybos mokesčius. Kartu darbo našumo didėjimas sukelia vyriausybės išlaidų mažėjimą tiesioginėms išmokoms Andr 224.

Šiaip ar taip, terminų sinonimijos analizė išryškino vadovėliams būdingą pagrindinio terminų sinonimijos fondo bendrumą: nors sinonimiškai juose vartojama nemažai terminų, tiek ieškant lietuviško atitikmens skoliniui pakeisti, tiek vartojant alternatyvius sąvokos pavadinimus, dažniausiai svyruojama tarp tų pačių terminų. Vartojant bendrašaknius sinonimus, svyruojama tarp tų pačių priesagų vedinių, panašūs vadovėliuose dėmenų skaičiumi besiskiriančių terminų vartojimo polinkiai.

Sinonimų žymėjimo būdai vadovėliuose irgi panašūs – sinonimai žymimi tiriant lietuvių terminiją paprastai fiksuojamais sinonimo žymėjimo būdais: pateikiami skliaustuose arba susiejami metakalbiniais komentarais *arba*, *kitaip*, *vadinamas*, *dar vadinama* ir kitais, taigi vadovėliams būdinga eksplicitinė sinonimija[28]. Tiesa, tarp sinonimo žymėjimo ir sinonimo tipo galima įžvelgti tam tikrą atitiktį. Alternatyvūs sąvokų pavadinimai, šiame darbe kiek sąlygiškai apibendrinti kaip aspektiniai sinonimai, dažnai jungiami jungtuku *arba*, pvz.:

> Ekonomikos sistema, susidedanti tik iš namų ūkių ir firmų, vadinama grynai privačios ekonomikos sistema (*pure private economic system*), arba supaprastintu ekonomikos modeliu (*simple economic model*) <...> Ek 143.

O svyravimus, susijusius su skolinio keitimu ar termino nenusistovėjimu, paprastai rodo sinonimo pateikimas skliaustuose, pvz.: *monetarinė* (*pinigų*) *politika*, *pinigų* (*monetarinė*) *politika*, *ribojamoji* (*restrikcinė*) *politika*, *restrikcinė* (*ribojamoji*) *politika*, *įmonė* (*firma*), *firma* (*įmonė*), *visuminė* (*agreguota*) *paklausa*, *sukrėtimai* (*šokai*) ir kt. Vis dėlto skliaustuose gali būti pateikiami ir aspektiniai sinonimai. Sinonimo teikimas skliaustuose tiriamosios srities vadovėliuose yra vienas labiausiai paplitusių sinonimų žymėjimo būdų ir, regis, pats neutraliausias, pvz.:

> **Nediskretinė fiskalinė politika (savaiminiai stabilizatoriai)** (nondiscretionary fiscal policy/automatic stabilizer) – tai savaime veikiančios biudžeto politikos priemonės, kurios padidina bendrąją paklausą, kai ekonomika patirai nuosmukį, ir pristabdo bendrosios paklausos augimą, kai ekonomika kyla Sn 188.

Tačiau aspektiniams sinonimams ypač būdingas žymėjimo būdas – apibrėžiamą sąvoką įvardijus atitinkamu terminu, minėti ir kitus tos sąvokos pavadinimus, kartais

28 Eksplicitinė sinonimija aptariama A. Mitkevičienės (2021) straipsnyje.

pateikiant ir tam tikrą jų paaiškinimą. Antai nurodžius, kad visuminės pasiūlos kreivę galima suskirstyti į tris dalis – horizontaliąją, išlenktąją ir vertikaliąją liniją, pateikiamas paaiškinimas, kad horizontaliąja linija J. M. Keynesas ypač domėjosi, kad paaiškintų, kas sukėlė Didžiąją depresiją ir kaip ją įveikti, todėl „ši horizontalioji visuminės pasiūlos linija vadinama *keinsistine*“ (Andr 184). Arba apibrėžiamą sąvoką įvardijus kaip *struktūrinį nedarbą* ir ją susiejus su žinių ir gyvenamosios vietos nesutapimu, pateikiamas paaiškinimas, kad dėl šios sąsajos struktūrinis nedarbas dar vadinamas *nesutampančiu nedarbu* (Sn 398). Toks sinonimų žymėjimo būdas aspektinių sinonimų būdingumą tiriamiesiems šaltiniams skatintų sieti su adresatu, leidinio pobūdžiu, kitaip tariant, funkcinio stiliaus veiksniu: mokomojo pobūdžio leidiniuose siekiama išaiškinti pagrindines makroekonomikos sąvokas, o vartojami alternatyvūs sąvokų pavadinimai leidžia atskleisti įvairius sąvokų aspektus. Kita vertus, taip supažindinama su makroekonomikos terminais.

Tiesa, pasitelkus žodžių junginius *dar vadinamas*, *taip pat vadinamas*, *vadinamas* vadovėlių autorių vardijami ne tik vadinamieji aspektiniai sinonimai. Antai paaiškinus, kas yra einamųjų metų kainos, priduriama:

> Einamųjų metų kainos vadinamos *faktinėmis kainomis* Jak_6 154.

Įvairių kitų sinoniminių pavadinimų vardijimą taip pat būtų galima aiškinti mokomojo pobūdžio leidinių adresatu. Dėstant makroekonomikos kursą, studentui siekiama pateikti kuo daugiau vartojamų sąvokos pavadinimų, o jų, kaip išryškino vadovėlių visuma, kai kurios sąvokos turi po kelis, atsiradusius tiek dėl kalbų įtakos, tiek dėl galimybės vieną sąvoką pavadinti iškeliant skirtingus požymius, tiek dėl ekstralingvistinių veiksnių. Todėl, net jei formuluojant apibrėžtį ir teikiamas vienas terminas, suformulavus ją neretai minimi ir kiti sąvokos pavadinimai, radęsi nebūtinai lietuvių kalboje. Šiaip iš vadovėlių matyti polinkis terminą vartoti nuosekliai: net jei minimi keli sąvokos pavadinimai, tekstuose linkstama vartoti vieną pavadinimą. Žinoma, terminų trumpinimo, arba eliptinio jų vartojimo, kaip išryškėjo aptariant bendrašaknius sinonimus, vadovėliuose neišvengiama. Taigi, nors sinonimiją įprasta sieti su pradiniu terminijos formavimosi etapu, šiame skyriuje atliekama analizė kaip svarbų sinonimijos veiksnį, be jau išryškėjusių sinonimijos priežasčių, ryškina adresatą ir atitinkamą funkcinį stilių – tai gali būti paskata vartoti sinonimų.

Iš sinonimijos analizės išryškėję pagrindinio sinonimijos fondo, sinonimų vartojimo ir žymėjimo bendrumai individualiojo stiliaus veiksnį kaip sinoniminės raiškos makroekonomikos vadovėliuose priežastį lyg ir paneigtų. Individualiojo stiliaus raiškos priemonė galėtų būti metaforiniai terminai, tačiau, kaip aiškėjo iš 3 skyriaus, lietuviškuose vadovėliuose vartojami metaforiniai terminai veikiau yra terminų vertimo rezultatas.

Vis dėlto, nors bendra imtis ryškintų vadovėliams būdingus funkcinio stiliaus bendrumus ir terminų sinonimų vartojimo panašumus, kaip išimtį tenka minėti vieną vadovėlį. Vilniaus universiteto vadovėlyje *Makroekonomika* (Čieg) sinonimų turi didžioji dauguma jame apibrėžiamų ir vartojamų terminų. Jų turi net ir tie terminai, kuriuos bendra vadovėlių imtis išryškino kaip nesinoniminius terminus. Antai teikiamas *defliacijos* sinonimas *neigiama infliacija*, nors kituose vadovėliuose terminas sinonimų neturi. Net šalia visuose vadovėliuose vienodai vartojamo termino *namų ūkiai* teikiamas sinonimas *žmonės*. Juolab sinonimų turi visos imties pagrindu kaip sinoniminiai išryškėję terminai. Nors tai vienas iš naujesnių makroekonomikos vadovėlių (2012 m.), sinonimų jame vartojama daugiau nei kituose vadovėliuose. Tokį faktą būtų galima aiškinti tuo, kad leidiniu, veikiant visų vadovėlių pagrindu išryškėjusiam veiksniui, siekiama aprėpti iki tol išleistuose makroekonomikos vadovėliuose vartojamus terminus.

Tačiau sinonimų čia ryškėja gana savitų, kitiems analizuojamiems leidiniams nebūdingų. Antai viena iš ekonominio ciklo fazių, kurios pavadinimas kituose vadovėliuose taip pat įvairuoja (*pakilimas*, *pakilimo fazė*), čia minima dar ir kaip *ekspansijos fazė* Čieg 172, nors toks sinonimas daugiau niekur nevartojamas, o kaip *nuosmukio fazės* sinonimas pateikiamas ne tik terminas *recesija*, bet ir nė viename kitame vadovėlyje nevartojamas sinonimas *suspaudimo fazė*, pvz.:

> ***Ekspansijos (pakilimo) fazė*** (a) yra keičiama ***suspaudimo (nuosmukio) fazės***
> (b) (recesijos) *viršutiniame lūžio taške (upper turning point)* ar *„viršūnėje“ (peak)* Čieg 172.

Bet labiausiai šis vadovėlis išsiskiria sinonimų vartojimo polinkiais. Nors kituose leidiniuose sinonimas paprastai pateikiamas tik sąvoką apibrėžiant ar ją aiškinant, o tekste linkstama vartoti vieną terminą, šiame vadovėlyje sąvoką apibrėžiant ar aiškinant siekiama minėti ypač daug jos pavadinimų, pavyzdžiui, aptariant ekonominio ciklo fazes:

Lygiai taip pat suspaudimo (nuosmukio) fazė baigiasi kitu lūžiu ir atveria kelią ekspansijai (pakilimui) *žemiausiame posūkio taške* (*lower turning point*), arba **pagyvėjimo (lūžio)** (*trough*) **taške** (*d*) ar „duburyje“, kuris, vaizdžiai tariant, yra verslo ciklo „dugnas“ Čieg 173.

Tokį siekį būtų galima aiškinti tuo pačiu vadovėliuose ryškėjančiu adresato veiksniu – sąvoką adresatui norima kuo labiau paaiškinti, atskleidžiant įvairius jos aspektus. Tačiau sinonimai, suminimi sąvoką aiškinant ar apibrėžiant, toliau vartojami ir tekste, įtraukiant ir papildomų sinonimų. Pavyzdžiui, apibrėžiant sąvoką pateikiamas termino *ekonominis ciklas* sinonimas *verslo aktyvumo ciklas*, bet sinonimas teikiamas ir toliau, sąvoką vartojant, plg.:

Ekonominis ciklas (ar **verslo aktyvumo ciklas)** susideda iš gamybos apimties periodinių, bet nereguliarių svyravimų, susijusių su nedarbo lygio ir infliacijos tempų svyravimais Čieg 171.
<...>
Taip trumpai galima apibūdinti vadinamąjį ekonominį (verslo) ciklą (*economic or business cycle*), kuris apibūdina išvystytų Vakarų šalių ūkį per paskutinius pusantro šimto metų, arba bent jau nuo to laikotarpio, kai išvystyta monetarinė (piniginė) ekonomika, kuriai būdingas glaudus visų jos grandžių tarpusavio ryšys, pradėjo keisti visuomenę su santykinai natūriniu ūkiu Čieg 171.

Kartu matyti, kad sinonimų vartojimas šiame vadovėlyje būdingas ne tik terminams – taip skliaustuose teikiama ir daug bendrosios vartosenos žodžių, pvz.:

Tokiu atveju visuomenė mažina savo prekių atsargas ir nevisiškai pakeičia (atnaujina) nusidėvėjusias gamybos priemones naujomis Čieg 61.

Namų ūkiai (vartotojai) ir valstybė paprastai iš tikrųjų perka būtent tą kiekį prekių, kurį ir norėjo (planavo) pirkti Čieg 62.

Toks terminų vartojimo kontekstas rodytų, kad ir terminų sinonimijos priežastis šiame vadovėlyje gali būti jam būdinga sinoniminė vartosena, o kartu tai gali rodyti skirtumo nedarymą tarp sinonimų ir terminų sinonimų. Be šio vadovėlio, gausesnė sinonimija ir polinkis ne tik apibrėžiant terminą teikti jo sinonimus būdingas ir dar vienam vadovėliui, pvz.:

Tokiai situacijai apibūdinti naudojama **laukiamosios (numatomosios) infliacijos** sąvoka.
Laukiamoji (numatomoji) infliacija (*expected inflation*) – tai tikėtina infliacija, į kurią atsižvelgia ūkio subjektai; jai visuomenė būna daugiau ar mažiau pasirengusi Ek 235.

Taip ryškėtų, kad funkcinis stilius, o būtent mokomasis, aiškinamasis šių leidinių pobūdis ir adresato veiksnys, turi įtakos makroekonomikos vadovėliuose besireiškiančiai terminų sinonimijai, o poroje vadovėlių ryškėjantys sinonimų vartojimo polinkiai galėtų būti siejami su skirtumo tarp sinonimų vartojimo ir terminų sinonimų vartojimo nedarymu. Vis dėlto sinonimų vartojimo polinkiais iš kitų ypač išsiskiriantis vadovėlis nuo kitų vadovėlių skiriasi ir kalbos ekspresyvumu, vartojamomis stiliaus priemonėmis, pvz.:

Tegul šie J. S. Millio žodžiai būna palinkėjimas tiems, kurie imsis tolimesnių makroekonomikos teorijos studijų. Juk žmogui, kuris sistemingai nestudijavo ekonomikos teorijos, ne tik labai sunku atsakyti į šiame skyriuje minėtus klausimus, bet nelengva ir bent kiek rimčiau juos apmąstyti. Jis savotiškai panašus į kurčiąjį, bandantį įvertinti muzikos kūrinį. Bet užtenka duoti šiam žmogui galimybę girdėti, ir netgi neturėdamas jokio muzikinio išsilavinimo, jis vis vien bent jau pajus, kas yra muzika. Ekonomikos teorijos studijos iš tiesų gali tapti labai patraukliu užsiėmimu. Juk jau daugiau kaip porą šimtmečių išsilavinę žmonės joje rasdavo atsakymus į kone visus klausimus, kuriuos jiems kėlė pats gyvenimas. Tačiau tuo pat metu ekonominiams principams yra būdingas loginis grožis, sutinkamas senovės graikų matematiko *Euklido* (apie 365–275 m. per. Kr.) geometrijoje. Kad būtų galima iki galo įvertinti kvantinės fizikos žavesį, pirmiausia būtina tobulai perprasti matematinio instrumentarijaus subtilybes. O tam, kad pajustume ekonominės analizės metodų estetiką, būtinas tik loginis mąstymas ir gebėjimas stebėtis, kad šie proto vediniai („išprotavimai“) iš tiesų yra gyvybiškai svarbūs milijardams mūsų planetoje gyvenančių žmonių Čieg 28.

Tai rodo, kad individualiojo stiliaus ir terminų sinonimijos sąsajas reikėtų atidžiau nagrinėti. Bet tai jau būtų atskiro darbo uždavinys.

IŠVADOS

Terminų sinonimiją lietuvių terminologijoje įprasta sieti su pradiniais terminijos raidos etapais, kai terminija dar tik formuojasi ir yra nenusistovėjusi, ir tai kaip pagrindinę sinonimijos priežastį ryškina terminijos formavimąsi. Kad pradiniais terminijos raidos etapais sinonimų vartojama gausiai, atskleidžia empirinio pobūdžio tyrimai, tačiau jie rodo ir tai, kad sinonimija būdinga taip pat ir ilgai gyvuojančių sričių terminijai. Vien iš to galima spręsti, kad terminų sinonimiją lemiančių priežasčių turėtų būti ir kitų, ne tik terminijos formavimasis, nenusistovėjimas. Jų terminologijos darbuose ir įvardijama ar išvardijama, bet atskirai priežastys nenagrinėjamos.

Terminų, vartojamų makroekonomikos vadovėliuose aukštosioms mokykloms, sinonimijos analizė parodė, kad sinonimija būdinga ir makroekonomikos terminijai. Tačiau tiesiogiai su termino nenusistovėjimu, formavimusi galima sieti tik palyginti nedidelę makroekonomikos vadovėliuose sinonimiškai vartojamų terminų dalį. Sinonimijos priežastims tirti pasitelkus sinonimų klasifikavimo numatomus jų tipus ir opozicijas, taip pat papildomus tyrimo įrankius, kaip vienos pagrindinių šiuose šaltiniuose vartojamų terminų sinonimijos priežasčių aiškėja kitų kalbų įtaka ir kalbos bei terminijos tvarkyba.

Kitų kalbų įtakos veiksnį atskleidė įvairiakilmės sinonimijos tyrimas, parodęs, kad su skolinio vartojimu sietini daugiau nei šimtas terminų sinonimijos atvejų, iš kurių šešiasdešimt yra susiję su pagrindinių, daugumoje vadovėlių aiškinamų makroekonomikos sąvokų įvardijimu. Tačiau didžioji pastarųjų dalis rodo aktyvias lietuviško atitikmens skoliniui pakeisti paieškas, taigi, tiek kalbos norminimo, tiek terminijos tvarkybos požiūriu aktualaus grynumo principo taikymą, ir tai kaip kitą šiems šaltiniams būdingą terminų sinonimijos priežastį leidžia konstatuoti kalbos norminamąjį ir terminijos tvarkomąjį veiksnį.

Su angliškos kilmės žodžių keitimu lietuviškais atitikmenimis šioje terminijoje susiję nedaug sinonimijos atvejų, bet konkrečios kalbos įtaką sinonimijai rodo ne tik įvairiakilmės sinonimijos atskleidžiamas tos kalbos žodžių šaknis turinčių terminų ar jų dėmenų skaičius. Makroekonomikos terminų sinonimijos tyrimas atskleidžia ir įvairių kitų kalbų įtakos veiksnio aspektų. Viena, jis ryškina kalbos tarpininkės vaidmenį. Kita, atskleisdamas vadovėliuose vartojamų lietuviškų ir juose pateikiamų

angliškų terminų sinonimijos sutaptį, jis rodo tokį kalbų įtakos veiksnio aspektą kaip angliškų terminų sinonimijos įtaka. Kaip sinonimijos paskata ar tiesioginis veiksnys aiškėja ir terminų vertimas. Žinoma, patikimiau šiuos kalbų įtakos veiksnio aspektus leistų įvertinti kitokio pobūdžio tyrimai. Šiame darbe daugiausia susitelkta į sinonimijos priežastis, kurias leidžia nustatyti terminų sinonimams tirti taikomi sinonimų tipai ir opozicijos.

Ryški tiriamosios terminijos ypatybė yra ir vadovėliuose vartojami alternatyvūs tos pačios sąvokos pavadinimai, kurie šiame darbe apibendrinti lietuvių terminologijoje vartojamu terminu *aspektiniai sinonimai*. Lietuviškųjų makroekonomikos vadovėlių ypatybė pateikti ir angliškus terminus, taip pat iš pateikimo matoma sinonimijos atitiktis ir aspektinius sinonimus skatina sieti su anglų kalbos įtaka. Tačiau palanki terpė tokiai sinonimijai reikštis yra ir mokomasis analizuojamųjų šaltinių pobūdis: vadovėliuose siekiama perteikti makroekonomikos pagrindus, išaiškinti sąvokas, o aspektiniai sinonimai, atskleidžiantys įvairius sąvokos aspektus, padeda šio tikslo siekti. Kartu vadovėliuose aukštosioms mokykloms siekiama perteikti makroekonomikos mokslo terminiją, o tai – taip pat aspektinę sinonimiją skatinantis veiksnys.

Tiesa, aspektiniai sinonimai lietuvių terminologijoje mažai tenagrinėti. Tiek sinonimijos, tiek įvardijamojo variantiškumo tyrimuose jie siejami su konceptualizavimo skirtumais, tačiau iš makroekonomikos vadovėliuose vartojamų skirtingų tos pačios sąvokos pavadinimų matyti, kad ne visi jie radęsi iš sąmoningų pastangų iškelti skirtingus sąvokos aspektus. Pavadinimų skirtumų gali rastis dėl nevienodo klasifikavimo, nevienodo sąvokos įvardijimo skirtinguose šaltiniuose, ir kai kurie aspektiniai sinonimai gali būti tik tų nevienodumų atspindys. Taigi, terminu *aspektiniai sinonimai* šiame darbe apibendrinti ne tik sąmoningų pastangų iškelti skirtingus sąvokos aspektus paskatinti sinonimai – šis terminas vartotas kiek sąlygiškai, atsižvelgiant į besirandančią jo vartojimo lietuvių terminologijoje tradiciją. Ir dalis makroekonomikos vadovėliuose vartojamų tokių sinonimų gali būti kontekstiniai sinonimai, sietini su terminų funkcionavimo rišliame tekste ypatumais, jų tekstine vartosena. Šiaip ar taip, iš aptartojo tipo sinonimų vartojimo matyti, kad šio tipo sinonimijos priežastis – ne su termino formavimusi sietini nominacijos svyravimai.

Su tekstine terminų vartosena, kaip atskleidė bendrašaknės sinonimijos aptarimas, sietini ir kai kurie trumpesnių terminų vartojimo vietoj ilgesnių terminų atvejai. Teorinio ir empirinio pobūdžio darbų apžvalga atskleidė, kad ne visų termino

trumpinimo atvejų santykis su bendrašakne sinonimija pakankamai aiškus, tačiau apskritai trumpesnio termino vartojimas rodo ekonomijos siekį, taigi, kito terminologijos principo – trumpumo – taikymą. Nors ir bendrašaknės sinonimijos atvejus įprasta sieti su terminijos formavimusi ar nenusistovėjimu, su polinkiu rinktis trumpesnį terminą vietoj ilgesnio susiję bendrašaknės sinonimijos atvejai kaip šio tipo sinonimijos priežastį veikiau rodytų makroekonomikos vadovėliuose besireiškiantį terminijos tvarkybos veiksnį.

Kitokio pobūdžio bendrašaknė sinonimija – kai du ar kelis tos pačios sąvokos pavadinimus teskiria vieno iš jų turimas priešdėlis ar priesaga arba vartojami su skirtingomis priesagomis ar priešdėliais sudaryti terminai – makroekonomikos vadovėliuose nėra plačiai paplitusi: dešimties vadovėlių pagrindu išryškėja apie dvidešimt ryškesnių atvejų. Šiuos atvejus galima aiškinti priežastimis, nurodomomis aptariant ne tik terminų, bet ir bendrosios vartosenos žodžių sinonimiją: kalbos turimomis žodžių darybos išgalėmis, nedideliais žodžių ar terminų reikšmės skirtumais, pakeičiamumo galimybėmis. Tokio pobūdžio sinonimija labiau ryškėja skirtingų vadovėlių pagrindu, o tai ją skatina sieti su tekstų redagavimo ypatumais. Kai kurių įvairavimo atvejų pasitaiko dėl nevienodo skolinių adaptavimo ar perkėlimo į lietuvių kalbą: kai kurių žodžių pasiskolinama tik šaknis, kitų – ir nelietuviškos darybos priemonės. Tokie atvejai rodytų kalbų įtakos veiksnį.

Aptariant bendrašaknę sinonimiją ryškėjo ir tokių bendros šaknies siejamų terminų sinoniminės vartosenos atvejų, kurie susiję veikiau su termino ilginimu nei su jo trumpinimu. Jų minima ir tiriant kitų sričių terminiją, įvardijant šiuos atvejus kaip ilgąsias terminų formas. Nors jų, kaip ir įvairaus pobūdžio terminų trumpinimo atvejų, santykis su bendrašakne sinonimija nėra pakankamai aiškus, nėra aišku ir tai, kiek jie sietini su sisteminiais, kiek – su kontekstiniais sinonimais, vis dėlto ir makroekonomikos vadovėliuose pasitaikančius atvejus, kai vartojamas bendros šaknies siejamas ilgesnis ir trumpesnis terminas, būtų galima aiškinti tyrėjų jau įvardyta priežastimi – aiškumo, sistemiškumo siekiu: ilgesnis terminas aiškesnis, parodantis sąvokų ryšius, o tokio pobūdžio tekstuose tiek aiškinti, tiek atskleisti sąvokų ryšius aktualu. Kita vertus, aiškumas bei sistemiškumas taip pat yra terminologijos principai.

Nors užsienio terminologijoje vis garsiau reiškiama mintis apie individualiojo stiliaus raiškos galimybę terminijoje, didžioji dalis išnagrinėtų lietuviškųjų šaltinių stiliaus individualumo veiksnio kaip sinonimijos priežasties neišryškina.

Išimtis – makroekonomikos vadovėlis, atskleidžiantis nuo kitų labiau besiskiriantį sinonimų inventorių ir kitokius terminų sinonimų vartojimo polinkius. Savitesnis ir šio vadovėlio stilius, o tai skatintų čia besireiškiančią terminų sinonimiją aiškinti stiliaus individualumu. Vis dėlto iš šio leidinio ryškėja terminų ir ne terminų sinonimų vartojimo polinkių bendrumas, o tai rodo, kad terminų sinonimijos priežastis gali būti terminijos tvarkybos principų nežinojimas ar nepaisymas. Kad kituose vadovėliuose terminų vartojimo ir tvarkybos principų siekiama laikytis, atskleidžia matomas polinkis terminų sinonimus pateikti tik apibrėžiant sąvoką, o tekste vartoti vieną terminą.

Funkcinis stilius kaip terminų sinonimijos priežastis lietuvių terminologijoje mažai tenagrinėjamas, tačiau makroekonomikos terminų, vartojamų vadovėliuose aukštosioms mokykloms, sinonimijos polinkių analizė mokomąjį stilių rodytų kaip gana svarbų terminų sinonimijos veiksnį. Žinoma, patikimiau šį veiksnį leistų įvertinti čia išryškėjusių sinonimijos polinkių lyginimas su sinonimijos polinkiais, būdingais kitų funkcinių stilių ar žanrų tekstams.

Šaltiniai

Andr – Andriušaitienė Daiva, Drejeris Rolandas, Jakutis Algirdas, Petraškevičius Vladislavas, Stepanovas Artūras 2016: *Ekonomikos teorija*: vadovėlis, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universiteto leidykla „Technika“.

Čieg – Čiegis Remigijus 2012: *Makroekonomika*: Vilniaus universiteto vadovėlis, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Dav – Davulis Gediminas 2003: *Ekonomikos teorija*: vadovėlis neekonominių specialybių studentams, antroji pataisyta ir papildyta laida, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.

Dril – Drilingas Boleslovas, Čiburienė Jadvyga, Snieška Vytautas 1997: *Makroekonomikos pagrindai*: vadovėlis neekonominių specialybių studentams, Kaunas: Technologija.

Ek – *Ekonomika*: studijų knyga, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006.

Gav – Gavelis Vytautas, Gylys Povilas, Mačiekus Venantas, Minkevičienė Neringa, Paliulytė Regina, Ulvidienė Erstida, Urbšienė Laima 2017: *Makroekonomika*: Vilniaus universiteto vadovėlis, elektroninė knyga, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Jak – Jakutis Algirdas, Petraškevičius Vladislavas, Stepanovas Artūras, Šečkutė Laima, Zaicev Stepon 2000: *Ekonomikos teorijos pagrindai*: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams, Kaunas: Smaltijos leidykla.

Jak_6 – Jakutis Algirdas, Petraškevičius Vladislavas, Stepanovas Artūras, Šečkutė Laima, Zaicev Stepan 2007: *Ekonomikos teorija*: vadovėlis, šeštasis pataisytas ir papildytas leidimas, Vilnius: Eugrimas.

Sk – Skominas Vytautas, sud., 2006: *Makroekonomika*: vadovėlis, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Sn – Snieška Vytautas, Baumilienė Valerija, Bernatonytė Dalia, Čiburienė Jadvyga, Juozapavičienė Aldona ir kt. 2008: *Makroekonomika*: vadovėlis ekonominių specialybių studentams, trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas, Kaunas: Technologija.

Literatūra

Abel Andrew B., Blanchard Olivier J., Bernanke Ben, Croushore Den 2008: *Macroeconomics*, 6th edition, Boston: Pearson.

Aleksaitė Agnė 2022: *Lietuvių kalbos naujažodžių daryba (2011–2019 m. naujažodžių duomenyno pagrindu)*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

AMVA 2015: *Aukštųjų mokyklų vadovėlių kalbos taisyklingumo vertinimo tvarkos aprašas*. Prieiga internete: https://vlkk.lt/aktualiausios-temos/svietimas/vadoveliu-aprobavimas/aukstuju-mokyklu-vadoveliu-kalbos-vertinimo-tvarkos-aprasas.

Andriuškaitė Ramunė 2000: J. Balčikonio kalbotyros terminų sandara ir savitumas. – *Terminologija* 7, 59–75.

Auksoriūtė Albina 1997: Kai kurie sinonimijos atvejai naujausiuose kompiuterijos terminų žodynuose. – *Terminologija ir dabartis*: mokslo darbai, Kaunas: Technologija, 15–19.

Auksoriūtė Albina 2018: Informatikos ir kompiuterijos terminijos raida ir sinonimija. – *Lietuviškos informatikos ir kompiuterijos terminijos tyrimai*, aut. A. Auksoriūtė, J. Gaivenytė-Butler, S. Labanauskienė, A. Mitkevičienė, R. Stunžinas, A. Umbrasas, P. Zemlevičiūtė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 247–307.

Auštrevičius Petras, Pupkevičius Danius, Treigienė Dalia 1991: *Šiuolaikinių ekonomikos terminų enciklopedinis žodynas lietuvių–anglų–vokiečių–rusų kalbomis*, ats. red. A. Miškinis, Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Lietuvos komersantas.

Babickienė Zofija 2012: Ekonomikos terminų gramatinių ir leksinių variantų sklaida: norma ir realybė. – *Specialybės kalba: gramatika ir logika*: mokslinių straipsnių rinkinys, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 51–64.

Bagdanavičius Juozas, Stankevičius Petras, Lukoševičius Vytautas 1999: *Ekonomikos terminai ir sąvokos*: mokomasis žodynas, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.

Bitinienė Audronė 2007: Mokslinio stiliaus bendrojo ir individualiojo komponento santykis. – *Acta humanitarica universitatis Saulensis* 3, 32–39.

Bitinienė Audronė 2012: *Mokslinio teksto stilistika*, Vilnius: Edukologija.

Blanchard Olivier 2007: *Makroekonomika*, Vilnius: Tyto alba.

Bøhn Christian, Nørvåg Kjetil 2010: Extracting Named Entities and Synonyms from Wikipedia. – *Advanced Information Networking and Applications (AINA)*, 1300–1307.

Buračas Antanas 1997a: *Bankininkystės ir komercijos terminų aiškinamasis žodynas* 1, Vilnius: Vilniaus universitetas.

Buračas Antanas 1997b: Ekonominė informacija ir probleminiai terminijos aspektai. – *Terminologija* 4, 37–47.

Buračas Antanas, Svecevičius Bronius 1994: *Biznio, bankų, biržos terminų žodynas*, Vilnius: Žodynas.

Cabezas-García Melania, León-Araúz Pilar 2020: *Term Variation in Terminographic Resources: A Review and a Proposal*, Proceedings of the XIX EURALEX International Congress: Lexicography for Inclusion 1, 405–414.

Cabré Castellví Maria T. 1999: *Terminology: Theory, Methods, and Applications*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

Cabré Castellví Maria T. 2003: Theories of Terminology: Their Description, Prescription and Explanation. – *Terminology* 9(2), 163–199.

Celiešienė Vilija 2011: Įvairiakilmė sinonimija – dėsningas lietuviškos kompiuterijos terminijos norminimo etapas. – *Santalka. Filologija. Edukologija* 19(1), 25–30.

Chromá Marta 2011: Synonymy and Polysemy in Legal Terminology and Their Applications to Bilingual and Bijural Translation. – *Research in Language* 9(1), 31–49.

Cocca Michaela, Kendzora Taylor J., Řeřicha Václav, Martínez Elizabeth A. 2016: Terminological Synonyms in Czech and English Sports Terminologies. – *Linguistica Pragensia* 2, 21–32.

Cruse David A. 1986: *Lexical Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.

Cruse David A. 2004: *Meaning in Language*, 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press.

Cvilikaitė Jurgita 2007: Sąvokų raiška anglų ir lietuvių kalbose: leksinės ertmės reiškinys. – *Filologija* 12, 16–25.

Čėsnienė Žaneta 2015: Leksikos variantiškumas ir konkurencija Europos Sąjungos dokumentų vertimuose. – *Logos* 86, 161–171.

Čiegis Remigijus 2012: *Makroekonomika*: Vilniaus universiteto vadovėlis, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Daille Béatrice 2017: Term Variation in Specialised Corpora: Characterisation, Automatic Discovery and Applications. – *Terminology and Lexicography Research and Practice* 19, 1–272.

Davulis Gediminas 2003: *Ekonomikos teorija*: vadovėlis neekonominių specialybių studentams, antroji pataisyta ir papildyta laida, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.

Didjurgienė Aušra, Grigonienė Giedrutė 2016: Globalizacijos įtaka specialybės kalbos studijoms: naujos žodžių reikšmės studentų kalboje. – *Šiuolaikinės visuomenės ugdymo veiksniai* 1, 127–136.

Didjurgienė Aušra, Grigonienė Giedrutė 2019: Profesinės leksikos variantų konkurencija studentų kalboje. – *Šiuolaikinės visuomenės ugdymo veiksniai* 4, 265–376.

Doncu Roxana Elena, Andreescu Cristina Veronica, Sfetea Roxana Corina 2018: Medical Terminology between Precision and Ambiguity: The Case of Synonyms. – *Les cahiers notebooks / Los cuadernos / I quaderni / Die hefte caietele* 3–4, 310–316.

Drilingas Boleslovas, Čiburienė Jadvyga, Snieška Vytautas 1997: *Makroekonomikos pagrindai*: vadovėlis neekonominių specialybių studentams, Kaunas: Technologija.

Drukteinis Albinas 2015: Ortografiniai jūreivystės terminų variantai: didžiosios raidės, brūkšnelis, kabutės. – *Kalbos praktikos problemos* 14, 6–14.

Dubuc Robert 1997: *Terminology: A Practical Approach*, Quebec: Linguatech.

Dvořák Jiří, Dawson Michael 2001: Crisis Management Terminological Synonyms. – *Řada bezpečnostní inženýrství / Safety Engineering Series* 6(2), 52–55.

Ekonomika: studijų knyga, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2006.

Erdemli Hayrettin 2009: The Paradox of the Synonymy of *Increasing Returns* and Economie of Scale. – *Journal of Social Sciences* 2(1), 71–92.

Fernández-Silva Sabela 2016: The Cognitive and Rhetorical Role of Term Variation and Its Contribution to Knowledge Construction in Research Articles. – *Terminology* 22(1), 52–79.

Fernández-Silva Sabela 2019: The Cognitive and Communicative Functions of Term Variation in Research Articles: A Comparative Study in Psychology and Geology. – *Applied Linguistics* 40(4), 624–645.

Fernández-Silva Sabela, Freixa Judit A., Cabré Maria T. 2009: Multiple Motivations in the Denomination of Concepts: the Case of "Production Area" in the Terminology of Aquaculture in French and Galician. – *Journal of the International Institute for Terminology Research* 20, 5–20.

Fernández-Silva Sabela, Kerremans Koens 2011: Terminological Variation in the Source Texts and Translations: A Pilot Study. – *Meta* 56(2), 318–335.

Freixa Judit 2006: Causes of Denominative Variation in Terminology: A Typology Proposal. – *Terminology* 12(1), 51–77.

Gaivenis Kazimieras 1992: Kuo pakeisti terminą *dukterinė įmonė (firma, kompanija)*? – *Gimtoji kalba* 2, 16.

Gaivenis Kazimieras 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Gaivenis Kazimieras 2014: *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Gaivenis Kazimieras 2014 [1964]: Keletas pastabų dėl mokslo veikalų kalbos. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 27–37.

Gaivenis Kazimieras 2014 [1966]: Sudėtiniai terminai su žodžiu *mašina*. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 505–506.

Gaivenis Kazimieras 2014 [1968]: Būdvardis su priesaga *-inis, -ė* ar daiktavardžio kilmininkas. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 31–34.

Gaivenis Kazimieras 2014 [1977]: Keletas terminologijos dalykų. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 99–100.

Gaivenis Kazimieras 2014 [1979]: Bendrieji lietuvių terminijos kūrimo ir norminimo principai. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 107–117.

Gaivenis Kazimieras 2014 [1990]: Rūpintis mokslo kalba ir terminija. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 177–179.

Gaivenis Kazimieras 2014 [1991]: Lietuviškų terminų vaizdingumo klausimu. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 177–179.

Gaivenis Kazimieras 2014 [1993]: *Valiutos keitykla* – tai ne valiutos keitimas. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 632–633.

Gaivenis Kazimieras 2014 [1994]: Žodis *pinigas* ir kiti jo vertimo broliai. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 633–634.

Gaivenis Kazimieras 2014 [1996]: Apie du terminų norminimo principus. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 224–229.

Gaivenis Kazimieras, Kaulakienė Angelė 2014: Ekstralingvistiniai terminų norminimo principai. – *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 229–235.

Gaivenytė Jolanta 1993: Keletas mūsų ekonomikos terminijai nereikalingų angliškų skolinių. – *Kalbos kultūra* 65, 43–44.

Gaivenytė Jolanta 2000: Sudėtinių fizikos terminų sinonimijos atvejai terminų žodynuose. – *Kalbos kultūra* 73, 62–67.

Gavelis Vytautas, Gylys Povilas, Mačiekus Venantas, Minkevičienė Neringa, Paliulytė Regina, Ulvidienė Erstida, Urbšienė Laima 2017: *Makroekonomika*: Vilniaus universiteto vadovėlis, elektroninė knyga, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Gedzevičienė Dalia 2014: Semantizmų vartosena teisės mokslo darbų rankraščiuose. – *Taikomoji kalbotyra* 5, 1–18.

Girčienė Jurgita 1996: Naujosios svetimybės spaudoje. – *Kalbos kultūra* 69, 64–69.

Girčienė Jurgita 2000: Naujųjų skolinių atitikmenys – naujadarai. – *Acta Linguistica Lithuanica* 42, 33–57.

Girčienė Jurgita 2005a: *Naujųjų skolinių atitikmenys: struktūra ir vartosena*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Girčienė Jurgita 2005b: Neologizmų integracija į tekstą. – *Žmogus ir žodis* 1, 78–82.

Girčienė Jurgita 2012: *Naujoji lietuvių kalbos leksika: teorija ir praktika*: metodinė priemonė, Vilnius: Edukologija.

Grigas Gintautas 2008: Kompiuterijos leksika ir terminija. – *Santalka. Filologija. Edukologija* 16(2), 31–39.

Grumadienė Laima 2004: Skolinimosi pobūdis pasaulio kalbose. – *Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 210–217.

Hamon Thierry, Nazarenko Adeline 2001: Detection of Synonymy Links Between the Terms. – *Recent Advances in Computational Terminology*, eds. B. Didier, Ch. Jacquemin, M. C. L'Homme, 185–208.

Henriksson Aron, Moen Hans, Skeppstedt Maria, Daudaravičius Vidas, Duneld Martin 2014: Synonym Extraction and Abbreviation Expansion with Ensembles of Semantic Spaces. – *Journal of Biomedical Semantics* 5(1), 2041–1480.

Irgi Vladimir 1989: Synonymy in the Langue of Business and Economics. – *Special Language – From Humans Thinking to Thinking Machines*, eds. Ch. Laurén, M. Nordman, Philadelphia: Multilingual Matters, 275–283.

Ivlinas Tomas S. 1991: *Ekonomikos teorija*, Vilnius: Mintis.

Jakaitienė Evalda 2010: *Leksikologija*: studijų knyga, antras pakartotinis leidimas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Katelytė Rita, Keinys Stasys 2010: M. Reinio psichologijos terminų ir jų dėmenų daryba. – *Terminologija* 17, 111–129.

Kaulakienė Angelė 1994a: „Aušros" fizikos populiarinimo straipsnių terminija. – *Lietuvių kalbotyros klausimai: Kalbos normalizacijos klausimai* 31, 131–140.

Kaulakienė Angelė 1994b: Fizikos ir technikos terminų sinonimijos vertinimas. – *Lietuvių kalbotyros klausimai*: *Kalbos normalizacijos klausimai* 31, 51–56.

Kaulakienė Angelė 1997: Pirmųjų fizikos vadovėlių mechanikos terminai. – *Terminologija* 4, 56–62.

Kaulakienė Angelė 2000: Kompiuterijos terminijos sinonimija: yda ar būtinybė. – *Terminologija* 6, 23–28.

Kaulakienė Angelė 2002: Konstantino Šakenio „Fizikos" vadovėlio terminija. – *Terminologija* 9, 66–77.

Kaulakienė Angelė 2003: Lietuviškų fizikos vadovėlių elektros ir magnetizmo terminai. – *Terminologija* 10, 107–111.

Kaulakienė Angelė 2004: Fizikos terminų įsigalėjimo trukmės veiksniai. – *Terminologijos istorijos ir dabarties problemos: Kazimierui Gaiveniui atminti*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 206–211.

Kaulakienė Angelė 2006a: Naujosios technologijos ir kompiuterijos terminija. – *Santalka. Filologija. Edukologija* 14(4), 22–25.

Kaulakienė Angelė 2006b: Pirmojo lietuviško aukštosios mokyklos fizikos vadovėlio terminija. – *Terminologija* 13, 76–96.

Kaulakienė Angelė 2007: Profesoriaus Povilo Brazdžiūno *Bendrosios fizikos* vadovėlio (1960–1965) terminija. – *Terminologija* 14, 92–109.

Kaulakienė Angelė 2009a: Kai kurių fizikos terminų raida. – *Terminologija* 16, 218–251.

Kaulakienė Angelė 2009b: *Lietuvių fizikos terminijos raida*, Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universiteto leidykla „Technika“.

Kaulakienė Angelė, Rimkutė Aušra 2008: Kai kurių šiuolaikinės kompiuterijos terminų mikrosistemų analizė. – *Santalka. Filologija. Edukologija* 16(4), 30–37.

Kazlauskaitė Gita 2000a: Lietuviškų ir tarptautinių fonetikos terminų sinonimija. – *Terminologija* 7, 25–31.

Kazlauskaitė Gita 2000b: Lietuvių fonologijos terminų sandara ir kilmė. – *Terminologija* 6, 51–62.

Keinys Stasys 1980: *Terminologijos abėcėlė*, Vilnius: Mokslas.

Keinys Stasys 2005 [1966]: Darybiniai sinonimai terminologijoje. – *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 254–257.

Keinys Stasys 2005 [1974]: Terminų sinonimijos klausimu. – *Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 254–257.

Keinys Stasys 2012 [1994]: Lietuvos valstybė, tauta ir kalba. – *Lietuvių terminologijos raida*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 19–28.

Kerem Kaie, Randveer Mare 1998: *Ekonomikos pagrindai. Studijų Baltijos valstybėse įvadas*, Vilnius: UAB „Jonas ir partneriai“.

Kerremans Koen 2010: A Comparative Study of Terminological Variation in Specialised Translation. – *Reconceptualizing LSP*, Online Proceedings of the XVII European LSP Symposium 2009, Aarhus: Aarhus School of Business, Aarhus University, 1–14.

Kerremans Koen 2017: Towards a Resource of Semantically and Contextually Structured Term Variants and their Translations. – *Multiple Perspectives on Terminological Variation*, eds. P. Drouin, A. Francœur, J. Humbley, A. Picton, Amsterdam: John Benjamins, 83–108.

Kitkauskienė Laimutė 2005: Architektūros terminų sinonimija. – *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai* 19, 211–219.

Klégr Aleš 2004: Intralingual and Interligual Synonymy. – *An Online Journal of Modern Philology*. Prieiga internete: http://philologica. net/studia/20040113000002.htm.

Klégr Aleš, Bozděchová Ivana 2019: Sports Terminology as a Source of Synonymy in Language: the Case of Czech. – *Alicante Journal of English Studies* 32, 163–186.

Klimavičius Jonas 1975: Tarptautinių ir lietuviškų terminų sinonimija terminografijoje. – *Lietuvių kalbotyros klausimai: Lietuvių terminologija* 16, 91–123.

Klimavičius Jonas 2004: Seni naujieji skoliniai. – *Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba*: mokslo straipsnių rinkinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 90–119.

Klimavičius Jonas 2005a: Ar galima bendrovę listinguoti? – *Gimtoji kalba* 12, 12–13.

Klimavičius Jonas 2005b: Ar gerai *akcijų laikytojas*? – *Gimtoji kalba* 10, 8–10.

Klimavičius Jonas 2006: Rūta Vainienė. *Ekonomikos terminų žodynas*, Vilnius: Tyto alba, 2005 [recenzija]. – *Terminologija* 13, 202–206.

Kniūkšta Pranas 2001 [1970]: *Bejungtukinis*, *bealkoholinis* ir būdvardžių priesaga *-inis*. – *Kalbos vartosena ir tvarkyba*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 407–413.

Kniūkšta Pranas 2001 [1971]: Priesagos *-inis* būdvardžiai su veiksmažodiniais daiktavardžiais. – *Kalbos vartosena ir tvarkyba*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 417–420.

Kniūkšta Pranas 2001 [1998]: *Valiuta* ir *valiutos*. – *Kalbos vartosena ir tvarkyba*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 504–505.

Kolaříková Zuzana 2008: Synonymy in English Botanical Terminology. – *Skase Journal of Translation and Interpretation* 1, 54–65.

Kolaříková Zuzana 2012: On Synonymy in Adjectives of Foreign and Native Origin in English Botanical Terminology and their Equivalence in Slovak. – *Philology and Cultural Studies* 5(2), 37–42.

KP 2013: *Kalbos patarimai* 4: *Leksika: skolinių vartojimas (Leksikos skolinių sąrašas ir Senųjų svetimybių sąrašas)*, sud. D. Mikulėnienė, A. Dvylytė, 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Kujawska-Lis Ewa 2018: Synonyms in Medical Terminology: Confusion for Inexperienced Translators? – *Prace językoznawcze* 20(1), 83–99.

Kvašytė Regina 1996: Svetimybės latvių ir lietuvių dalykinėje kalboje. – *Kalbos kultūra* 68, 66–70.

Kvašytė Regina 2000: Sinonimai latvių kalbos terminų žodynuose. – *Terminologija* 7, 76–87.

Kvašytė Regina 2004: Lietuvių ir latvių kalbų ekonomikos terminijos anglybės. – *Terminologija* 11, 31–51.

Labanauskienė Solvita 2004: Latvių augalų vardai Jurgio (Ambraziejaus) Pabrėžos žodynuose. – *Terminologija* 11, 145–155.

Labanauskienė Solvita 2014: Mykolo Miežinio *Lietuviszkai–latviszkai–lenkiszkai–rusiszko žodyno* lietuviški ir latviški sinoniminiai bei variantiniai augalų vardai. – *Terminologija* 21, 143–159.

Laumenskaitė Egidija 1999: Ekonomikos mokslų kūrimasis Lietuvoje XVIII–XIX a. sandūroje. – *Pinigų studijos* 4, 46–55.

Laumenskaitė Egidija 2000: Tarpukario Lietuvos iškilieji ekonomistai. – *Pinigų studijos* 1, 63–73.

LBPK 1997: *Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1997 m. sausio 30 d. posėdžio protokolinis nutarimas „Lietuvių bendrinės kalbos tvarkybos principai, kodifikacijos kriterijai ir jų taikymas“*. Prieiga internete: https://vlkk.lt/aktualiausios-temos/kalbos-tvarkybos-principai-kodifikacijos-kriterijai.

León-Araúz Pilar 2017: Term and Concept Variation in Specialized Knowledge Dynamics. – *Multiple Perspectives on Terminological Variation*, eds. P. Drouin, A. Francœur, J. Humbley, A. Picton, Amsterdam: John Benjamins, 213–258.

León-Araúz Pilar, Cabezas-García Melania, Reimerink Arianne 2020: Term and Translation Variation of Multiword Terms. – *Análisis multidisciplinar del fenómeno de la variación fraseológica en traducción e interpretación / Multidisciplinary Analysis of the Phenomenon of Phraseological Variation in Translation and Interpreting. MonTI Special Issue* 6, 210–247.

Lyons John 1981: *Language and Linguistics. An Introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.

LKND 2022: *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas*. Prieiga internete: https://ekalba.lt/naujazodziai/apie/ND%20Duomenyno%20sandara.

Loupaki Elpida 2018: Synonymy in the Domain of Migration: Sign of Changing Mentalities? – *Parallèles* 30(2), 22–23.

LRS 2000: *Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimo 2001–2010 metų programos ir svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis tvarkos patvirtinimo“* (2000 m. lapkričio 6 d., Nr. 1340). Prieiga internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.112422/asr.

Lukoševičius Vincentas 1991: Teorinė ekonomika ir ekonominės minties istorija Petro Šalčiaus darbuose. – Petras Šalčius. *Raštai. Teorinė ekonomika ir ekonominės minties istorija*, Vilnius: Mintis, 5–15.

Lukoševičius Vytautas, Stankevičius Petras 2003: *Teorinė ekonomika* I: metodinė mokymo priemonė, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.

Mankiw Gregory N. 2020: *Principles of Macroeconomics*, 9th edition, London: Cengage Learning.

Marcinkevičienė Rūta 2006: Motyvuota ir nemotyvuota kabučių vartosena periodinėje spaudoje. – *Kalbos kultūra* 79, 209–216.

Marina Valerija, Suchanova Jelena 2001: The Comparative Analysis of English Economic and Business Terms and their Lithuanian Translation Equivalents. – *Kalbų studijos* 1, 10–13.

Martišius Stanislovas 2000: Lietuvos ekonomikos mokslo ir studijų raida XX amžiuje. – *Ekonomika* 50, 7–18.

Mickienė Ilona, Briaukienė Birutė 2016: *Lietuvių terminologijos aspektai*: metodinė mokomoji knyga, elektroninis išteklius, Vilnius: Vilniaus universitetas.

Mikelionienė Jurgita 2000: *Naujoji lietuvių kalbos leksika (1991–1996 m. kompiuterinio periodikos tekstyno pagrindu)*: daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Mikelionienė Jurgita 2004: Dabartinės lietuvių filosofijos sinonimų ir darybos priemonių įvairovė. – *Terminologijos istorijos ir dabarties problemos*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 271–275.

Mikulėnienė Danguolė 2004: Skolinių atranka ir vertinimas „Kalbos patarimuose“. – *Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 77–89.

Milić Mira 2009: Synonymy in Sports Terminology in English and Serbian. – *Bucharest Working Papers in Linguistics* 12(1), 109–116.

Miliūnaitė Rita 1995: Variantiški bendrinės kalbos vartosenos reiškiniai (fiksavimas ir vertinimas). – *Kalbos kultūra* 67, 39–49.

Miliūnaitė Rita 2003: *Lietuvių kalbos norminimo pagrindai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Miliūnaitė Rita 2004: Skolinių vertės motyvacija. – *Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 30–54.

Miliūnaitė Rita 2006: Kodifikacijos ir vartosenos santykiai dabartinėje lietuvių kalboje. – *Lituanistica* 67(3), 50–59.

Miliūnaitė Rita 2008: Pirmas žvilgsnis į tinklaraščių kalbą. – *Kalbos kultūra* 81, 20–49.

Miliūnaitė Rita 2009: *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Miliūnaitė Rita 2010: Laikraštinė ir interneto žiniasklaida: turinio bendrumas, kalbos takoskyra. – *Gimtoji kalba* 7, 3–17.

Miliūnaitė Rita 2018: *Kalbos normos ir jų savireguliacija interneto bendruomenėje*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Miliūnaitė Rita 2022: Kur slypi lietuvių kalbos gyvybinės galios? – *Pasaulio lietuvis*. Prieiga internete: https://pasauliolietuvis.lt/rita-miliunaite-kur-slypi-lietuviu-kalbos-gyvybines-galios [žiūrėta 2022-11-25].

Mitchell William, Randall Wray L., Watts Martin 2019: *Macroeconomics*, London: Red Globe Press.

Mitkevičienė Asta 2004: V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlio terminų variantai. – *Terminologija* 11, 9–144.

Mitkevičienė Asta 2005: Epo, lyrikos, dramos žanrų ir kitų klasifikacijos vienetų pavadinimai pirmuose lietuviškuose literatūros teorijos vadovėliuose. – *Terminologija* 12, 81–86.

Mitkevičienė Asta 2014: Figūrų ir tropų pavadinimai 1918–1940 m. literatūros mokslo darbuose. – *Terminologija* 21, 176–191.

Mitkevičienė Asta 2015a: Kai kurie terminų sinonimijos aspektai. – *Terminologija* 22, 39–60.

Mitkevičienė Asta 2015b: Sinoniminiai terminai 1918–1940 metų lietuvių literatūros mokslo darbuose. – *Lietuvių kalba* 9. Prieiga internete: http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/179/144.

Mitkevičienė Asta 2018: Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Kazys Bizauskas ir lietuvių literatūros mokslo terminija. – *Terminologija* 25, 201–234.

Mitkevičienė Asta 2020: Ar terminų sinonimija yra trūkumas? – *Bendrinė kalba* 93. Prieiga internete: http://journals.lki.lt/bendrinekalba/index.

Mitkevičienė Asta 2021: Eksplicitinė terminų sinonimija nemoksliniame diskurse. – *Terminologija* 28, 100–113.

Mureşan Laura 2000: Is Synonymy a Linguistic Reality in Economics English? – *Dialogos* 2, 57–64.

Murmulaitytė Daiva 2013: Semantinė piniginių vienetų pavadinimų struktūra. – *Kalbos kultūra* 86, 60–75.

Murmulaitytė Daiva 2016: Naujieji asmenų pavadinimai darybos ir semantikos aspektu. – *Lietuvių kalba* 10, 1–22. Prieiga internete: http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/issue/view/131.

Murphy Antoin E. 2009: *The Genesis of Macroeconomics. New Ideas from Sir William Petty to Henry Thornton*, New York: Oxford University Press.

Murphy Lynne M. 2003a: *Semantic Relations and the Lexicon*, Cambridge: Cambridge University Press.

Murphy Lynne M. 2003b: *The Semantic and Stylistic Differentiation of Synonyms and Near Synonyms*, Cambridge: Cambridge University Press.

Niculescu-Ciocan Cristina 2019: *Social* and *Cultural*: A Case of Synonymy or Hyponymy in the Field of Tourism? – *Romanian Economic and Business Review* 14(2), 63–73.

Pagirskienė Zinaida 2008: *Makroekonomikos pagrindai*: mokomoji knyga, Vilnius: Vilniaus verslo teisės akademija.

Paliulytė Regina 2005: *Makroekonomika*: paskaitų ciklas, Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija.

Pass Christopher, Lowes Bryan, Davies Leslie 1994: *Ekonomikos terminų žodynas*, red. A. Pupkis, ekonomikos terminijos red. konsultantas S. Vaitkevičius, Vilnius: Baltijos biznis.

Pass Christopher, Lowes Bryan, Davies Leslie 1997: *Ekonomikos terminų žodynas*, 2-asis papildytas ir pataisytas leidimas, Vilnius: Baltijos biznis.

Pearce David A., sud., 2006: *Aiškinamasis ekonomikos anglų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius: TEV.

Peruzzo Katia 2010: Horizontal Denominative Variation in an EU Victim Related English-Italian Parallel Corpus. – *Rivista internazionale di technica della traduzione* 12, 177–188.

Petrėnienė Ona 2003: Terminų aiškinimas mokslo populiarinamuosiuose tekstuose. – *Kalbos kultūra* 10, 42–54.

Pikčilingis Juozas 1969a: *Leksinė ir gramatinė sinonimika*, Kaunas: Šviesa.

Pikčilingis Juozas 1969b: *Lietuvių kalbos stilistinė sintaksė: kalbos figūros*, Kaunas: Šviesa.

Pikčilingis Juozas 1971: *Lietuvių kalbos stilistika*: vadovėlis 1, Vilnius: Mintis.

Pikčilingis Juozas 1988: *Sinonimika. Kalbos figūros*: fakultatyvinis kursas XI klasei, Kaunas: Šviesa.

Pllana Sadete, Pllana Gani 2014: About Some Manifestations of Antonymy and Synonymy in the Terminology of Economics. – *Mediterranean Journal of Social Sciences* 5(13), 434.

Polackova Gabriela 2001: Synonymy of Medical Terminology from the Point of View of Comparative Linguistics. – *Bratislavske Lekarske Listy* 102(3), 174–174.

Pranulis Vytautas 1998: Marketingo termino, apibrėžimo ir sampratos problemos. – *Ekonomika* 44, 83–92.

Richards Daniel, Rashid Manur, Antonioni Peter 2016: *Macroeconomis for Dummies*, New Jersey: John Wiley and Sons.

Rimkutė Aušra 2005: Nelietuviški XIX a. galo–XX a. pradžios katalikų katekizmų terminai. – *Terminologija* 12, 42–66.

Rimkutė Aušra 2007: Kai kurie sinoniminių religijos terminų vartosenos atvejai katekizmuose (XVI a. ir XIX a. galas–XX a. pradžia). – *Terminologija* 14, 135–145.

Rimkutė-Ganusauskienė Aušra 2019: Nauji avalynės pavadinimai. – *Terminologija* 26, 184–208.

RLETŽ 1966: *Rusiškai lietuviškas ekonomikos terminų žodynas*, redakcinė kolegija: K. Meškauskas, A. Poviliūnas, V. Puronas, A. Skupeika, Vilnius: Mintis.

RTP 2020: *Valstybinės lietuvių kalbos komisijos protokolinis nutarimas „Dėl Rekomendacijų dėl svetimžodžių vartojimo teikimo principų“*. Prieiga internete: https://vlkk.lt/vlkk-nutarimai/protokoliniai-nutarimai/del-rekomendaciju-del-svetimzodziu-vartojimo-teikimo-principu.

Rudaitienė Vida 1993: Svetimų žodžių vartojimas spaudoje. – *Kalbos kultūra* 64, 12–20.

Rudaitienė Vida 2000: Tarptautinių žodžių vartojimo polinkiai. – *Lituanistica* 1–2, 65–72.

Rudaitienė Vida 2006: Dėl tarptautinių žodžių semantinių pokyčių administracinėje kalboje. – *Specialybės kalba: tyrimas ir dėstymas*: mokslinės konferencijos darbai, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 123–133.

Rudaitienė Vida 2007: Skoliniai socialiniame diskurse: vartosena ir normos. – *Socialinis darbas* 6(1), 148.

Rudaitienė Vida 2008: *Leksikos skoliniai administracinėje kalboje*: mokomoji knyga, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.

Rudaitienė Vida 2011: Globalizacija ir leksikos pokyčiai politiniame diskurse. – *Res humanitariae* 10, 256–283.

Rudaitienė Vida 2014: Kalbų kontaktai ir lietuvių kalbos tradicija. – *Žmogus ir žodis* 16(3), 111–121.

Rudaitienė Vida, Liubinienė Neda 1994: Nauji svetimi žodžiai kalboje. – *Kalbos kultūra* 66, 59–73.

Rudaitienė Vida, Vitkauskas Vytautas 1998: *Vakarų kalbų naujieji skoliniai*, Vilnius: Enciklopedija.

Rudzevičius Povilas 2005: Svetimybių vartojimo polinkiai lietuvių kalbos tekstyne. – *Kalbos kultūra* 78, 210–219.

Sageder Dagmar 2010: Terminology Today: A Science, an Art or a Practice? Some Aspects on Terminology and Its Development. – *Brno Studies in English* 36(1), 123–134.

Sager Juan C. 1990: *A Practical Course in Terminology Processing*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

SAS 2022: *Svetimžodžių atitikmenų sąrašas*. Prieiga internete: https://vlkk.lt/aktualiausios-temos/svetimzodziu-atitikmenys/svetimzodziu-atitikmenu-sarasas-su-paaiskinimais.

Skarbalius Danielius 2000: *Ekonominių žinių pagrindai*: mokymo priemonė žemės ūkio mokyklų moksleiviams, Vilnius: UAB „Valstiečių laikraštis".

Skardžius Pranas 1998: *Rinktiniai raštai*, sudarė ir parengė A. Rosinas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Skominas Vytautas, sud., 2006: *Makroekonomika*: vadovėlis, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Snieška Vytautas, Baumilienė Valerija, Bernatonytė Dalia, Čiburienė Jadvyga, Juozapavičienė Aldona ir kt. 2008: *Makroekonomika*: vadovėlis ekonominių specialybių studentams, trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas, Kaunas: Technologija.

Snowdon Brian, Vane Howard R. 2005: *Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State*, Northampton, Mass.: Edward Elgar.

ST 2010: *Rekomendacijų dėl svetimvardžių vartojimo teikimo principai*. Patvirtinta Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2010 m. gegužės 27 d. protokoliniu nutarimu Nr. Pn-4. Prieiga internete: https://vlkk.lt/vlkk-nutarimai/protokoliniai-nutarimai/del-rekomendaciju-del-svetimzodziu-vartojimo-teikimo-principu.

Stankevičienė Sigita 2012: Variantinė ir sinoniminė lietuvių ir vokiečių kalbų elektrostatikos terminų raiška. – *Kalbų studijos* 21, 21–27.

Stankevičienė Sigita 2013: *Gamtos mokslų kalba: gretinamasis vokiečių ir lietuvių kalbų leksinių-semantinių aspektų tyrimas*: daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas.

Stankevičienė Virginija 2003: Lietuvių kalbos leksikos norminimo aplinkybės XX amžiaus viduryje. – *Leksikografijos ir leksikologijos problemos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 38–43.

Stankevičienė Virginija 2005: Lietuvių kalbos mokslas ir norminimas stalinizmo epochoje. – *Valoda – 2005: Valoda dažādu kultūru kontekstā*: XV Zinātnisko rakstu krājums / Proceedings of Scientific Readings XV, Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule", 181–185.

Stankevičienė Virginija 2016: Terminai chemikų ir ekonomistų specialybės kalboje: norma, vartosena, tendencijos. – *Santalka. Edukologija. Filosofija* 24(1), 65–74.

Stankevičienė Virginija, Švenčionienė Dana 2010: Terminology: the Term Variance in the English and Lithuanian Special Language of Economics. – *Nation and Language: Modern*

Aspects of Socio-Linguistic Development, Proceedings of the 4th International Conference, October 21-22, 2010, Kaunas University of Technology, Panevėžys Institute, 97–101.

Stonecash Robin, Gans Joshua, King Stephen, Byford Martin, Ivanovsky Kris, Mankiw Gregory N. 2020: *Principles of Macroeconomics*, Australia: Cengage Learning Australia.

Stunžinas Robertas 2005: Statybos terminijos sinonimija. – *Terminologija* 12, 7–26.

Stunžinas Robertas 2008: Variantiniai statybos liaudies terminai „Lietuvių kalbos žodyne". – *Terminologija* 15, 111–130.

Stunžinas Robertas 2010: Gyvenamojo namo ir pagrindinių jo dalių liaudies terminijos sinonimija. – *Terminologija* 17, 130–142.

Stunžinas Robertas 2017: Europos Sąjungos kibernetinio saugumo terminai su dėmeniu *kibernetinis*, (*-ė*): reikšmės, kilmė, sinonimija ir variantai. – *Terminologija* 24, 145–163.

Stunžinas Robertas 2018: Kriptografinių valiutų srities terminai: reikšmės, raiška ir variantai. – *Terminologija* 25, 128–145.

Šalčius Petras 1991: *Raštai. Teorinė ekonomika ir ekonominės minties istorija*, Vilnius: Mintis.

Šestakova Viorika, Stankevičienė Virginija 2017: Personal Names Contrastive Analysis in English and Lithuanian Dictionaries of Economics. – *Valoda – 2017: Valoda dažādu kultūru kontekstā*: XXVII Zinātnisko rakstu krājums / Proceedings of Scientific Readings XXVII, Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule", 41–51.

Šestakova Viorika, Stankevičienė Virginija, Zavistanavičienė Daiva 2019: Comparative Analysis of English and Lithuanian Terms of Economics Denoting Action Results. – *Valoda – 2019: Valoda dažādu kultūru kontekstā*: XXVII Zinātnisko rakstu krājums / Proceedings of Scientific Readings XXIX, Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule", 76–81.

Šilobritaitė Diana 2007: Vienažodžių matematikos terminų sinonimija matematikos vadovėliuose (1910–1940). – *Terminologija* 14, 146–158.

Šilobritaitė Diana 2008: Pirmųjų matematikos žodynėlių terminija. – *Terminologija* 15, 180–196.

Šilobritaitė Diana 2009: Pirmojo lietuviško aritmetikos uždavinyno terminai. – *Terminologija* 16, 186–197.

Šilobritaitė Diana 2010: Informatikos ir kompiuterių įrangos žodynėlių terminijos skirtybės. – *Terminologija* 17, 68–78.

Tadauskienė Elvyra Vida 2001: Svetimybės lietuviškoje rinkos ekonomikos terminijoje. – *Santalka. Filologija. Edukologija* 9(4), 87–92.

Tadauskienė Elvyra Vida 2002: Svetimybių poveikis lietuviškajai rinkos ekonomikos terminijai. – *Santalka. Filologija. Edukologija* 10(4), 78–83.

Tadauskienė Elvyra Vida 2003: Lietuviškosios rinkos ekonomikos terminijos svetimybių klasifikacija. – *Santalka. Filologija. Edukologija* 11(4), 137–141.

Tadauskienė Elvyra Vida 2004: Tarptautinių rinkos ekonomikos terminų netinkamų vertimų priežastys. – *Santalka. Filosofija. Filologija* 12(4), 97–100.

Tadauskienė Elvyra Vida 2005: Informatikos ir ekonomikos terminijos panašumai ir skirtumai. – *Santalka. Filosofija. Edukologija* 13(4), 105–108.

Tadauskienė Elvyra Vida 2006a: Ekonomikos ir informatikos terminijos informatyvumas. – *Santalka. Filosofija. Edukologija* 14(4) 60–63.

Tadauskienė Elvyra Vida 2006b: Lietuviškos ir tarptautinės rinkos ekonomikos ir informatikos terminijų integracija. – *Santalka. Filologija. Edukologija* 14(4), 64–67.

Tadauskienė Elvyra Vida 2007: Ekonomikos ir informatikos terminijos ypatumai. – *Santalka. Filologija. Edukologija* 15(4), 125–130.

Tamulionienė Aurelija 2013: Piniginių vienetų pavadinimų atrankos *Bendrinės lietuvių kalbos žodynui* kriterijai. – *Kalbos kultūra* 86, 76–94.

Temmerman Rita 2000: *Towards New Ways of Terminological Description. The Sociocognitive Approach*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

Temmerman Rita, Kerremans Koen 2000: Termontography: Ontology Building and the Sociocognitive Approach to Terminology Description. – *Proceedings of CIL17* 7(1), 1–10.

TŽVT 2004: *Terminų žodynų vertinimo taisyklės*. Prieiga internete: https://vlkk.lt/aktualiausios-temos/terminija/terminu-zodynu-vertinimo-taisykles.

TŽŽ 2013: *Tarptautinių žodžių žodynas*, red. taryba: A. Kaulakienė, S. Keinys, B. Kurkulis, V. Račiūnaitė, V. Žalkauskas, Vilnius: Alma littera.

Umbrasas Alvydas 2002: Lietuvoje Respublikoje (1918–1940) veikusio Baudžiamojo statuto vertimų teisės terminijos skirtybės. – *Terminologija* 9, 78–94.

Umbrasas Alvydas 2004: Bendrašakniai dvižodžių teisės terminų sinonimai ir variantai 1918–1940 m. Lietuvos kodeksuose. – *Terminologija* 11, 100–118.

Umbrasas Alvydas 2005: Asmenis įvardijantys terminai 1918–1940 m. Lietuvos kodeksuose. – *Terminologija* 12, 107–135.

Umbrasas Alvydas 2010: *Lietuvių teisės terminija 1918–1940 metais: pagrindinių kodeksų terminai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Umbrasas Alvydas 2014: *Motininė įmonė* ir *dukterinė įmonė*: nuo žodynų iki teisės aktų. – *Terminologija* 21, 98–149.

Umbrasas Alvydas 2018: Informatikos ir kompiuterijos terminai naujažodžiai. – *Lietuviškos informatikos ir kompiuterijos terminijos tyrimai*, aut. A. Auksoriūtė, J. Gaivenytė-Butler, S. Labanauskienė, A. Mitkevičienė, R. Stunžinas, A. Umbrasas, P. Zemlevičiūtė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 247–307.

Vaicekauskienė Loreta 2007: *Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai. Kalbos politika ir vartosena*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Vaičiakauskienė Sonata 2016: Kompiuterijos srities naujieji skoliniai. – *Žmogus ir žodis* 18(1), 80–95. Prieiga internete: http://zmogusirzodis.leu.lt/index.php/zmogusirzodis/article/viewFile/150/144.

Vainienė Rūta 2005: *Ekonomikos terminų žodynas*, Vilnius: Tyto alba.

Varianas Halas R. 1999: *Mikroekonomika: šiuolaikinis požiūris*, Vilnius: Margi raštai.

Vaskelaitė Ramunė 2013: *Kaštai* – vengtina svetimybė ar ekonomikos teorijos neišvengiamybė? – *Kalbos kultūra* 86, 265–308.

Vaskelaitė Ramunė 2019: Įvardžiuotinės formos makroekonomikos terminijoje: vartojimo dėsningumai ir svyravimų priežastys. – *Terminologija* 26, 103–139.

Vaskelaitė Ramunė 2021: Sinoniminės raiškos astrologijos terminijoje priežastys. – *Terminologija* 27, 192–222.

Vaskelaitė Ramunė 2022: Rašybos variantiškumo astrologijos terminijoje priežastys. – *Terminologija* 29, 94–119.

Vaskelienė Jolanta 2000: *Darybiniai sinonimai*, Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė.

Vaskelienė Jolanta, Kučinskienė Ramunė 2012: Dabartinės lietuvių kalbos būdvardžių darybiniai sinonimai. – *Žmogus ir žodis* 1(14), 153–161.

Vaskelienė Jolanta, Kvašytė Regina 2006: Lietuvių ir latvių kalbų darybinių sinonimų stilistinės ypatybės. – *Lietuvių ir latvių gretinamosios stilistikos klausimai. Lietuviešu un latviešu sastatāmās stilistikas jautājūmi*, Šiauliai: Šiaulių universitetas, 295–310.

Vladarskienė Rasuolė 2012: Metaforiniai ekonomikos terminai. – *Terminologija* 19, 83–92.

Vladarskienė Rasuolė 2013: Naujos tarptautinių žodžių reikšmės administracinėje kalboje. – *Taikomoji kalbotyra* 3. Prieiga internete: www.taikomojikalbotyra.lt.

Vladarskienė Rasuolė 2015: Skolintų ir lietuviškų ekonomikos terminų konkurencija. – *Terminologija* 22, 98–109.

Vladarskienė Rasuolė 2019: Tarptautinių žodžių semantikos pokyčiai administracinėje kalboje. – *Bendrinė kalba* 2019, 1–13.

Vladarskienė Rasuolė 2021: Leksikos pokyčiai administracinėje lietuvių kalboje. – *Bendrinė kalba* 94, 1–16.

VLEe 2001–2020: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga internete: http://www.vle.lt.

VLKK 2022: *Aktualiausios temos / Didžiųjų klaidų sąrašas*. Prieiga internete: https://vlkk.lt/aktualiausios-temos/svetimzodziu-atitikmenys.

Vroey de Michel 2016: *A History of Macroeconomics from Keynes to Lucas and Beyond*, Cambridge: Cambridge University Press.

Wonnacott Paul, Wonnacott Ronald 1994: *Makroekonomika*, Kaunas: Litterae Universitatis.

Zavistanavičienė Daiva, Stankevičienė Virginija, Šestakova Viorika 2019: Differences and Similarities of Lithuanian and English Terms of Economics. – *Valoda – 2019: Valoda dažādu kultūru kontekstā*: XXVII Zinātnisko rakstu krājums / Proceedings of Scientific Readings XXIX, Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule“, 95–102.

Zemlevičiūtė Palmira 2001: Sinoniminiai *Medicinos enciklopedijos* terminai. – *Terminologija* 8, 34–49.

Zemlevičiūtė Palmira 2003: Antano Vileišio (1856–1919) medicinos mokslo darbai ir jų terminija. – *Terminologija* 10, 84–106.

Zemlevičiūtė Palmira 2004: Ligų pavadinimai *Lietuvos ūkininko* priede *Sveikata* (1909–1928). – *Terminologija* 11, 70–99.

Zemlevičiūtė Palmira 2009: *Varpo* medicinos straipsnių terminai. – *Terminologija* 16, 92–108.

Zemlevičiūtė Palmira 2011: *Keleivio* straipsnių apie sveikatą terminai. – *Terminologija* 18, 92–108.

Zemlevičiūtė Palmira 2012: Morfologiniai anatomijos terminų variantai XVII–XVIII a. lietuvių leksikografijoje. – *Terminologija* 19, 105–124.

Zemlevičiūtė Palmira 2018a: Kitų kalbų poveikis lietuviškai informatikos ir kompiuterijos terminijai. – *Lietuviškos informatikos ir kompiuterijos terminijos tyrimai*, aut. A. Auksoriūtė, J. Gaivenytė-Butler, S. Labanauskienė, A. Mitkevičienė, R. Stunžinas, A. Umbrasas, P. Zemlevičiūtė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 247–307.

Zemlevičiūtė Palmira 2018b: Medicinos terminija prieš 100 metų. – *Terminologija* 25, 147–200.

Župerka Kazimieras 1983: *Lietuvių kalbos stilistika*, Vilnius: Mokslas.

Župerka Kazimieras 2012: *Stilistika*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.

Žvinklys Jurgis, Vabalas Eduardas 2006: Apie verslo kalbą. – *Pinigų studijos* 1, 105–112.

Summary

In Lithuanian terminology, synonymy is most commonly associated with the initial stages of terminology formation, when the terminology is not well established, and thus the main cause of synonymy is the formation of terminology. It is explained that in the initial stages of terminology development, the diversity of nominalisation is manifested because the basic features of the concept are still rather vague.

The close links between synonymy and the formation of terminology are confirmed by a wealth of empirical research, but synonymy is also highlighted by long-standing areas of terminology usage. This alone suggests that there may be other causes of synonymy than terminology formation. However, the causes of synonymy in terminology (not only in Lithuanian) tend to be named rather than examined. Judit Freixa, who provides a typological description of them, relates this to the principles and aspirations of traditional terminology.

A study of macroeconomic terminology used in higher education textbooks reveals that synonymy is inherent in macroeconomic terminology, even though this field has its roots in economic theory, which dates back centuries. The aim of the study was not to investigate the development of Lithuanian macroeconomic terminology, but at least the material selected for the analysis, which includes ten textbooks published between 1997 and 2017, does not confirm the tendency of synonymy to decline.

A high proportion of synonymy cases reveals the influence of other languages and terminology management as important reasons for synonymy of macroeconomic terms. There are few cases of synonymy related to the substitution of the English root word, but there is a strong synonymy related to the substitution of some Latin root words. The search for equivalents in these cases is linked to the unusualness of the meaning of the word.

However, the line between true international words and words of too English an origin is not easy to draw for the authors of the textbooks, and the introduction of the new concept of an international word, based on the use of the term in the major languages, is narrowing the line even further.

The specific language influencing macroeconomic terminology is demonstrated by the striking feature of macroeconomic textbooks to provide not only Lithuanian

but also English terminology. It allows a comparison between the two languages, and the comparison highlights the correspondence of synonymy tendencies: the corresponding English terms are often also synonymous, and the length of the synonymy strings is the same.

Other reasons for synonymy would be highlighted by a layer of macroeconomic terms called motivated synonyms in Lithuanian terminology. As a very prominent feature of macroeconomics textbooks, this layer of terms reveals a cause of synonymy such as the use of an alternative name for the concept.

The study also highlights other causes of synonymy.

Ramunė VASKELAITĖ

MAKROEKONOMIKOS TERMINIJA:
SINONIMIJOS PRIEŽASTYS

Mokslo studija

Redagavo *Irutė Raišutienė*
Maketavo *Silva Jankauskaitė*

Išleido Lietuvių kalbos institutas, Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius